LAISVĖ

1997 RUDUO NR. 126 (163)

LAISVĖ

NR. 126 (163)
1997 RUDUO

REZISTENCINĖS MINTIES IR KULTŪROS ŽURNALAS

TURINYS

Redakcijos skiltis ... 2
Prezidento rinkimų belaukiant
Sumaišytų vertybių metas
Kreipimas į Lietuvos valdžią, visuomenę ir išeiviją ... 5
Skaitytojų žodis ... 6
Dr. Vytautas A. Dambrava, Politika ir moralė ... 8
Jonas Kairevičius, Lietuvos politinio gyvenimo tikrovės ... 15
Vidmantas Vitkauskas, Mokykla atsinaujinančioje visuomenėje ... 22
Arkiv. Sigitas Tamkevičius, LKB Kronikai 25 metai ... 28
Antanas Dundzila, Rezistentas Mykolas Naujokaitis sovietų dokumentuose ... 32
Vidmantas Valiušaitis, Bernardo Brazdžionio sukakties paraštėje ... 40
Janina Semaškaitė, Kur supasi žemė ir šlama šimtametės liepos ... 43
Zenonas Jaška, Praeities aidai dabartyje ... 50
Edmundas Arbas, Laisvės kovų pėdsakais per Suvalkiją ... 54
Juozas Baužys, 41-ji lietuviškų studijų savaitė Dainavoje ... 58
Juozas Baužys, Lietuva XXI amžiaus išvakarėse, Jurbarkas ... 66
Los Angeles politinio savaitgalio vaizdai ... 72
Danutė Juknevičienė, Juozo Lukšos fondo stipendijos ... 73
Paminklinė lenta Julijonui Būtėnui ... 75
Žmonės ir įvykiai ... 77
Atsiųsta paminėti ... 80

Viršelyje: Dainavos piemenėlis pasitinka kiekvieną atvykstantį į šią nuostabaus grožio stovyklavietę Michigan'o valstijoje, šiemet švenčiančią savo 40-ties metų sukaktį. Nuotr. Jono Urbono

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

PREZIDENTO RINKIMŲ BELAUKIANT

Artėjantys prezidento rinkimai suteiks progą įvairiai nupiešti kandidatų portretus ir jų charakterius. Reikia laukti, kad tuose „gražuolių" rinkimuose šį kartą balsuotojas apsispręs ne už gražiai atrodantį kostiumą, bet pagalvos, kuriuo kandidatu galima pasitikėti.

Visi JAV prezidentai, nuo Woodrow Wilson iki dabartinio, naudojo ir tebenaudoja ekonominį spaudimą sprendžiant užsienio, o taip pat ir vidaus politikos problemas. Tačiau tokiomis sankcijomis paremta politika problemų neišsprendžia. Dažnai tie, kurie ekonomiškai buvo paspausti, lieka ilgalaikiai priešai, kiti, kurie gavo bilijonus, pasidaro laikini draugai, išaugdami kartais į pabaisas ir nesiskaitydami su šelpėjais.

Tiek užsienio, tiek ir vidaus politikos svyravimai valstybėje dalinai priklauso nuo pačių piliečių nuotaikų ir reikalavimų. Kokios tos nuotaikos dabar Lietuvoje, ko reikalaujama iš prezidentinių kandidatų, tuo pačiu iš tolimesnių valstybės politikos ėjimų? Gal į kandidato asmens moralę turėtų būti kreipiamas dėmesys?

Šią vasarą Čikagoje įvykusiame American Political Science Association (išverskime: Amerikos politologų draugijos) suvažiavime, kuriame dalyvavo 600 įvairių universitetų profesorių, buvo svarstomi klausimai: kas dabar sudaro Amerikos visuomenę, į kur ji eina, koks yra politikos ir visuomenės santykis. Buvo taip pat ryškinamos „kairės" ir „dešinės" grupuotės. James Morone, Brown universiteto profesorius, susumuodamas diskusijas, į klausimą — kas blogo su kairiaisiais ir kodėl dešinieji dabar iškyla į priekį — rado tik vieną atsakymą: dešinieji tiki tuo, ko ieško ir ką daro. Kairieji tuo tarpu blaškosi. Po keturių dienų diskusijų prieita prie išvados, kad ateity laimės tie politikai, kurie tiek politikoje, tiek ir gyvenime bazuosis morale ir šeima.

Sovietinės okupacijos pasekmes dar pastebime visame Lietuvos gyvenime. Jos ryškiai matomos visose mokyklose, nekalbant jau apie žymią dalį valdininkijos. Nedaug pasikeitusi ir didžiųjų universitetų profesūra. Jaunieji akademikai, kuriems atsivėrė ryšys su kitų kraštų kultūrininkais, turės dar išeiti „suaugusiųjų mokyklą". Dvasinio genocido palikimas turės būti ištrintas iš Lietuvos gyvenimo. Be abejo, tai dar neateis su naujo prezidento išrinkimu: naujam prezidentui dar teks vadovauti rezistencijai prieš Blogį. Spauda jau dabar mėto purvus į kandidatų veidus, bet nenurodo, koks iš tiesų turėtų būti mūsų idealus prezidentas, kuriam patikėsime valstybės vairą sekantiems penkeriems metams. Ekonominių problemų prezidentas neišspręs, jo-

mis ir toliau rūpinsis Seimas ir vyriausybė. Tačiau priešrinkiminiu metu kandidato reikėtų paklausti bent šiuos kelis visiems rūpimus klausimus, pavyzdžiui:

— Kada sulauksime desovietizacijos įstatymo?

— Kada valstybiniais aktais bus įteisintas 1941 birželio 22-23 d. Tautos sukilimas ir Laikinoji vyriausybė, antrą kartą Lietuvos istorijoje atstačiusi Lietuvos nepriklausomybę?

— Kuo kandidatas pasižymėjo atstatant trečią kartą Lietuvos nepriklausomybę 1990-1991 m.?

— Ar 1992 balandžio 9 d. priimtas įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą" yra vykdomas ir kiek Apygardos teismų tokias bylas sprendė?

— Kaip bus įvertintas ir įamžintas laisvės kovų dalyvių ir nukentėjusių disidentų atminimas?

Atsakydamas į šiuos klausimus, kandidatas negalės paslėpti savo abejotinos moralės: pilietiai aiškiai atskirs mulkintojus. Laimės tas kandidatas, kuris atvirai prisistatys žmonėms ir juos išklausys. O tada demokratija triumfuos.

K.A.

SUMAIŠYTŲ VERTYBIŲ METAS

Šiemet sueįo 25-eri metai nuo įvykio, kada 1972 m. gegužės mėnesį Kauno teatro sodelyje, apsipylęs benzinu, susidegino devyniolikmetis Romas Kalanta. Jo paskutinis šauksmas „Laisvės Lietuvai!", nuaidėjęs per visą pasaulį, Lietuvos žmonėms įžiebė laisvės viltį, jaunimą išvedė į gatves demonstracijoms prieš okupantą. Partizanų kovos pasipriešinimas jau buvo užsibaigęs, bet Kalantos aktas buvo naujas vilties blykstelėjimas, parodęs, kad idealistinė jaunimo dvasia dar nepalaužta. Vėliau tai įrodė ir Baltijos kelias, ir tragiškoji Sausio 13 naktis bei Medininkų įvykiai.

Laisvės sulaukėme... Žygiuojame dabar į Europą, veržiamės į pasaulį, visais būdais bandome jį prisivyti. Ir nebejaučiame, kaip užmarštin nugrimsta anksčiau buvę Tautos didvyriai — tūkstančiai partizanų, LKB Kronikos kūrėjai, atskiri kovotojai. Štai BNS žinių agentūros pranešimu, Romo Kalantos 25-rių m. susideginimo sukakties minėjime Kaune „dalyvavo mažiau nei 100 žmonių... tik pagyvenę amžiaus žmonės ir nebuvo matyti nei moksleivių, nei jaunimo organizacijų atstovų". Dažnai girdima taip pat, kad daugelyje mokyklų nebeprisimenama Vasario 16-toji ar net ir Kovo 11-toji. Esą vengiama politikos, o jaunimui juk arčiau prie širdies importuotos Valentino dienos „tradicijos".

Ar nesukelia tai rūpesčio? Argi ne dabartinis jaunimas planuos ir kurs tautos ateitį? Kas gi dabar tie naujieji jaunimo herojai — ar tie, kuriuos jis stebi televizijos ekranuose ir kurių vardais jaunieji tėvai net savo vaikus krikštija? Atrodo, kad į trečiąjį tūkstantmetį artėjame su sumaišytomis vertybėmis. Ir tai pastebima ne vien Lietuvoje. Visame pasaulyje tas pats: kuriamos naujos „vertybės", pajuokiama moralė, dvasingumas ir patriotizmas.

Kas galėtų ir pradėtų tą užtvinstantį gyvenimo šiukšlių sriautą sulaikyti? Didesnė dalis didžiosios spaudos tuo turbūt net nesuinteresuota. Šeimos, kurioms gal pirmiausia reiktų rūpintis jaunimo auklėjimu, yra dažnai suirusios ir nepajėgios. Joms pačioms reikalinga dvasinė ir socialinė pagalba. Be abejo, didžiausios viltys dedamos į mokyklą, bet jose trūksta naujų ir gerų mokytojų, kurie jaunimą ne tik mokytų, bet ir auklėtų lietuviškoje patriotinėje dvasioje. Lietuvos jaunimo organizacijos (skautai, ateitininkai) savo veiklos programose galėtų labiau pabrėžti ir tautiškumo principą, kaip jį dar pirmosios nepriklausomybės laikais iškėlė prof. Stasys Šalkauskis. Bažnyčia irgi savo didesnį dėmesį galėtų skirti jaunimo ir apskritai žmogaus krikščioniškam atnaujinimui. Tai svarbiau gal negu naujų bažnyčių statymas. Daugiausia dėmesio ir paramos būtų laukiama iš valstybės. Skaitome, kaip paskiriami ir išleidžiami milijonai litų įvairiems meno, roko muzikos bei teatro tarptautiniams festivaliams, politinėms konferencijoms, paminklams, prezidento rūmų statyboms ir tt. Tuo tarpu vis pinigų trūksta švietimo reformos užbaigimui, naujų mokytojų paruošimui, jų algų užtikrinimui, naujų vadovėlių leidybai. Kas jau kas, bet Lietuvos Seimas ir vyriausybė neturėtų bijoti lietuviško patriotizmo nei mokyklose, nei gyvenime.

Reikia tikėtis, kad visų žmonių, institucijų ir pačios valstybės bendromis pastangomis išaugs jaunimas, kuris ateinančiame šimtmetyje turės išvesti Lietuvą į šviesią ateitį.

J.B.

Užsakykime *Į laisvę* žurnalą Lietuvos žmonėms, mokykloms, bibliotekoms.

Tik 5 US doleriai užsakant iš užsienio

Lietuvos Respublikos Prezidentui A.Brazauskui
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui V.Landsbergiui
Lietuvos Respublikos Ministrui pirmininkui G.Vagnoriui
Lietuvos visuomenei ir išeivijai

Tauta 1941 m. atkūrė Lietuvos nepriklausomybę "Į laisvę" fondo VI studijų savaitės dalyvių nutarimas

"Į laisvę" fondas lietuviškai kultūrai ugdyti 1997 metais Lietuvoje surengė 6-ąją studijų savaitę, kuri vyko Jurbarke birželio 26-29 dienomis; joje dalyvavo keli šimtai Lietuvos, JAV, Australijos, Kanados, Venesuelos ir kitų kraštų lietuvių.

"Į laisvę" fondo Lietuvos filialo tarybos ir valdybos atstovai savo posėdyje nutarė, o studijų savaitės dalyviai birželio 29 d. pritarė paremti LR Seimo nario Algio Kašėtos ir kitų iniciatyvą - valstybiniais aktais įteisinti Laikinąją Lietuvos vyriausybę, kurią 1941 m. birželio 23 d., reikšdama lietuvių tautos valią, Lietuvai ir pasauliui pristatė sukilimo vadovybė.

Laikinoji vyriausybė, sudaryta iš visų patriotinių partijų ir srovių atstovų, tikslingais sprendimais per pusantro mėnesio spėjo panaikinti neteisėtus okupacinės sovietų valdžios įstatymus, atstatyti krašto administraciją, atkurti švietimo sistemą ir grąžinti viešąją tvarką.

1941-ųjų birželio sukilime prieš sovietų okupaciją lietuvių tauta sudėjo gausesnes gyvybių aukas negu Nepriklausomybės karuose po I pasaulinio karo.

Laikinoji Lietuvos vyriausybė okupacinės vokiečių valdžios buvo spaudžiama ir terorizuojama. Įvedus Lietuvoje civilinę okupacinę valdžią ir gen. komisarui von Renteinui pasiūlius vyriausybės nariams tapti tarėjais, e. ministro pirmininko pareigas prof. Juozas Brazaitis pareiškė: "Ačiū, ne! Esame pasižadėję tarnauti Lietuvai". Tada vyriausybės nariai perėjo į pogrindinę antinacinę rezistenciją.

Saujelės kriminalinių nusikaltėlių juodi darbai, kolaboruojant su naciais, nukreipti daugiausia prieš Lietuvos piliečius žydus, nekeičia istorinio fakto, kad lietuvių tauta sukilo prieš sovietinius okupantus ir pasiekė savo tikslą - atkūrė Lietuvos nepriklausomybę.

Studijų savaitės dalyvių vardu -

"Į laisvę" fondo Lietuvos filialo taryba ir valdyba

Prisimenant partizaną Prabulį - Žaibą

Maloniai nustebino Teklės Kulvinskienės straipsnis „Į laisvę" žurnale / Nr. 125/ apie partizanus Suvalkų krašte. Straipsnyje minimas partizanas Vitas Prabulis – Žaibas. Tai jauniausias Prabulių šeimos sūnus. Mes jį vadindavome Prabulių Vituku. Mano tėviškės laukai visu pločiu susidūrė su Prabulių laukais. Pro jų kiemo vartus ėjo geležinkelis iš Šeštokų į Suvalkus. Lenkams okupavus Vilnių, į Suvalkus traukinys daugiau nevažiuodavo ir bėgiai buvo nuimti.

Vituką pažinojau, kai jis dar buvo vystykluose. Jis galėjo būti gimęs 1921-22 metais. Jo tėtis jaunas mirė, tada mane mama, už rankutės paėmusi buvo nusivedusi į laidotuves. Vėliau su Vituku ganėme gyvulius, sueidavom pasikalbėti, rudenį, sukūrę ugnį, kepdavome bulves.

Prabulių šeimoje buvo keturi broliai, trys seserys ir našlė motina. Visi dideli patriotai. Deja, dabar Prabulių tėviškės nei pėdsakų nebėra. Viskas sunaikinta, plynas laukas. Tik traukiniai dabar jau eina į Punską, Suvalkus.

Geležinkelio pylimas ėjo iš Šeštokų pro Mockavos kaimą, mano tėviškę. Tuo be bėgių geležinkelio pylimu rusų okupacijos metais perėjo daug Lietuvos partizanų į Lenkijos pusę. Juo ėjo ir Juozas Lukša-Daumantas. Jų vedliai buvo Vitas ir Jonas Prabuliai. Bėgantieji traukiniu atvažiuodavo iki Šeštokų, o nuo ten geležinkelio pylimu pėsčiomis – į Lenkiją. Buvo maždaug 15 km kelio. Su Prabulių vyrais reikėdavo susitarti, kada ir kur pereiti sieną. Tai būdavo naktimis. Jonas Prabulis, Vito brolis, kiek žinau, buvo ištremtas į Sibirą.

Labai įdomu, kad ir man žinoma daina, žodžiai ir melodija apie „Enkavedistą". Ją dainavo ir mano brolis Vaclovas Būdviečio choro susibūrime. Mano du broliai, Vitas ir Juozas, gyveno, slapstėsi pas gimines Punsko aplinkoje, Valinčių kaime. Vėliau jie buvo sugauti, atvaryti į Lazdijus ir nuteisti po 25 metus Sibiro tremties. Jų šeimos slapstėsi Lietuvoje.

T. Kulvinskienės straipsnis apie partizanus Suvalkų krašte labai įdomus ir realiai parašytas. Jis gyvai atsikuria mano atminty. Vietos gyventojų pasakojimu, Vitas Prabulis buvo įsitaisęs bunkerį prie Valinčių kaimo, netoli Punsko. Su juo buvo ir Vitas Zimnickas, mano tolimas pusbrolis. Žmonės juos abu mylėjo, nes buvo dori, dailiai nuaugę ir atrodantys vaikinai. Jie buvo išduoti, apsupti. Bėgant iš slėptuvės Vitas Zimnickas buvo nušautas. O Vitas Prabulis, nenorėjęs pasiduoti gyvas, pats nusišovęs, – taip kalba vietos lietuviai. Palaidotas dabar Suvalkų kapuose. Tebūna jiems lengva Lietuvos žemelė, kurią jie taip mylėjo.

Bronius Krokys,
Philadelphia, PA

Daugiau rimties ir pagarbos

Kelios pastabos dėl straipsnio „Į laisvę" Nr. 125. Iš atsiųstų rankraščių redaktorius turėtų negailestingai išbraukyti tokius išsireiškimus, kaip „Ruselis buvo, ne vietinis" (37 psl.), „...toks pareigūnas Starkus, žydelis,..." (39 psl.), „Tačiau žydelis Starkus nemelavo." (40 psl.)

Juk mes labai būtume nepatenkinti, jei rastume kur parašyta „lietuviukas vyskupėlis Borisevičius"

ar „poetukas Brazdžionis". Jei žmogaus tautybės, tikybos, kilmės ar užsiėmimo nurodymas rašiny reikalingas ar reikšmingas, tai tektų pažymėti su tokia pat rimtimi ar pagarba, kokių patys lauktume iš kitų. Jei kas buvo niekšas ar niekadėjas, tai tikrai ne todėl, kad gimė rusu ar kad buvo žydų kilmės ar tikybos, tad nei tikyba, nei tautybė čia nieku dėtos ir jas mažybiniu žodžiu menkinti tikrai nėra prasmės. Taip nesielgdami, tikriau parodytume, jog esame „įtikėję ...ir į kultūrą" (71 psl.).

Arvydas Barzdukas,
Falls, VA

Džiaugiuosi...

Nuoširdžiai dėkoju už žurnalą „Į laisvę" Nr. 124 (161). Tikrai yra ką paskaityti. Visi įdėti straipsniai labai įdomūs ir pilietiški.

Esu nustebintas ir sujaudintas, kad net mons. J. Kauneckas yra susipažinęs su mano poezija ir įdėjo į savo pasakytą tokį prasmingą pamokslą ištrauką iš mano eilėraščio.

Džiaugiuosi, kad mano kukli kūryba palieka pėdsaką žmonių širdyse.

V. Cinauskas,
Vilnius

Karas prasidėjo dieną vėliau

Mielas redaktoriau, tik dabar pastebėjau, kad praėjusiame „Į laisvę" numeryje (1997 m. kovas, pusl. 50-51), rašydamas apie savo trumpą dalyvavimą 1941 metų birželio sukilime, padariau klaidą. Kažkodėl pagalvojau, kad Hitlerio karas prieš Staliną prasidėjo ne birželio 22, o birželio 21 dieną. Todėl viską viena diena paskubinau. Turėjo būti: grįžau į Vilnių iš pratybų ne birželio 20, o birželio 21, o birželio 22 d.; ėjome užimti Vilniaus II milicijos nuovadą ne birželio 22, o birželio 23 d.

Mėgstu „Į laisvę" ir perskaitau nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Sėkmės ir toliau.

Zenonas Prūsas,
Chillicothe, OH

Prieš dvasinį nuosmukį

Lietuvoje kioskai ir knygynai užtvindyti įvairiausia literatūra. Tokio gausumo nesam dar regėję. Bet kokia tai literatūra: gerai kai ji skirta poilsiui, pramogoms, sportui ar ūkio reikalams. Bet šalia guli gausybė detektyvų, seksualinio turinio ir kitokia bulvarinė, geltonoji spauda. Todėl malonu imti į rankas teigiamai išsiskiriančią „Į laisvę". Tik, deja, šios literatūros skaitytojų ratas nėra gausus. Dvasinis nuosmukis jaučiamas visose srityse. Žinoma, tas negali trikdyti moraliai užsigrūdinusius ir stumti į pesimizmą. Todėl ir atsikuria buvusi pogrindžio organizacija – Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga. Ji pradėjo leisti kuklų leidinėlį „Varpą".

V. Gurskis,
Vilnius

Pastebėta klaida

„Į laisvę" Nr. 124 (spalio 1996) pastebėjau klaidingą informaciją Vladislovo Telksnio straipsnyje „Pirmasis ginklas buvo spauda" (psl. 26). Rašoma: „Tai buvo 1940 metai. Lietuvių Aktyvistų Frontas (LAF) išleido pirmąjį ‚Laisvosios Lietuvos' numerį".

„Laisvosios Lietuvos" laikraštį pogrindyje leido Laisvosios Lietuvos Sąjunga. (K. Škirpos „Sukilimas" psl. 128/129/130 ir Lithuanian Bulletin

Tęsinys 74 psl.

POLITIKA IR MORALĖ

VYTAUTAS A. DAMBRAVA

Savo teorines ir praktines pastabas apie politiką ir moralę pradėsiu klausdamas: Ar iš viso egzistuoja politinė moralė? Ar galima griežtai kategoriškai kalbėti apie etinę dimensiją realioje politikoje?

Ar politika, kuri yra ne tik teorija, technika, praktika, bet ir viena žmogaus būsenos ir elgsenos formų, tuo pačiu metu gali tilpti į moralės rėmus?

Jei į šiuos preliminarius klausimus atsakytume teigiamai, iškils dar pora klausimų: Kokie moralės kriterijai įvedami į politikos procesą? Ir kaip tektų nuosekliai formuluoti ir derinti politikos teoriją su moralės teorija?

Ieškodami atsakymo į klausimus, pažvelkime į šiuos du problemos polius iš teorinės ir iš istorinės perspektyvos. Moralės ir politikos ryšio klausimą tenka svarstyti iš trijų pagrindinių požiūrių.

Pirmiausia – etinė integracija, pagal kurią politika ir etika yra dvi radikaliai priešingos realybės ir, renkantis vieną iš jų, aiškus pasirinkimas yra etikos, taigi moralės pusėje. Antrasis požiūris – tai politinis realizmas. Iškilus konfliktui tarp moralės ir politikos, šios pozicijos šalininkai griežtai renkasi politiką, paaukodami moralinius principus. Trečiasis požiūris – tai sintezės kelias, kone visuomet dramatiška, dažnai tarpinė išeitis, ieškant to „aukso vidurio" tarp nurodytųjų kraštutinumų. Sintezė ieško būdų politikai sudorinti, o moralėje neišjungti politinio elemento.

Dažnai į politiką žiūrima kaip į kažką, turintį bendrą su veidmainiavimu, melu apgaule ir kitomis ydomis bei negerovėmis, priešingomis doro žmogaus elgesiui. Dar daugiau: politika daugelio jau savo esme laikoma realybe, priešinga etikai, ergo nemorali. Atrodo pats gyvenimas kartais verčia mus daryti panašias išvadas, matant kaip daugelis politikų – pragmatikų, neturėdami etinės vizijos, stumia moralę iš savo profesinės veiklos.

Istorijoje randame kelias teologinio - filosofinio pobūdžio grupes, akcentuojančias moralinės integracijos principą. Pirmiausia – vadinamoji buržuazinė pažiūra. Iš vienos pusės, jos šaknys yra fariziejiškoje mąstysenoje, fanatiškai skrupulingoje detalėse, formų išlaikyme, galbūt net veidmainingai interpretuojant turinį; iš kitos pusės – išskirtinėje buržuazinėje pažiūroje, būtent individualizme, kuris skelbia, jog visuomeninius interesus lemia atskiri asmenys. Šios pažiūros atstovai politiką laiko purvinu žaidimu; jų nuomone, politikai neišvengiamai slopina savyje moralės principus. Antroji pažiūra yra anarchizmas. Tai visiškas nepripažinimas valdžios, drausmės ir autoriteto. Anarchistai atmeta bet ko-

Dr. Vytautas Dambrava, Lietuvos Respublikos ambasadorius Vennezuelai ir Pietų Amerikai, skaitęs šią paskaitą JLF studijų dienose Jurbarke. (Nuotr. V. Maželio)

kios jėgos principą: Negalima užmiršti ir ortodoksinio marksizmo, pagal kurį politinės struktūros ir superstruktūros yra laikinasis, pereinamasis žmonijos laikotarpis. Paskutiniame etape valstybė išnyks ir pasaulyje laimingai gyvens ideali, beklasė, civilinė visuomenė. Ši utopinė pažiūra mūsų akyse subyrėjo, tad papildomo komentaro nereikia.

Galima būtų suminėti dar vieną teologinę pažiūrą, paplitusią tarp moderniųjų protestantų sektų, kurios laikosi griežtos moralės principų savo struktūrose, atmeta politiką, tačiau politinio elemento nepajėgia išjungti. Turiu mintyje jų bendruomenėse paplitusius gana aistringus ir perdėm politiškus tikinčiųjų vadovybės rinkimus.

O dabar žvelkime į politinio realizmo sampratas. Politinis realizmas ir moralinė integracija sueina tik viename punkte: užsispyrusiame tvirtinime, jog politika ir moralė yra du absoliučiai nesuderinami dalykai. Tuo metu, kai moralinė integracija, jungdama visus elementus į visumą, visu griežtumu pasisako už moralę, politinis realizmas su nemažesne aistra atmeta moralę politinių interesų labui.

Galiausiai tenka kalbėti apie politikos ir moralės sintezę, kuri išreiškia atskirų dalių jungimo procesą. Istorijoje netrūko bandymų derinti moralę su politika, ar politiką su morale.

Jau viduramžių laikais buvo kalbama apie „princo", kaip nepažabojamo valdovo, sudorinimo reikalą. Buvo manoma, kad, sudorinus pagrindinį jėgos ir galios veiksnį, būtų sudorinta ir visa politinė sistema. Yra taip pat žinomi bandymai dorinti politiką, patikint jos kontrolę

religijai. Čia stipriom spalvom išsiskiria radikalus islamizmas. Jame religija turi primato teisę. Aiškiai apibrėžta religinė moralė nepalieka jokios vietos politinei autonomijai, nes paskutinis lemiamas žodis tenka religijos hierarchui.

Taip pat buvo siekiama politinių struktūrų dorinimo, panaudojant tų pačių politinių struktūrų autokontrolės sistemą. Iškilo demokratinio pobūdžio struktūros, valdžios galios kontrolė, padalinant valdymą į atskiras nepriklausomas valdymo galios šakas, leidžiant piliečiams dalyvauti valdžios procese, įvedant konstituciją ir įstatymus.

Krikščioniškoji doktrina aiškiai pasisako už politikos ir moralės sintezę, nes nei vienas, nei kitas elementas negali būti išstumti iš realaus gyvenimo. Nors moralė ir politika yra dvi autonomiškos imperijos ir vienos negalima suvesti su kita, tačiau tai nereiškia, kad negalėtų būti sudarytas naujas junginys: sumoralinta, sudorinta politika, arba supolitinta moralė.

Kreipiant dėmesį į pirmąją junginio formą (sudorinta politika), norima per moralę pasiekti ir paveikti politiką. Svarstydami šitokią prielaidą, privalome pripažinti ne vien politikos autonomiškumą, bet taip pat jos galimą integraciją į etiką ir moralę.

Jei mes politiką suprantame kaip vyksmą ar kaip mokslą, tai politika yra visiškai savarankiška; ji turi savo įstatymus ir savo taisykles; jai nėra reikalo griebtis moralės ir dar mažiau – religijos savo egzistencijai ir savarankiškumui pateisinti. Taigi, moralė pripažįsta politikos autonomiją, ir politinis pasirinkimas, kiek jis liečia grynai politiką, moralės atžvilgiu yra neutralus.

Tačiau politikos autonomijos pripažinimas visai nereiškia, kad politika neturi jokio sąlyčio etikos pasaulyje. Politikos įvedimas į žmogiškosios veiklos rėmus ir yra tasai moralinės dimensijos pagrindas politikoje. Katalikų autoriai, kurie laikė politiką „atsakinga" žmogiškos veiklos sritimi, dažnai akcentavo būtinybę pareikšti etinės politikos dimensiją per žmogiškąją veiklą. Torres del Moral sako: „Jeigu žmoniška yra moralu, struktūriškai moralu, tai politika, kiek ji liečia visa, kas yra žmoniška, taip pat yra morali".

Tačiau reikia atsiminti, kad valstybė nesudaro žmogiškosios egzistencijos visumos. Žmogus ir jo viltys yra už valstybės ir už politinės veiklos sferų. Valstybė nėra visuma. Romos imperija buvo apgaulinga ir antikrikščioniška, nes ji tarėsi įkūnyjanti visas žmogiškųjų lūkesčių galimybes. Roma, apgaudinėdama ir alindama žmones, skelbė tai, ko negalėjo įvykdyti. Sovietinė imperija taip pat tapo šėtoniška ir tironiška. Totalitarizmo atoslūgis, jei ne žlugimas, pašalino klaidingus mitus apie valstybę, išlaisvindamas žmogų ir pačią politiką nuo neracionalumo.

Ši problema buvo ir yra visuomet sunkiai išsprendžiama. Proto bal-

sas neskamba taip garsiai, kaip neracionalus šauksmas. Šauksmas, reikalaujantis didžių darbų, turi stiprias moralizmo vibracijas, o apsiribojimas tuo, ką reikia ir kas yra įmanoma atlikti, visuomet turi pragmatiškus tariamo silpnumo požymius. Tad moralinė politika stengiasi atsispirti pavojams, kuriuos dažnai kelia tuščias šūkavimas, ypač, kai reikalas liečia tautos ir žmonijos gerovę ar net jos likimą. Avantiūros moralizmas nėra moralus, nes jis pasišauna atlikti tai, ką gali tiktai Dievas. Moralus yra lojalumas, kuriuo vykdomi žmogaus darbai, turint dėmesyje žmogiškąsias dimensijas, galimybių ribas ir darbų vykdymą jų apimtyje.

Demokratijos klaida yra tai, kad ji dažnai nesugeba priimti žmogiško netobulumo. Valstybė niekados nėra tobula, nėra visiškai teisinga, nei pilnai užtikrinta. Ji yra netobula, kaip ir patsai žmogus. Taigi, moderni valstybė yra „societas imperfecta", ir ne vien dėl to, kad jos institucijos nėra tobulos (lygiai kaip ir piliečiai), bet ir ta prasme, kad žmogui yra reikalinga išorinė, sakyčiau, antgamtinė jėga išlaikyti savo humaniškąjį identitetą.

Negali būti objektyvaus konflikto tarp etinių vertybių ir teigiamo politinio gyvenimo. Jeigu politikos tikslas yra gėrio (bendrojo gėrio) siekimas, šio tikslo vykdymas privalomai jungia politiką ir moralę. Politiniam autoritetui pripažinti ir jam įteisinti popiežius Jonas XXIII enciklikoje „Pacem in terris" nurodė dvi privalomas sąlygas: 1) politinis autoritetas turi paklusti moralinei tvarkai; 2) politinė galia ir valia turi būti pajungta moralinei tvarkai, siekiant įgyvendinti bendrąjį gėrį.

Nesigilinant į praeitį, mes patys buvome ir tebesame politinių sistemų ir ideologijų nemoralumo liudininkai. Įvairios diktatūrų ir anarchijų formos dažnai leido asmeniui, grupei ar klasei elgtis savanaudiškai, nesiskaitant su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis ar tautos valia. Žinome ne vieną politinę ideologiją, klaidingai skelbusią, jog tikslas pateisina priemones. Žmonių teisės buvo trypiamos nesuskaičiuojamais atvejais, daugelis smerkiami ir teisiami tik už tai, kad jie elgėsi moraliai, pagal savo krikščioniškąją sąžinę, nepažeisdami kitų.

Tačiau laikai keičiasi. Keičiasi politinės struktūros, ne viena valstybė stengiasi gerinti socialinį teisingumą, ne viena jų siekia bendros naudos ir bendro gėrio, ir ne viena valstybė stengiasi sudaryti sąlygas išugdyti sveiką ir moraliai atsparią visuomenę. Į valstybės valdymo aparatą kaskart įsijungia vis didesnis moralės principus išpažįstančiųjų ir praktikuojančiųjų skaičius. Deja, negalime paneigti fakto, kad gyvenimo praktikoje ir geriausios valdymo sistemos gali tapti tautai ir valstybei žalingomis, kai jose atsiranda pikto raugas, savo naudos ir galios siekiančios partijos, vyriausybės ar pavieniai asmenys, paliekantys kitiems, daugiausia nieko negalintiems, gyvybinius tautos interesus. Napoleonas sakė, jog demokratija yra geriausia iš visų blogų valstybės valdymo formų. Bet ir ji nėra

gera, jei gali gimdyti nusikaltėlius, melagius ir savanaudžius, kuriuos teršia korupcijos purvas.

Neigiami reiškiniai neaplenkia nei mūsų tautos. Gal dėl to šiandien ir kyla stipresnė ir aštresnė reakcija prieš šūkį: „politika – politikai". Ieškoma doros, kurią diktuotų jautri sąžinė. Šiandien pilietis, siekiantis veiklos valstybinėje tarnyboje, ar jis atstovautų tautai, ar ideologinei grupei, ar politinei sistemai, ar pramonės ir prekybos srityje, turėtų būti „atsijojamas" ir per moralės sietą. Turėtų būti svarbu žinoti, kas jam rūpi: jo paties ar bendras visuomenės ir tautos interesas? Kokios jo elementarios etikos normos, kurias jis pirmiausia įsipareigoja taikyti sau?

Nuleiskime inkarą į savo šalies uostą. Mūsų krikščioniškoji pasaulėžiūra reikalauja iš kiekvieno doro ir sąžiningo elgesio. Krikščioniškoji pilietinė pareiga ragina aktyviai dalyvauti politiniame gyvenime. Siekiame tokios valstybės, kurioje atsispindėtų mūsų krikščioniškieji principai.

Prelatas Mykolas Krupavičius sakė: „Katalikui eiti į politinį gyvenimą be savo katalikiškos programos, arba eiti be katalikiškojo veido ir katalikiškų principų, be ideologijos – yra ne visa, bet galbūt tik kai ką atnaujinti Kristuje". Jo žodžiai mus įpareigoja. Popiežius Paulius VI yra pasakęs, kad „politika po religijos yra pati kilniausia forma artimo meilei išreikšti.". Šis krikščioniškas politikos aptarimas kaip tik ir verčia kiek susimąstyti. Kokiu keliu eina Lietuvos politikai ir kaip mumyse vystosi tasai artimo meilės išraiškos procesas?

Artėjant prezidento rinkimams, prasideda politinės lenktynės. Formuojasi pritarimas vieniems, kritika kitiems, neapykanta tretiems. Kaip elgiasi mūsų krikščioniškoji visuomenė tiek tėvynėje, tiek išeivijoje? Koks yra mūsų kandidatų atrankos metodas? Pabandykime tai paanalizuoti atvirkštinio teigimo metodu. Galbūt renkantis kandidatą, vienas ar kitas iš artimo meilės ryžtasi pasirinkti priešą – pagal principą: reikia mylėti savo priešus, ar bent stengtis juos perauklėti? O gal net reikia pamiršti potencialaus kandidato praeities nuodėmes, padarytus nusikaltimus ir atleisti. Senajame Testamente buvo reikalaujama žmogui atleisti keturis kartus. Šv. Petras Kristaus irgi klausė, kiek kartų reikia atleisti, gal daugiau kartų, gal septynis? Kodėl gi nepasirodyti „superkrikščioniu" ir neatiduoti balso idėjos priešui, o ne draugui – artimo meilės vardan, ypač, jeigu tasai priešas laiko save „paklydusia avele", yra įtakingas ir galėtų būti tau naudingas.

Gerai žinome, kad moralė politikoje taip toli nesiekia, ir šiandien nei politika, nei moralė to iš mūsų nereikalauja. Mylėdami artimą ir jam atleisdami kiek tik norime kartų, mes nenusiimame atsakomybės nei prieš Dievą, nei prieš artimą rinkti į tautos vadus žmones, kurie formuotų sveiką bei tvirtą valstybę ir negadintų jos įvaizdžio pasaulyje. Juk kokie

mes esame, kokia tauta, – tokius išsirenkame vadus, o kokie vadai – tokia ir valstybė. Aktyviai įsijungdami į politinį gyvenimą, mes turime rinktis ne didžiausios, o mažiausios rizikos kelią. O mūsų pasirenkama rizika kartais tiesiog pritrenkia. Kalbėkime atvirai.

Argi mūsų, kaip krikščionių ir Lietuvos piliečių, artimo meilės jausmas turi eiti taip toli, kad atiduotumėm savo rinkiminį balsą už tą asmenį, kuris dirbo ar bendradarbiavo su KGB? Tekalba mūsų sąžinė. Ar tokį savo žingsnį moraliai pateisintume ir kokiu gėdos šydu savo sprendimą pridengtume? Amerikiečiai turi šmaikštų posakį: „When in doubt – cut it out". Kai abejoji – brauki lauk!

Verta paminėti vieną pavyzdį. Šių metų birželio mėnesį Lenkijos prezidentas pasirašė įstatymą, pagal kurį krašto politikai ir vyriausybės pareigūnai turi nurodyti, ar komunistų valdymo laikais dirbo slaptaisiais agentais. Pagal naująjį įstatymą valdžioje esantys žmonės, taip pat norintys pradėti darbą valdžios struktūrose, privalo nurodyti, ar 1944-90 metais bendradarbiavo su vadinamąja politine policija.

Taigi, Lenkija jau padarė būtiną žingsnį. O mes?

Ar rizikuotume balsuoti, paremdami korupcijos vergą ir asmenį, kuris dengė korupciją? Ar balsuotume už kandidatą, kuris, skelbdamas save krikščionimi (skaitome, girdime ir patys žinome), moka geriau meluoti už čigoną ir, siekdamas savo tikslų, šmeižia artimą. Ar mums tinkamas kandidatas, kuris, neparodęs jokios veiklos, tiktai nori būti prezidentu pagal principą: aš noriu, ergo aš galiu? Atrodytų, kad kai kuriems iš mūsų kuklumo savybė visai nesvarbi, ar net iš viso neegzistuoja – ko gero, gal laikoma silpnumo požymiu? Ne be reikalo sakoma, kad išdidumas yra nedorybių motina.

Ar mums šiandien atrodo tinkama balsuoti už kandidatą, kuriam pritaria, o gal ir remia, slaptos tarptautinės organizacijos, nebūtinai komunistinės? Nejaugi mums trūksta grynos sąžinės ir atviro veido kandidatų? Nejaugi mes jau taip pasikeitėme?

Jeigu patirtis mus ko nors iš viso moko, tai to, kad demokratijoje geras politikas yra toks retas, kaip ir padorus vagis. Albert Camus sakė, kad „politikoje žmonijos likimą formuoja žmonės be idealų ir be didingumo". George Bernard Shaw kreivai šyptelėjo, sakydamas: „Jis nieko nežino, o dedasi viską žinančiu. Visa tai aiškiai rodo, kad jis yra karjeros politikas". Neskubėkime tikėti ar žavėtis politikais – moralės skelbėjais, kurie kalba kaip angelai, bet gyvena ir nusideda kaip žmonės. Be pilietinės moralės visuomenė žūsta, be asmeninės moralės visuomenės išlikimas yra bevertis.

Mūsų krašto problema yra ta, kad jame yra dar per daug „politikierių", kurie iš patirties įsitikinę, kad politikas nėra patikimas, bet gali visada bei visus apgauti. Gal ne visada ir gal ne visus. Politinių svertų naudojimas, trukdant priimti teisingus arba apeinant jau esamus

įstatymus bei ribojant pilietinę veiklą ir taip pažeidžiant žmogaus teises, rodo, kad kai kurie mūsų dienų politikai, gal ir didelė dalis, neturi jokių moralinių skrupulų.

Tad kur mes einame ir ko esame verti kaip lietuviai ir kaip krikščionys? Popiežius Paulius VI apaštališkame rašte „Octogesima adveniens" nurodo: „Krikščionis turi pripažinti daugumos laikinų ir skirtingų nuomonių teisėtumą ir turi gerbti piliečius, kurie net organizuotai ištikimai gina savo įsitikinimus. Politinės partijos turi daryti viską siekiant bendro gėrio. Negalima iškelti savų interesų virš bendrų". (...)

„Nėra kalbos apie sveiką politiką, jei nesirūpinama bendra gerove, jei nėra gerbiamas žmonių kilnumas. Savaime aišku, jog, norint atstatyti žmogaus tikrąją vertę ir bendros gerovės siekį visuomenėje, politika pasaulyje turi remtis žmonėmis, kurie turi ne tik stiprius politinius įsitikinimus, bet ir gilius moralinius principus. Mes, krikščionys, privalome teikti pasauliui šviesą, kuri išryškintų mūsų teises ir pareigas, ir kuri apšviestų mūsų pastangas, ugdant solidarumo ir pagarbos pasaulį."

ĮLF Lietuvos filialo valdybos ir tarybos posėdžio dalyviai. Iš kairės—J. Kairevičius, J. Baužys, A. Raulinaitis, A. Tumelis, V. Vitkauskas, A. Žemaitytė, I Misiūnas, V. Valiušaitis, Z. Brinkis, A. Dragūnevičius.

LIETUVOS POLITINIO GYVENIMO TIKROVĖS

JONAS KAIREVIČIUS

Nepriklausiau ir nepriklausau jokiai politinei partijai, niekada neturėjau ir neturiu jokio posto valstybėje, nesu filosofas ar politologas. Todėl turiu savęs paklausti, kodėl drįstu šia tema kalbėti?

Atsakymas – Lietuvos Konstitucijoje, kurioje skaitome: „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai". (Konstitucijos 2 str.). „Niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių. Tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsinasi į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką". (3 str.). „Aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus". (4 str.). „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės". (18 str.). „Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti". (25 str.). „Piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę". (34 str.).

Taigi čia kalbu kaip žmogus ir Lietuvos Respublikos pilietis, turintis rinkimų teisę, ir kaip rinkėjas, dalyvavęs rinkimuose į Seimą. Tai, kad aš – eilinis rinkėjas – galėjau laisvai balsuoti ir tai, kad čia eilinio rinkėjo klausomasi, yra demokratijos vertybė.

Situacija prieš Seimo rinkimus

Ta situacija buvo niūri. Ūkis smuko, bedarbystė augo, bankai išvogti. Atimtasis turtas žmonėms negrąžinamas. Žemės reforma įstrigusi. O svarbiausia – bjauri dvasinė padėtis. Iš tribūnų ir iš visų pašalių tvirtinama, kad ūkį sugriovė Landsbergis su Vagnorium. LDDP valdžios piramidė, atseit, stengiasi taisyti, bet jiems sunkiai sekasi.

Kažkas laikotarpį po Nepriklausomybės atgavimo pavadino psichologinio karo laikotarpiu. Regis, planingai tam tikros galingos jėgos trukdė visuomenei sugrįžti prie bendražmogiškų ir krikščioniškųjų vertybių, niekino demokratiją. Superpatriotiniais šūkiais prisidengę gaivalai, šaukėsi tvirtos rankos, kuri padarysianti tvarką. Kas bus tas smegenų centras, kuris valdys tą ranką, tiesiai nebuvo sakoma. Žmonėms teko tik spėlioti, ar tas centras bus Lietuvoje, ar kur nors kitur.

Blogio propagandistai niekada nedrįso tiesiai pasakyti, kad Nepriklausomybė yra jiems istorijos nelauktai primestas daiktas. Jie ją toleravo. Tačiau, nutylėję jos vertę, pokalbį užbaigdavo: „Taip tai taip, bet pažiūrėkite, ką padarė: – kolūkius sugriovė..." Vienas Seimo narys televi-

Adv. Jonas Kairevičius, JLF Lietuvos filialo tarybos pirmininkas. Čia spausdinama jo paskaita, skaityta 1997 sausio 26 Los Angeles politinio savaitgalio metu.

zijos dispute kovingai šaukė, kad jis ilgisi anų laikų, nes galėjęs be vizos toli keliauti į Rytus (?!)

Informavimo priemonių laisvė yra demokratijos vertybė. Televizijos ir spaudos laisvė Lietuvoje iki šiol yra problemiška. Visuomenė nežino, kieno rankose per statytinius atsidūrė televizijos kanalai, kas manipuliuoja rašiniais laikraščiuose bei visuomenės apklausos duomenimis. Todėl prieš rinkimus ne vienam atrodė, kad be tikrai nepriklausomų visuomenės informavimo priemonių demokratiniai rinkimai formaliai galimi, bet iš esmės neįmanomi, nes demokratinė forma ne visada atitinka demokratijos dvasiai. Manau, kad taip įvyko 1992 metais.

Lietuvoje, o turbūt ir kitose šalyse, didžiulį vaidmenį vaidina autoritetai. Tik nedidelė rinkėjų dalis studijuoja partijų programas. Dažniausiai žiūrima į asmenybes. Todėl totalinė propaganda iš visų pabūklų griaudėjo ir pyškino į iškiliausias asmenybes. Ak, kad bent dėmelę suradus!.. Buvo tikimasi, kad daugelį kartų kartojamas melas taps tiesa. Prisiminkime insinuacijas apie konservatorių partijos vadovo „turtus" Šveicarijoje, apie neva pasisavintą norvegų tautos paskirtąją premiją. Kita vertus, tariamai „išmintingai" buvo patariama vadovams atsistatydinti, neva, reikia naujų žmonių, reikia jaunimo. Per asmenybes buvo griaunamas ir partijų autoritetas.

Ar rinkimuose dalyvavo SSKP? Keistas klausimas. Žinoma, SSKP (Sovietų Sąjungos Komunistų partijos) nėra. Ji sugriuvo kartu su Sovietų Sąjunga. Tačiau griūvant kai kas atskyla, ir būtinai lieka griuvėsiai. Jei statinys buvo didelis, tai griuvėsiai gali būti itin stiprūs bei galingi.

Žinoma ir tai, kad blogis gali persikūnyti į visokiausius pavidalus.

Drįstu manyti, kad visokie klaidinimai iš dalies veikė ir išeiviją. Atsirado asmenų, kurie savo veikimu tyčia ar dėl nesupratimo rėmė nomenklatūros užmačias. Formaliai jie elgiasi lyg ir nepriklausomai, bet jie nesupranta, kad Lietuvoje jų laikysena tų žmonių akimis, kurie nesiilgi imperijos, atrodo, švelniai tariant, keista.

Nomenklatūra: jos kilmė ir reikšmė

Žmonės Lietuvoje žino, kad šiuo bendru vardu SSSR buvo vadinami aukštieji valdininkai. Juos dabar matome aktyviai veikiančius LDDP eilėse. Neatpažinus, kas yra nomenklatūra, sunku suprasti šiandieninį Lietuvos politinį gyvenimą.

Tarptautinių žodžių žodyne (Vilnius, 1985) aiškinama, kad nomenklatorius (lot. nomenclator , nomenclacio – vadinimas vardu, išvardijimas): senovės Romoje – vergas, kuris lydėdavo savo poną gatvėje ir sakydavo sutiktųjų vardus, pranešdavo paduodamų valgių pavadinimus; 2) senovinis kurios nors srities terminų, įžymių žmonių sąrašas; katalogas, inventoriaus sąrašas. Nomenklatūra (lot. nomenclatura – vardų sąrašas): 1) kurioje nors mokslo, meno, technikos srityje vartojamų pavadinimų (terminų) visuma; 2) kurios nors ūkio šakos arba įmonės gaminamų materialinių gėrybių sąrašas; 3) įmonės buhalterijos sąskaitų sąrašas.

Vertinimas, kad nomenklatūra yra buvusios imperijos inventorius, skambėtų įžeidžiančiai. Ir tarp jų matome žmonių, kurie iš jos pasitraukė arba stojo Lietuvos tarnybon. Žinoma, jei ton tarnybon stojo sąžiningai, norėdami tarnauti šviesesnei ateičiai, o ne grupės ar dar kažkieno interesams. Laikas jau rodo ir dar parodys, kas yra kas. Gal tiksliausia juos būtų vadinti sąrašu. Tačiau kaip alternatyva čia vėl iškyla kitas sąrašas ar sąrašai. Tai ištremtųjų ar kitaip represuotųjų. Be kaltės represuotiems toks sąrašų sugretinimas būtų skaudus.

Vienas SSSR vadų yra pasakęs, kad viską lemia kadrai, t.y. specialiai parengti žmonės. Iš LDDP aplinkos girdėti, kad šiaip ar taip, tai buvę gabiausi žmonės. Gal ir taip, o gal ir ne. Jie turi teisę taip galvoti, šitaip guostis. Ginčytis beprasmiška. Žmonės gi žiūri, ką tas ar kitas daro, kur jo gabumai panaudojami. Nieko neverta nuomonė, kad visi ištisai, kurie buvo nomenklatūros sąraše, buvę blogi. Demokratiškai mąstantiems jie dabar yra Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys visas Konstitucijos bei kitų įstatymų garantuotas pilietines teises bei pareigas. Tačiau LDDP yra politinė jėga, kurią būtina pažinti. Todėl pamėginkime iš šalies pažvelgti, kas patekdavo į nomenklatūrą.

1. Asmenys, kurie nei patys, nei jų artimieji nesipriešino okupacijai. Tikrinimas buvo toks kruopštus, kad net kandidatų į nomenklatūrą gimi-

naičių kapus surasdavo. 2. Nomenklatūrai labai tiko tie, kurie vykdė represijas. 3. Nomenklatūron buvo pageidaujami, neturintys tautinių jausmų. Jei kas jų bent šiek tiek turėjo, tai privalėjo sumaniai slėpti. 4. Nomenklatūron tiko tas, kurio sutuoktinis ne lietuvis. 5. Nomenklatūrininkas turėjo demonstruoti vadinamąjį proletarinį internacionalizmą, pvz. nesipriešinti rusų kalbos įsigalėjimui ir pan. 6. Į sąrašą negalėjo patekti išpažįstantis katalikų ar kitokį tikėjimą. 7. Nomenklatūrai buvo svetimos krikščioniškosios vertybės.

Tiesa, ne vienas nomenklatūrininkas tvirtina, kad jie netikėję ir komunizmo idealais. Bet tada iškyla klausimas, kuo jie tikėjo, kas užpildė ir šiandien užpildo jų dvasios tuštumą? Amžinąjį atilsį profesorius Šmailys viename mitinge kalbėjo: „Mūsų valdininkija yra tokia, kad atėjus į Lietuvą Chomeiniui (Irano vadovui), jie visi pareikštų, jog seniai garbina Alachą, bet jiems neleido praktikuoti".

Nomenklatūra turėjo taip pat ir savą vertybių supratimą: 1. Partinė drausmė, pakeitusi dorovę, ir panieka bet kokiai demokratijos formai. 2. Įsisamoninimas, kad partiniai interesai yra aukščiau valstybės ir visuomenės interesų. 3. Asmenybės nereikšmingumas. Asmenybė esi tiek, kiek tau duota funkcijų. 4. Savos nuomonės neturėjimas. Asmeninė nuomonė privalomai sutampa su partijos nuomone. 5. Visiškas priklausomumas nuo privilegijų. Išmes iš partijos – neteksi visko, kuo gausiai esi apdovanojamas. 6. Asmeniniai ryšiai pagal principą: tu mane remi šiandien, aš paremsiu tave rytoj. 7. Kasdienis melas, kurį skatina aukščiausia valdžia. Tai visų gyvenimo sričių iškreiptas ideologizavimas, neteisingos ataskaitos apie tariamus gamybos laimėjimus ir t.t.

Griuvus sovietų imperijai, iškilo reali grėsmė, kad nomenklatūra taps nereikalinga. Privilegijų laikai pasibaigė. Prisimename iš Vaižganto „Dėdžių ir dėdienių" Saveikių dvaro tijūną Rapolą Geišę. „Lūžus vergu-vei, lūžo jos tarnas tijūnas Geišė; lūžo visais galais, nelūžo tik vienu liežuviu". Tačiau tijūnas Rapolas Geišė negalėjo nieko privatizuoti. Liko jam tik liūdna egzistencija. „Dėdė karšinčius Geišių Geišė Rapolas, Saveikių dvaro tijūnas, mirė. Jo pavalgyta žiurkžolių pelėms nuodyti..." – rašo Vaižgantas.

Kitaip atsitiko su dalimi nomenklatūros. Su ta dalimi, kuri buvo labiau išsilavinusi, lankstesnė ir apsukresnė. Keičiantis nuosavybės formai, tarytum buvo pasakyta: „Čiupkime, kas ką galime..."

Todėl visiškas turto išgrobstymas, bankų ištuštinimas, užsienio kapitalo neįsileidimas, atimto turto nesugrąžinimas buvo ne atsitiktinis reiškinys, o nomenklatūros darbas. Jie turėjo pasičiupti turtą, kad per jį vėl galėtų valdyti. Krikščioniškųjų vertybių tuštumą lengvai užpildė nusikaltėlių pasaulio moralės principai, kaip antai, pirmasis kapitalo milijonas turi būti pavogtas ir t.t. ir pan.

Nomenklatūra ėjo nuo pat valdžios viršūnių iki apačios. Neveltui po

1992 metų rinkimų LDDP pareiškė, kad stato valdžios piramidę. Tai didelė jėga. Ir nebūtinai ją sudaro tie, kurie buvo sąraše. Imkime, kad ir kolūkio brigadininką ar sandėlininką. Jie nebuvo sąraše, tai sakytume, kad jie nebuvo ir nomenklatūrininkai. Bet jie valdė turtą. Žmogus turėjo eiti pas juos prašyti arklio, trąšų saujos ir kt.

Vertindami politinę situaciją Lietuvoje, manau, visada klysime, jei neįvertinsime buvusios nomenklatūros reikšmės. Kai mums politikos žinovai aiškina vadovėlines tiesas, matome, kad jie neužčiuopia ir neįvertina Lietuvos visuomeninio politinio gyvenimo tikrovės.

Kas kairėje, kas dešinėje?

Pagrindinės Lietuvos politinės jėgos yra LDDP su daugybe savo satelitų, Tėvynės Sąjunga (Konservatoriai) bei Krikščionys demokratai (LKDP). Vargu ar galima LDDP ir jos satelitus vadinti kairiaisiais. Jie valdo turtą. Jie neatstovauja neturtingiesiems. LDDP išaugo iš išorės (užsienio) galybės, Tėvynės Sąjunga – iš Sąjūdžio. Sąjūdis kilo iš Lietuvos vidaus, sakyčiau, iš širdies, iš Tautos ryžto pasipriešinti išorės jėgai. Tai prigimtinis šitų jėgų skirtumas. Jis svarbus rinkėjams, kai jie sprendžia už ką atiduoti balsą.

Nedaugelis skaito partijų programas. Lietuvos žmonėms svarbu, kuo pasitikėti. Lietuvos rinkėjas žiūri į politiką ir galvoja: ar abiem kojom tas politikas stovi Lietuvos žemėje? Ir dar – ar abi rankas laiko būtent savo kišenėse?

Pasitikėjimas – štai kas yra nulemiantis dalykas. Žmonės be galo tikėjo Sąjūdžiu. Tačiau nemaža dalis Sąjūdžio funkcionierių apvylė. Gal kai kurie iš anksto buvo tam užprogramuoti, kai kas vėliau visaip masinami kitur pasuko. Todėl sakiau ir sakysiu, kad didžiausia klaida tapatinti Sąjūdį su jo funkcionieriais. Jų buvo visokių. Matėme ir stebėjomės, kai partiečiai tiesiog brovėsi į Sąjūdžio gretas. Manau, kad dalis iš jų ėjo ne kurti, o griauti. Žinoma, pasitaikė ir labai padorių žmonių, kuriais žavimės ir dabar. Asmenybė labai svarbi idėjai, tačiau asmenybės griuvena idėjos nepaneigia. Jei zakristijonas pasielgia netinkamai, mes neatsisakome Kristaus mokslo ir Bažnyčios.

Lietuvos krikščionių demokratų partija (LKDP) turi stiprią moralinę atramą. Tai krikščioniškųjų vertybių pamatai. Nekyla abejonių, kad ši partija augs ir stiprės. Tačiau pastaruosiuose rinkimuose ji pasirodė žemiau galimybių. Manau, kad tai atsitiko dėl politinės patirties stokos. Partijai gal kiek stinga asmenybių, vidinio organizuotumo, pakankamai pasvertos programos ir sugebėjimo organizuoti rinkimų kampanijas. Kažin ar toje partijoje vyksta tikras ginčas tarp ortodoksų ir liberalų sparnų, tačiau akivaizdu, kad tradicines idėjas naujoms kartoms būtina pateikti modernesne politine kalba ir būdais.

Demokratinėje santvarkoje vargu ar gali kas nors nustatyti, kiek reikia partijų? Kokie nors draudimai kurtis partijoms demokratijai nepriimtini. Matome, kad tų partijų didelė daugybė, kad daugelis jų be aiškių šaknų, o kartais ir be programų. Todėl nuo šios sumaišties gražiai gelbsti rinkėjų pilietinė orientacija ir sveika nuovoka.

Partijų gausos priežasčių yra daug. Kartais tai kažkieno asmeninės ambicijos – suburti partiją ir įterpti save kaip reikšmingą asmenį į krašto politinį gyvenimą. Tačiau didesnį rinkėjų dėmesį patraukia klausimas, ar naujos partijos nėra tos pačios nomenklatūros naujadarai, kurių užduotis, prisidengus naujais partijų pavadinimais, tiesiogiai ar paslėptai, ginti ne visų žmonių, o grupinius interesus. Antai, griūvant ūkiui, tuštėjant bankams, vienos tokios partijos aktyvistas televizijoje vis klausdavo LDDP lyderio: „Kas geresnio, premjere?"

Išeivija ir Lietuva

Išeivija svarbi Lietuvai ne balsų skaičiumi, o moraline jėga. Iš Lietuvos matome tokius išeivijos bruožus:

Lietuvos nepriklausomybė jai yra viena aukščiausių vertybių. Išeivija puoselėjo ir puoselėja bendražmoniškąsias, krikščioniškąsias ir tautines vertybes bei tradicijas. Išeivija tiesiogiai patyrė okupacijos grėsmę ir pasitraukimo iš Lietuvos sunkumus. Išeivija gyveno, dirbo ir veikė Lietuvai demokratijos šalyse ir yra suvokusi demokratijos vertybes. Vyresnioji išeivių karta yra išsaugojusi dvasinį kultūrinį ryšį su prieškario Nepriklausomos Lietuvos dvasia. Išeiviją mažai tepaveikė komunistinė propaganda ir ji nepatyrė vadinamojo socialistinio gyvenimo būdo (gyvenimo okupacijos sąlygomis) realybės. Išeivija gyveno kovos už lietuviškosios kultūros išsaugojimą svetur sąlygomis.

Tačiau kai kurie asmenys iš išeivijos, įsiterpę į dabartinį Lietuvos visuomeninį politinį gyvenimą, po Nepriklausomybės atgavimo ir prieš pastaruosius rinkimus į Seimą, o ir dabar elgiasi, sakyčiau, keistai. Sunku, pavyzdžiui, suprasti, kodėl reikėjo įkurti Krikščionių demokratų sąjungą, jei Lietuvoje veikia Krikščionių demokratų partija? Arba, kokį politinių jėgų centrą reikėjo kurti, jei tokio centro nei ištakų, nei apčiuopiamų ribų nematyti? Todėl rinkėjui Lietuvoje kilo mintis, ar tai nebuvo daroma dėl asmeninių ambicijų, o dar blogiau, dėl to, kad skaldytų politines jėgas, blaškytų rinkėjų dėmesį ir tuo padėtų nomenklatūrai išlikti valdžioje.

Porinkiminės prognozės

Džiaugėmės puikiais rinkimų į Seimą rezultatais. Manau, kad jais tebesidžiaugia visi, kurie trokšta kad Lietuva nusimestų komunistinius pa-

valkus. Tačiau darbai laukia didžiuliai. Problemos milžiniškos, ir yra aibė tokių (gerai organizuotų ir pavienių), kurie kaišios pagalius į ratus. Materialinės gerovės požiūriu mūsų optimizmas turi būti saikingas. Tačiau galime džiaugtis dviem pagrindiniais dalykais:

1. Lietuvoje įsitvirtina demokratija. Pilnutinės demokratijos idėjos, kurias puoselėjo ir puoselėja „Į laisvę fondas", brandžiais daigais kyla Lietuvos žemėje.

2. Lietuvos žmonės, nors ir sistemingai gluminami visokiausiais akivaizdžiais ir subtiliai paslėptais būdais, per rinkimus pademonstravo šviesią nuovoką ir sugebėjimą vertinti bei pasirinkti. Tik pažiūrėkite, kaip visas partijas ir partijėles sutupdė ant tų laktų, kur joms ir priklausė. Taigi, didelis džiaugsmas, kad tautos proto nepavyko sudrumsti. Partijos valdžioje keisis. Demokratijoje tai natūralus procesas. Tačiau žmonių orientacija į tiesą ir teisingumą – džiugina.

Lūžių ir sunkumų laikotarpiais atsiranda pranašų. Kokių tik jų nebuvo Nepriklausomybės priešaušryje ir atgavus Nepriklausomybę! Tačiau ateities vizija yra būtina.

Politinių partijų balansas Seime būtinai keisis. Tėvynės Sąjunga (Konservatoriai) paveldėjo ne tik sugriautą ūkį, bet ir socialinėmis problemomis užminuotą veiklos lauką. Vargu, ar per ketverius metus įmanoma visiškai sutvarkyti tai, kas 50 metų buvo statoma išvirkščiai, o per pastaruosius metus ir tas iškreiptas statinys buvo organizuotai išparceliuotas? Pirmieji Seimo žingsniai rodo, kad bandoma eiti pažangos linkme. Tai – koalicinės vyriausybės sudarymas, ne nomenklatūros žmonių įtraukimas, ministerijų reorganizavimas, greitas įstatymų priėmimas, susikompromitavusių valdininkų šalinimas ir kita. Imamasi priemonių greičiau įsijungti į Europos bei pasaulio ekonomikos bei gynybos struktūras. Šitas kelias gali būti netrumpas ir nelengvas. Kažkas yra pasakęs, kad tikslas turi būti idealistinis, o žingsniai – pragmatiški. Gal ne visada sugebame ir sugebėsime suprasti pragmatiškuosius (praktiškuosius) Seimo bei vyriausybės žingsnius. Tai sunku padaryti, kai visuomenė dažnai neturi pilnos ir patikimos informacijos. Jau sakiau, kad visuomenės informavimo priemonės jaunos demokratijos sąlygomis neretai atsiduria abejotinos švaros rankose. Mūsų pilietinė pareiga būtų – dirbti, stebėti, remti tai, kas naudinga Lietuvai, ir kritikuoti klaidas. Tačiau kritika pageidautina ne rėksminga ir griaunanti, o konstruktyvi. Lietuvos žmonėms imponuoja konservatorių paskelbtoji švarių rankų politika. Jau matome pavyzdžius, kai iš partijos šalinami susikompromitavę asmenys. Tai sveikintini ir pasitikėjimą stiprinantys žingsniai.

MOKYKLA ATSINAUJINANČIOJE VISUOMENĖJE: tarp praeities ir dabarties

VIDMANTAS VITKAUSKAS

Šiemet Lietuvos mokykla pažymėjo iškilią savo istorijos datą – 600 metų jubiliejų. Lietuvos mokykla pirmą kartą paminėta 1397 m. gegužės 9 d. Vilniaus katedros inventorizacijos knygose. Ši data laikoma ne tik oficialiąja mokyklos įkūrimo Lietuvoje data, bet ir institucinės, formalaus europinio tipo švietimo sistemos kūrimosi Lietuvoje pradžia. Ši mokykla, įkurta praėjus vos 10 m. nuo oficialaus krikščionybės įvedimo Lietuvoje, visų pirma buvo skirta dvasininkams rengti, kurių Lietuvoje labai trūko. Todėl, tuoj po Vilniaus katedrinės mokyklos atsiradimo tokio pačio tipo mokykla įsikūrė Varniuose, o po jos ir kitose parapijose prie esamų bažnyčių.

Lietuvos didikų ir šviesesnių bajorų vaikai buvo ugdomi pačiuose dvaruose, kur gaudavo įprastų gyvenimiškų žinių, įgūdžių, gebėjimų, elgesio normų suvokimo ir kt. Yra žinoma, kad jau XV a. nemažai jaunuolių iš Lietuvos studijavo užsienio universitetuose (Prahoje, Krokuvoje ir kt.).

Sparčiau mokyklos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pradėtos steigti XVI a., plintant reformacijos idėjoms. 1539 m. buvo įsteigta ir pirmoji žinoma Lietuvoje aukštesniojo tipo mokykla – Abraomo Kulviečio humanistinė kolegija Vilniuje (veikusi trejus metus). 1570 m. Vilniuje buvo įsteigta katalikiška Jėzuitų ordino kolegija. Ši kolegija netrukus peraugo į akademiją (1579 m.), davusią pradžią dabartiniam Vilniaus universitetui. Vientisą valstybinę švietimo sistemą Lietuvoje pradėjo kurti Edukacinė komisija (1773-1795) – pirmoji švietimo ministerija Europoje. Visoje Lietuvoje buvo plečiamas mokyklų tinklas, Vilniaus universitetas pertvarkytas į pasaulietinę aukštąją mokyklą.

Tačiau įvykdytas Lietuvos – Lenkijos padalinimas ir Rusijos okupacija, nutraukė visas vykdytas reformas ir iš pagrindų pakeitė visą Lietuvos švietimą. Ypač reikalai pablogėjo po 1831, 1863 m. sukilimų prieš Rusijos priespaudą. Caro valdžia, nuslopinusi sukilimus, uždarė universitetą, uždraudė lietuvišką raštą, vykdė kryptingą krašto rusifikavimo, pravoslavinimo ir kolonizavimo politiką. Kaip reakcija į visus draudimus, kalinimus ir trėmimus Lietuvoje plito knygnešių veikla ir daraktorinės mokyklos. Po truputį ėmė formuotis pasaulietinė lietuvių inteligencija, savo etninį tapatumą siejanti su lietuvių kalba.

Vidmantas Vitkauskas, kurio paskaitą, skaitytą VI.29 ĮLF studijų savaitėje Jurbarke, čia spausdiname, yra Garliavos Juozo Lukšos-Daumanto gimnazijos direktorius. (Nuotr. J. Baužio).

XX a. pradžia tapo reikšmingu Lietuvos švietimo raidos posūkiu. Ilgą laiko tarpsnį – nuo spaudos draudimo, per 1905 metus ir prieškarį – galima vadinti ėjimo ir brendimo metais, kurio kulminacija – Vasario 16 diena. XX a. pradžioje jau tenka kalbėti ne apie tautinės lietuvių mokyklos užuomazgas, o apie tų užuomazgų plėtojimą. Daug nuveikė 1907 m. įsikūrusi Lietuvos mokslo draugija, įvairios kitos kultūrinės organizacijos, netgi besikuriančios politinės partijos. Kaizerinės Vokietijos okupacijos metais (1915-1918) okupuotoje Lietuvoje pačių gyventojų iniciatyva buvo kuriamos lietuviškos mokyklos, švietimo reikalais rūpinosi nukentėjusiems nuo karo šelpti komitetas ir kt.

Konstruktyvi, organizuota valstybinio masto švietimo pertvarka prasidėjo nuo 1918 m., kada Lietuvos vyriausybė, nors ir nepaprastai sunkiomis sąlygomis, ėmėsi tvarkyti ir švietimo reikalus. Tų pačių metų lapkričio 11 d. buvo sudarytas pirmas ministrų kabinetas, įsteigta pirmoji Lietuvos Respublikos Švietimo ministerija. Sparčiai steigėsi lietuvių ir tautinių mažumų mokyklos, atidarytas Kauno universitetas, kitos aukštosios mokyklos. 1918-1940 m. buvo sukurta pilna Lietuvos valstybės švietimo sistema, kuriai buvo būdinga demokratiškumas, novatoriškumas ir tautiškumas.

1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, švietimas pajungiamas Lietuvai priešiškai ideologijai. Mokyklos suvalstybintos ir supasaulietintos, nudvasintos ir nutautintos. Aktyviausi mokytojai išvaryti iš mokyklų, ištremti iš Lietuvos. Per 50 sovietinės okupacijos metų mokykla buvo paversta komunistinės ideologijos tarnaite, mokytojai, norint jiems

to, ar nenorint, – egzistuojančio režimo kolaborantais. Nežiūrint to, išliko jėgų, kurios tam priešinosi. Vieni jungėsi į ginkluotą pasipriešinimą, kiti į pasyvią, dvasinę rezistenciją.

1990 m. Lietuvos valstybingumo atkūrimas padarė galą sovietinei mokyklai, tautos dvasios nuodijimui. Visi vėl atsistojome prieš didelį, esminį tautos ir žmogaus savimonės bei jos formavimosi posūkį.

Labai fragmentiškai apžvelgę Lietuvos mokyklos nueitą kelią matome, kad Lietuvos mokykla išgyveno ir išgyvena tuos pačius istorijos išbandymus, panašiai kaip ir visa lietuvių tauta, Lietuvos valstybė, visuomenė.

Mokykla buvo, yra ir bus neatskiriama tautos kultūros dalis, kantriai nešusi ir tebenešanti istorijos jai užkrautą naštą bei patikėtą misiją. Ji liudijo ir rėmė Lietuvos iškilimą tarp žymiausių Europos valstybių, carizmo sunkmečiais gaivino blėstančią krašto žmonių tautinę dvasią, stiprino šalies ryžtą žengti pažangos keliu atkūrus Nepriklausomybę, puoselėjo vidinės rezistencijos daigus sovietinės okupacijos metais. Šie daigai suvešėjo, išaugo į mūsų laisvės gėlę, išsiskleidusią prieš septynerius metus nuostabiu Lietuvos nepriklausomybės atstatymo žiedu.

Šiandien Lietuvos mokyklai vėl reikia imtis sudėtingų naujojo mūsų krašto raidos tarpsnio keliamų uždavinių. Reikia padėti atsitiesti okupacinio režimo nualintai, demoralizuotai mūsų asmens ir visuomenės dvasiai, atkurti įvairiose socialinio ir kultūrinio gyvenimo srityse suniokotas krikščioniškosios Europos vertybes ir tradicijas, puoselėti demokratinę, pilietinę visuomenę, ugdyti dorą, tautiškai susipratusią asmenybę.

Visa tai įgyvendinti įmanoma tik iš esmės reformuojant Lietuvos švietimą, pertvarkant mokyklas ir kitas ugdymo institucijas.

Lietuvos švietimo reformos pradžia siejama su „Tautinės mokyklos koncepcija", kuri buvo parengta dar Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje (1988). Atkūrus nepriklausomybę buvo pradėta esminė švietimo pertvarka, kurios pagrindinis tikslas – savarankiškos, kūrybiškos ir jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžiančios asmenybės ugdymas. Todėl Lietuvos švietimas buvo pagrįstas glaudžiu šeimos, mokyklos ir visuomenės bendradarbiavimu.

Jeigu šiandien teorinis Lietuvos švietimo pertvarkymas iš totalitarinio į demokratinį yra laikomas sėkmingu, tai to negalima pasakyti apie praktiškąjį šios reformos įgyvendinimą.

Niekas neginčija, kad reformos keliu jau žengti tvirti žingsniai: parengta švietimo koncepcija, aptarta mokyklos struktūra, mokymo turinys, paruoštos programos, kuriose pirmąsyk pabrėžtas integruoto mokymo principas, išleista nemažai vadovėlių ir kt. mokymo priemonių. Tai rimta teorinė reformos bazė; tai didelis nuopelnas žmonių, dalyvavusių tame darbe. Bet visa tai – tik reformos dalis. Labai gerai, kad ji parengta,

tačiau reforma yra procesas. Ji nesibaigia tuo, kas užfiksuota norminiuose dokumentuose, o reikalauja tolesnio vyksmo realiame gyvenime. O gyvenime dažnai yra ne taip, kaip to norėta ar norima. Ne visi mokytojai ir mokyklų vadovai sugeba dirbti naujomis sąlygomis, jie nerodo pastangų dvasiniam ir intelektualiniam atsinaujinimui. Kita vertus, neišspręstas mokytojų apmokėjimo, skatinimo klausimas, trūksta kvalifikuotų specialistų, mokyklose dirba daug pensijinio amžiaus žmonių, beveik neliko vyrų... Galiausiai ir vyriausybė turėtų pagaliau apsispręsti, ar iš tikrųjų švietimas yra prioritetinė valstybės sritis, nes kiekgi gali tęstis mokyklų skurdas? Mokyklos neremontuojamos, santechniniai mazgai, vamzdynai ir stogai prakiurę, baldai nusidėvėję, bibliotekose nėra naujų knygų, trūksta techninių priemonių, sportinio ir kt. inventoriaus.

Šeima, mokykla ir visuomenė – tai trys viena kitą papildančios institucijos, kurių glaudus bendradarbiavimas yra būtinas, jeigu norime išugdyti ir išlavinti dorą šių dienų jaunuolį ir ateities pilietį. Nei viena iš šių institucijų nepajėgi vykdyti šiandieninės Lietuvos švietimo principus: humaniškumą, demokratiškumą, tautiškumą ir atsinaujinimą. Tam trukdo Lietuvos posovietinė realybė: amoralumas, girtuokliavimas, skurdas, korupcija, nusikalstamumas ir t.t. Kol tos blogybės klestės, tol Lietuva merdės. Tai įmanoma pašalinti tik sutelkus valstybės ir visuomenės pastangas ir per visais lygmenimis remiamą vykstančią švietimo reformą.

Norint įveikti šiuos sopulius, atsinaujinimo ir keitimosi dvasia turi gyventi visa visuomenė. Deja, visuomenė tokio pojūčio (o gal ir poreikio?) neturi. Visuomenėje labai dažnai nesuvokiama, kad tai, kas dabar daroma mokykloje, pirmiausiai yra daroma jos ateičiai. Šiandien jau taip yra, kad mokykla ugdo vienokią kultūrą, o televizija, spauda – išviečių kultūrą. Visuomenė dar menkai suvokia, kad švietimas yra svarbus kultūros ir visos valstybės raidos veiksnys ir kad vaikas turi būti ugdomas visapusiškai bei kryptingai. Ar daug šiame darbe mokyklai padeda visuomenės informavimo priemonės? Greičiau atvirkščiai.

Švietimas daugelio žmonių telaikomas „vaikų pamokymu". Ką jis reiškia visuomenei ir valstybei – greičiau deklaruojama nei iš tikrųjų apie tai galvojama. Todėl ir į pačią švietimo reformą dažniausiai žiūrima tik fragmentiškai vertinant ar kritikuojant atskiras jos dalis. Mokyklų darbą neretai ima vertinti ir visiškai atsitiktiniai, nekompetentingi asmenys. Paradoksas, bet šiandien tokie žmonės save laiko labai susirūpinusiais Lietuvos švietimo reikalais, užmiršdami, kad prieš gerą dešimtmetį jie buvo aktyvūs „švietimiečiai" sovietinėje mokykloje ir dideli aktyvistai to meto visuomenėje.

Būtų gerai (o tai labai svarbu), kad švietimo kryptis ir darbus mažiau keistų kiekvienas naujas politinių jėgų pasikeitimas Seime ar savivaldybėse. Visi žinome, kaip keleriems metams buvo pristabdytas švietimo

reformos vyksmas valdant LDDP. Buvo netgi mėgintos revizuoti kai kurios švietimo reformos nuostatos. Prisiminkime pasisakymus prieš tikybos pamokas, partinių diplomų pripažinimą, mokyklos depolitizacijos šūkį, leidusį bujoti apolitiškumui, dorovinių ir tautinių vertybių nepaisymui.

Negalima nutylėti ir to fakto, jog toli gražu ne visose savivaldybėse švietimui vadovauja kompetentingi asmenys, gerai suvokiantys švietimo politikos tikslus. Ir savivaldybių švietimo padaliniuose ir ugdymo įstaigose daug prisitaikėlių, persidažiusių „tautinių bolševikų".

Skirtingos mūsų krašto politinės jėgos, valstybės institucijos, skirtingos mokyklų bendruomenės ne visada vienodai suvokia aktualius Lietuvos mokyklos raidos uždavinius, skirtingai brėžia prioritetines jos plėtros linkmes. Dėl to ir „buksuoja" reforma, stringa jos įgyvendinimas. Mokyklų vadovai bei kolektyvai neretai susiduria su trumparegišku administravimu, komandavimu. Neskatina reformos vyksmo, švietimo ir mokyklos kaitos nesibaigiančios diskusijos tarp dabartinių Švietimo ministerijos vadovų ir buvusių reformos autorių. Jaučiamos tendencijos supriešinti švietimo darbuotojus ir reformos vykdytojus. Dažnai stengiamasi sukelti ginčus dėl antraeilių dalykų.

Šiandieninės ministerijos nuostata labai aiški: reikia tęsti švietimo reformą, švietimą reikia tvarkyti taip, kad mūsų mokyklos augintų Lietuvos patriotus, piliečius, ugdytų atvirą demokratišką visuomenę.

Atėjo laikas ne žodžiais, o darbais išplėsti dorinį ir patriotinį moksleivių ugdymą, tautinių tradicijų puoselėjimą. Tam neturi būti gailima nei lėšų, nei žmonių. Būtina rūpintis tinkančiais mokytojų kadrais. Neužtenka tik dėstyti tikybą ar etiką, būtina šį darbą dirbti patraukliai, profesionaliai. Todėl šiandien jau neužtenka tik katechetinius kursus baigusių žmonių paramos. Be papildomos paramos ir globos mokytojai nepajėgs vieni kovoti prieš pornografiją ir tvirkinamąsias, nudvasintas televizijos laidas, amoralumą gyvenime. Šiame darbo bare būtina esminė reforma, visuotinė mokinių tėvų bei visos visuomenės parama ir aiški pozicija.

Kitas nemažiau svarbus ir sunkus darbo baras, kur reikalinga visos valstybės ir jos institucijų kryptinga veikla – tai pilietinis, patriotinis jaunimo ugdymas. Pilietiškumas ir patriotizmas pasaulyje suvokiamas dvejopai. Viena kryptis mano, jog užtenka žmogui suteikti teisinių žinių, supažindinti su tautos praeitimi ir tradicijomis. Antroji kryptis pilietiškumą ir patriotizmą sieja su psichologinėmis žmogaus nuostatomis, doroviniais principais, vertybinėmis orientacijomis. Ši linkmė mums, pokomunistinės visuomenės nariams, priimtinesnė. Todėl neužteks čia tik vienos mokyklos pastangų, ir nereikėtų tik jai vienai „numesti" šią misiją, paliekant nuošalyje šeimą, komunikacines priemones, valstybines ir visuomenines institucijas.

Yra sakoma, kad „žmonės turi tokią valdžią, kokia yra visuomenė. Mes turime tokią mokyklą, kokią turime visuomenę" (A. Raškinis). Liūdna konstatuoti, kad tik dalis nūdienos politikų pilnai suvokia, kad švietimas yra tautos kultūros proceso dalis, kuri turi ir gali išvesti tautą iš merdėjančio užburto rato. Dauguma tik šneka, kad jiems rūpi mokykla ir jos ateitis, tačiau ir toliau švietimiečius tebemaitina pažadais, kurių nevykdo.

Daugelyje šalių į švietimą žiūrima kaip į svarbią valstybės ir visuomenės sritį, pagrindinį tautos prioritetą. Ir mūsų visų pastangos turi būti sutelktos tam, kad ši mūsų valstybės ateičiai itin svarbi sritis taptų nepamirštamu mūsų valstybės institucijų veiklos prioritetu. Bendrų tikslų įgyvendinimui turi būti sutelkta šeima, mokykla ir visuomenė. Galbūt tada nereikės kalbėti apie įstrigusią švietimo reformą, sustabarėjusią mokyklą, abejingą savo darbui mokytoją ir niekuo nesidomintį, indiferentišką bei apolitišką mokinį. Šiam šventam darbui visus dar kartą turi pakviesti mokytojai! Mokytojai jus kviečia. Junkimės prie jų. Ne dėl savęs. Dėl savo vaikų. Dėl Lietuvos ateities!

Literatūra:
1. Zinkevičius Z. Kelyje – Dienovidis, 1997 05 16, Nr. 20
2. Lukšienė M. Mokykla kultūros raidoje – Dialogas, 1997 05 09, Nr. 19
3. Jackūnas Ž. Rytdienos mokyklą kuriame šiandien – Švietimo naujovės, 1997, Nr. 2
4. Karvelis K. Švietimas atkurtoje Lietuvoje – Varpas (JAV), 1994, Nr. 29

„Mituvos" ansamblis, atlikęs vieno vakaro programą Jurbarko studijų savaitėje.

LKB KRONIKAI 25 METAI

ARKIV. SIGITAS TAMKEVIČIUS

Komunistinis ateizmas ir LKB Kronika

Dvidešimt penkeri metai yra pakankamas laiko tarpas, leidžiantis iš perspektyvos vertinti nueitą kelią. Kadangi jau esu pasakojęs Kronikos atsiradimo ir leidimo istoriją, šį kartą norėčiau pasidalyti viena kita mintimi apie Bažnyčią komunistinio ateizmo ir laukinio kapitalizmo laikotarpiais.

Šiandien kartais kalbama, kad anuomet, sovietiniais laikais, Bažnyčiai buvo beveik lengviau susiorientuoti, ką reikia veikti, nes priešas buvo gerai pažįstamas, reikėjo tik gintis, ir persekiojimo sąlygos tiesiog vertė būti idealistais. Taip gali kalbėti žmogus, neišgyvenęs komunistinio ateizmo siautėjimo. Bažnyčioje visada būna žmonių, kurie eina į sandėrius su sąžine, daro kompromisus, pasimeta ir nežino, ką daryti, bet visada būna ir tokių žmonių, kurie kiekvienoje situacijoje ieško išeities, kaip geriau pasitarnauti Bažnyčiai, ir kurie visada pasirengę labiau klausyti Dievo, negu žmonių. Sovietinės okupacijos metai Bažnyčiai buvo didelių išbandymų metai. Ir ne tik pirmieji pokario metai, kai buvo įkalinta šimtai kunigų, bet ir brežnevinės epochos metai, kai Bažnyčia buvo labai planingai guldoma į karstą. Tereikia prisiminti beveik visų dvasininkų verbavimą dirbti KGB agentais, grasinimus, šantažą, pasiūlymus, prisiminti fizinį Kunigų seminarijos naikinimą, religinio gyvenimo apribojimą vien kulto apeigų atlikimu, teismus ir baudas už vaikų katechizaciją ir t.t.

Stalinistinio teroro metai buvo praėję, ir Brežnevo laikų karingasis ateizmas demokratinio pasaulio akivaizdoje norėjo išsaugoti savo veidą. Šitai jis galėjo padaryti su sąlyga, jei pasaulis nežinos tikrosios tikinčiųjų padėties sovietinėje imperijoje. Melas ir tamsa buvo pagrindiniai šulai, į kuriuos rėmėsi visas antibažnytinės prievartos aparatas. Tuo metu mes, Lietuvos kunigai, supratome, kad tėra vienas išsigelbėjimo kelias, galbūt netgi ne kelias, o tik takelis, bet jis yra. Tas kelias – tai pastangos siekti tokio viešumo, kad apie sovietinės valdžios nežmonišką kovą su Bažnyčia ir apie jos vykdomą Lietuvos nutautinimą sužinotų visas pasaulis, siekti pakelti tamsos uždangą nuo visų melagingų lozungų, kad raudonas karalius pasirodytų visu savo nuogumu. Šie svarstymai 1971 metais subrandino pasiryžimą nusiųsti į Jungtines Tautas 17,000 Lietuvos tikinčiųjų pasirašytą pagalbos šauksmą, leisti LKB Kroniką ir ją platinti ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Šiandien galima dėkoti Dievui, ku-

ris paskatino daugelį žmonių rinkti persekiojimo faktus, juos grupuoti ir apipavidalintu leidiniu paskleisti Lietuvoje ir Vakaruose... Sakau, reikia dėkoti Dievui, nes ir tada buvo pakankamai balsų, įtikinėjusių, kad toks leidinys esąs ne tik nereikalingas, bet net žalingas.

Tikriausiai tik Dievo teismas suskaičiuos, kiek anais laikais buvo KGB inspiruotų asmenų – kartais vilkinčių net dvasininko drabužį, – kurie rašydavo anoniminius raštus ir, pasitelkę Šventąjį Raštą, įrodinėdavo, kad reikalinga meilė ir vienybė ir kad, leidžiant Kroniką, daroma didelė žala Bažnyčiai. Taip pamaldžiai parašyti nebūtų sugebėjęs joks saugumietis, jei jam nebūtų talkinęs koks nors į KGB voratinklį patekęs kunigėlis. Bažnyčios vienybę griovė ne Kronikos leidėjai, kuriems ištikimybė Bažnyčiai buvo jų gyvenimo alfa ir omega; vienybę griovė kompartija, KGB ir Religijų reikalų taryba, pasitelkdama į pagalbą kunigus, o kartais net vyskupus. Buvo realus pavojus, kad visi bent kiek aukštesni bažnytiniai postai bus užsodinti asmenimis, aktyviai ar pasyviai kolaboruojančiais su ano meto galingaisiais, mokėjusiais reikiamu metu parodyti botagą ar numesti saldainį, pavyzdžiui, kokią nors išvyką į užsienį, iš kur buvo galima parsivežti gražių rožančių ar vieną kitą teologinę knygą. Kronika anuomet priversdavo būti atsargesniems ne tik sovietinius pareigūnus, ji varžė ir kolaborantus iš bažnytinių sferų, nes neliko garantijų, kad vieną dieną šviesa neplykstelės ir ant jų tamsių darbų.

Man atrodo, kad anuomet tas, kas prisilietė prie Kronikos leidybos ar platinimo, nesvarstė nei apie būsimus Kronikos jubiliejus, nei apie apdovanojimus, – galbūt tik slėpė širdyje kirbančią baimę, kad anksčiau ar vėliau teks bildėti į Sibirą. Ir nereikia perdėti, kad Kronikos darbininkai buvo nulipdyti iš kitokio molio: jie irgi bijojo, svyravo, iškentėjo ne vieną silpnumo valandą, bet sykiu, atsiremdami į Dievą, visuotinio pavojaus akivaizdoje bandė prisiimti asmeninės atsakomybės dalį.

Norėčiau atkreipti dėmesį į vieną persekiojamos Bažnyčios bruožą, nes gali susidaryti įspūdis, kad uolūs kunigai tik kovojo prieš Bažnyčios griovėjus ir nieko daugiau neveikė. Šalia disidentinės veiklos uolūs Lietuvos kunigai labai daug pozityviai dirbo sielovadoje: rūpestingai katechizavo besirengiančius Pirmajai Komunijai, organizavo jaunimo būrelius, lankė šeimas, platino religinę literatūrą, vadovavo rekolekcijoms, pagelbėdavo pogrindyje veikiančioms seserų kongregacijoms, pogrindyje rengė būsimus kunigus, kūrė net vienuolynus ir t.t. Jeigu dauguma kunigų būtų panašiai dirbę, Lietuvos atgimimą būtume sutikę kur kas labiau pasirengę.

Bažnyčia laukinio kapitalizmo akivaizdoje

Atkurta Nepriklausomybė ne tik neišsprendė visų problemų, bet jų net padaugino. Priešindamiesi ateistiniam komunizmui, mes nemanėme,

kad būsimos laisvės sąlygos bus palankios ne tik žmonių evangelizacijai, bet ir nedraugiškai nusiteikusių naujų religinių judėjimų plitimui, žemos masinės kultūros visuotinei invazijai, Bažnyčios skaldymui ir daugeliui negatyvių reiškinių, su kuriais kasdien susiduriame.

Šiandien dažnai klausiama: kokiu keliu turi eiti Bažnyčia Lietuvoje? Ar ji daro tai, ką turėtų daryti? Ar ji pakankamai dirba, kad ne tik pasipriešintų neigiamoms įtakoms, bet ir pozityviai augtų Vatikano II Susirinkimo dvasioje ir atliktų savo misiją?

Negaliu pritarti tiems, kurie mato tik sustingusią ir konservatyvią Bažnyčią, nes ji nėra nei sustingusi, nei konservatyvi. Bažnyčia nėra sustingusi, nes ieško būdų atsinaujinti visose srityse: atnaujinamos kunigų seminarijos, vyksta kunigų nuolatinis ugdymas, keliama tikybos mokytojų kvalifikacija, tobulėja katalikų informacijos priemonės, tiek kunigai, tiek pasauliečiai katalikai studijuoja užsienio universitetuose, Bažnyčia daug dėmesio skiria karitatyvinei ir socialinei veiklai ir t.t.

Bažnyčia Lietuvoje nėra ir konservatyvi. Tiesa, mes nepuldinėjame ir vaikiškai nesižavime kiekviena naujove, bet su lietuvišku atsargumu apžiūrime ją ir klausiame, ar ta naujovė išlaikė bandymą Vakaruose, o gal tai tik vaistai, kurių galiojimo laikas jau pasibaigė. Aš esu giliai įsitikinęs, kad sveikintinas yra protingas katalikiškas konservatyvizmas, branginantis Evangeliją, ištikimybę Apaštalų Sostui, Bažnyčios Mokymui, tačiau sykiu nesustingstantis viduramžių formose ar Tridento raidėje. Bažnyčiai Lietuvoje vienodai pavojingas ir katalikiškas fundamentalizmas, besiribojantis lefebrizmu, ir pažangumas, sergantis liberalia mažakraujyste. Šiandien tik vieno pasigendu: per maža turime kunigų, kurie degtų idealizmu, kuriems Kristaus ir Bažnyčios reikalai būtų jų gyvenimo alfa ir omega ir kurie patys subrendę Kristuje, tą brandą skleistų tarp tautiečių. Dažnai šią brandą norima pakeisti pigiu praeities niekinimu.

Nors ir labai noriu pabrėžti, kad šiandien reikalingas pozityvus Bažnyčios statymas – nauja evangelizacija, visuotinė katechizacija, karitatyvinė ir socialinė veikla, tikrų religinių bendruomenių kūrimas ir t.t., apie ką kalba Lietuvos Vyskupų Konferencija savo sielovados programoje, – vis dėlto nevalia užmiršti, kad esame pokomunistinė valstybė, kurioje esama pakankamai žmonių, besiilginčių jei ne Stalino saulės, tai bent jo dvasios. Šitie žmonės darys viską, kad Bažnyčia nebūtų vieninga, stipri ir įtakinga plačiajai visuomenei. Šitie žmonės stengsis Bažnyčią skaldyti, kurstyti tikinčiuosius ir net kunigus prieš vyskupus, kelti tarpusavio nepasitikėjimą, visuomenės nepasitikėjimą Bažnyčia ir t.t. Bus stengiamasi sukurti įvaizdį, kad Bažnyčia nepagydomai serga, kad Bažnyčioje trūksta demokratijos, kad Bažnyčia einanti ne tuo keliu.

Bažnyčia neserga ir neišgyvena jokios krizės, nes ji aiškiai mato savo kelią, nurodytą Vatikano II Susirinkimo, ir nebijo tuo keliu eiti. Sakau,

Bažnyčia nebijo, nes jei vienas kitas kunigas ar pasaulietis nesuvokia Vatikano II Susirinkimo nubrėžto kelio ir liguistai mąsto, jog priimti Švenčiausiąjį Sakramentą stovint – pasaulio pabaiga, tai tokia partikuliarinė nuostata neišreiškia nei Visuotinės, nei Lietuvos Katalikų Bažnyčios laikysenos. Tačiau Bažnyčioje visada buvo ir bus pavienių žmonių ir tarp tikinčiųjų pasauliečių, ir tarp dvasininkų, kurie savo elgesiu ir savo ambicijomis padarys daug žalos ir skausmo. Jeigu kunigas neišsilaiko moralinėje aukštumoje, tai šiandien jo klaida padaroma vos ne pasauline sensacija. Tai ne Bažnyčios, bet puolusio kunigo krizė. Ne celibatas kaltas, kai vienas kitas kunigėlis panori pratęsti savo ainiją, bet nesubrendimas, neleidžiantis turėti plačią širdį, kurioje tilptų ne tik viena moteris, bet tūkstančiai žmonių, laukiančių ganytojo meilės. Vyskupui atliekant savo pareigą, neretai atsiranda netikrų Bažnyčios gynėjų, aiškinančių, kaip Bažnyčia turėtų būti valdoma. Pamaldieji pasitelkia apreiškimus, o vadinamieji intelektualai – masinės informacijos priemones, kad jų padedami skaudžiai įgeltų Bažnyčiai. Kaunas įsirašė į savo istoriją faktą, kaip politinių partijų vadovai moralizuodami mokė ir gėdijo vyskupą,kai šis pasakė, kad ir populiariam kunigui reikia laikytis dešimties Dievo įsakymų. Buvo proga žmonėms pamatyti, kas yra kas, ir kokių toli siekiančių tikslų turima, kad net dedamos pastangos sukelti valdymo krizę Bažnyčioje. Kiek buvo parašyta Ateities forumo lygio laiškų, filosofuojant kokia turi būti Bažnyčia ir kaip ji turi būti valdoma. Tai ne Bažnyčios krizė, o greičiau nenorinčio mirti komunizmo konvulsijos.

Šiandien labiausiai pasigendame to, ko pasigesdavome ir Kronikos laikais: jeigu būtų daug tokių pozityvių ir darbščių kunigų, kaip Karolis Garuckas, Bronius Laurinavičius, Pranciškus Masilionis, Juozas Zdebskis ir kt., turėtume didžiulę jėgą Bažnyčioje. Tokie kunigai buvo ir yra Dievo dovana Bažnyčiai. Tokiais kunigais nesubręstama žiūrint muilo operas ar klampojant savo ambicijų ir egoizmo liūne. Čia reikalinga ir Dievo malonė ir aiškiai suvokta atsakomybė už Krikšto metu gautą Dievo įsūnystę ir pasiuntinybę: „Eikite ir padarykite mano mokiniais visų tautų žmones". Aš džiaugiuosi, kad ir mūsų laikais Bažnyčioje subręsta ir dirba daug kunigų ir pasauliečių, kurie drąsiai stoja amžinųjų vertybių ir gyvybės Evangelijos pusėn ir nesilanksto kaip nendrės, papūtus mirties kultūros vėjams.

(Kalba pasakyta per Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos 25-ųjų metinių minėjimą Kaune, 1997 m. balandžio 5 dieną. Tekstas šiek tiek sutrumpintas. Red.)

REZISTENTAS MYKOLAS NAUJOKAITIS SOVIETŲ DOKUMENTUOSE

ANTANAS DUNDZILA

„Į laisvę" Nr. 111(148) 1991 m. buvo paskelbti Mykolo Naujokaičio atsiminimai. M. Naujokaitis 1940 m. buvo Vilniuje veikusio pogrindžio vadovybės vienas iš vadų. 1941 sausio mėn. jis slaptai išvyko į Berlyną užmegzti ryšius su min. Kaziu Škirpa ir ten susikūrusiu rezistencijos centru užsienyje. Tų pat metų balandžio mėn. grįždamas į Lietuvą, M. Naujokaitis pasienyje susišaudė su sovietų sargyba, buvo sužeistas ir paimtas nelaisvėn.

*****

Lietuvoje dabar surasta M. Naujokaičiui sovietinių organų sudarytos bylos dalis. Deja, išliko tik keli tardymo protokolai ir kai kurie administraciniai nutarimai, kurių turinys dažnai kartojasi. Išlikusi byla iš viso apima apie 130 puslapių. Iš jų Amerikoje gavome maždaug 80 puslapių į lietuvių kalbą išversto teksto. Kai M. Naujokaitis 1996 m. vasarą lankėsi Lietuvoje, jis pats turėjo galimybę savo bylą pavartyti, kai ką iš jos nusifotografuoti. Byloje randasi apčiuopiamų netikslumų ar net prieštaravimų esminiams, pačių sovietų dokumentuotiems, M. Naujokaičio suėmimo duomenims. Suimtas M. Naujokaitis bandė sąmoningai tardytojus klaidinti, tad jo užprotokoluoti parodymai apie šnipinėjimą vokiečiams ar LAF veiklą mums yra beverčiai. Patys esminiai jo byloje dokumentuoti faktai, kurie vietomis paryškina ar konkretizuoja paties M. Naujokaičio atsiminimus, yra šie: areštuotas 1941 balandžio 11 d. popietę šiek tiek po 2:00 valandos okupuotos Lietuvos pusėje, apie 50-200 m. atstume nuo Vokietijos sienos, Smalininkų apylinkėje, prie Žirniškių; balandžio 30 d. pristatytas į Kauno kalėjimą.

Sekančiose pastabose apie reikšmingesnius ar įdomesnius byloje išlikusius duomenis kokios nors polemikos su bylos medžiaga nevedame. Ribojamės pastabomis ir komentarais apie pačią medžiagą byloje.

*****

1941 birželio 22 d. prasidėjus karui, sovietai kai kuriuos savo kalinius bei jų bylas spėjo iš Lietuvos evakuoti į Rusiją. Karo sąmyšio metu Rusi-

joje vistik vyko kalinių sistematiškas ieškojimas. Tai matyti iš 1942 m. nutarimo apie M. Naujokaitį. Net po karo, kitas 1948 m. rugsėjo 16 d. dokumentas byloja: „Karo meto aplinkybėse Naujokaitis M. buvo evakuotas iš pafrontės zonos, tačiau kalėjimuose neaptiktas". Šį dokumentą pasirašė pareigūnai Sasna, Plešov, Guliajev ir Soloid, kurie nutarė skelbti Naujokaičio sąjunginę paiešką. Mes žinome, kad teigimas apie M. Naujokaičio evakuaciją yra neteisingas: jis išliko gyvas Kauno kalėjime ir birželio 23 d. fiziškai stipresnių kalinių buvo išlaisvintas. Taigi, nors karo metu rusai Naujokaičio savo naguose nebeturėjo, tačiau apie jį žinojo ir jo ieškojo.

M. Naujokaičiui byla buvo galutinai sustabdyta ir perduota archyvams tik 1965 m. sausio 4 d. Tai rodo dokumento vertimas (žr. 38 psl.) Keistoka, kad sovietų agentai net iki 1965 m. dar nebuvo suradę Amerikoje gyvenančio M. Naujokaičio. Tai gal bus įdomu visai išeivijos visuomenei: 1965 m. data sako, kad bent iki to laiko okupanto saugumui kai kurių mūsų asmenų likimas rūpėjo, tačiau jų ieškojimas ribojosi tik okupuotų kraštų teritorijose.

* * * * *

M. Naujokaičio 1941 m. grįžimo į Lietuvą ir suėmimo įvykiuose sovietiniai organai bent pradžioje smarkiai nesusigaudė. Iki 1949 m. sovietams rūpėjo dvi bylos – Nr. 12949/3 ir Nr. 14187/3 – užvestos M. Naujokaičiui ir jo arešto metu paimtame pase įrašytai, padirbtai M. Naujalio pavardei. Tik 1949 gegužės 6 d. pareigūnai Urbonas, Kisminas ir Randakevičius – tie patys, kurie pasirašė 1965 m. dokumentą – nutarė šias bylas sujungti į vieną, ją toliau vadinant Nr. 12949/3. Taigi M. Naujokaičio padirbtame pase naudota M. Naujalio diversija pavyko.

Vienoje saugumo pažymoje minimas 1941 balandžio 10 d., t.y., dar prieš M. Naujokaičio faktišką suėmimą, Kaune areštuotas, nežinia kur laikytas ir tik balandžio 30 dieną (tai M. Naujokaičio iš Tauragės ligoninės į Kauno kalėjimą pervežimo data!) į Kauno kalėjimą pervežtas Naujalis Motiejus, s. Antano. Parašyta, kad šis Naujalis gimė 1915 Gaidelių km., Šilutės vals., iki arešto mokęsis Klaipėdos Pedagoginio instituto 2-me kurse ir gyvenęs Klaipėdoje. Nėra jokių duomenų, kad toks asmuo iš viso egzistavo, tačiau kažkokiu būdu šis keistas dokumentas M. Naujokaičio byloje atsirado. Galimas daiktas, kad, ir atsekę tikrąją M. Naujokaičio pavardę, okupantai savo turimomis žiniomis dar vis nepasitikėjo ir maišėsi Naujokaičio bei Naujalio tapatybės duomenyse.

Kaip žinoma, žygio per sieną metu palydovas vedė M. Naujokaitį ir Juozą Vaičjurgį. J. Vaičjurgis nuo M. Naujokaičio ir palydovo atsiskyrė tuoj pat Lietuvos pusėje, kai juos pastebėjo pasienio sargyba. Kažkada vėliau J. Vaičjurgį bolševikai sučiupo ir, M. Naujokaitis prisimena, tam pačiam sunkvežimyje su M. Naujokaičiu iš Tauragės vežė į Kauno

kalėjimą. Keista, bet būtų galima spėlioti, kad gal J. Vaičjurgis taip pat naudojo M. Naujokaičiui padirbtą Naujalio pavardę (ir vardą ir tėvo vardą...) – tačiau jau su Klaipėdoje gyvenusio asmens adresu. J. Vaičjurgio nebėra gyvųjų tarpe, nėra ir Broniaus Aušroto, Vokietijos pusėje organizavusio šį žygį į Lietuvą, todėl šią mįslę išaiškinti vilčių beveik nėra. Vistik keista: tą pačią dieną, tuo pačiu sunkvežimiu į kalėjimą atvežti, maždaug tuo pačiu metu ta pačia pavarde sulaikyti du kaliniai; tardytojai ar kalėjimo vadovybė tokio reiškinio netyrinėjo, o visi išlikę dokumentai pateko į M. Naujokaičio bylą.

* * * * *

Pasienio sargybų maišatį liudija dar tai, kad byloje yra 1941 balandžio 18 d. rašytas pasienio sargybų būrio vyresniojo Tarbazanovo „Paaiškinamasis raštas", kuriame net nėra suėmimo datos, o tik suėmimo dienos laikas ir suėmimo aplinkybės. Šis raštas suprantamai dokumentuoja pasienio sargybinių veiksmus, kai naktį sužeistas M. Naujokaitis su ryšininku bandė grįžti į Vokietiją:

„Pasienietis Tarbazanov buvo išsiųstas budėti pasaloje, saugant Valst. sieną į Židiniškių (turi būti „Žiriniškių", A.D.) km. rajoną. Įsitaisėme išilgai didelio kelio, į kairę nuo flangų, turint uždavinį neleisti pažeisti Valst. sienos (...) Po 2 valandų, 14 val. pastebėjome keletą nežinomųjų, kurie buvo ne toliau 100 m. nuo pasienio linijos. Ėjo pasienio kryptimi. Jaunesniam sargybiniui buvo duota užduotis atkirsti juos nuo pasienio linijos. Pats šūktelėjau: „Stok!" Po to, kai pažeidėjas nesustojo, aš pradėjau šaudyti į pasienio pažeidėjus. Pažeidėjas pradėjo šaudyti į mane, o antras puolė bėgti į užnugarį. Kol šį pažeidėją sučiupome, kitas dingo. Man į pagalbą atėjo seržantas Leskov ir padėjėjas B... Jie sekė įkandin. Bet pėdsakai dingo, nes sniegas buvo kai kur jau ištirpęs..."

Kitas tarnybinis sargybos viršininko pranešimas kapitonui Kostinui jau konkrečiai dokumentuoja suėmimo datą (11.4.41 m.), laiką (po 14 val.), vietovės koordinates bei susirėmime dalyvavusių sargybinių pavardes. Čia sužinome pačių rusų dokumentuotą suėmimo eigą, po to, kai sargybos slapukas sušuko „Stok!":

„...Į tai vienas iš pažeidėjų pradėjo šaudyti (atidarė ugnį), kitas metėsi bėgti. Jefreitorius Tarbazanov pradėjo šaudyti į pažeidėją, pridengiantį pasitraukti nubėgantįjį. Po pirmųjų šūvių pastebėjau, kad pažeidėjas sužeistas, bet, prisidengdamas įlipęs į medį, atsišaudė. Po 3-jų šūvių pažeidėjas nugriuvo ant žemės. Pasienietis Loktev kirto pažeidėjui per ranką, išmušė pistoletą iš rankos. Po to jefreitorius Tarbazanov metėsi pabėgusio pėdomis jį susekti. Paėjus 100 m. nustatėme, kad pėdsakai ėjo į mūsų saugomos vietos užnugarį..."

Čia pacituotus pačius dalykiškiausius Naujokaičio suėmimo dokumentus galima suderinti su 1991 m. „Į laisvę" žurnale spausdintu M. Naujokaičio pasakojimu.

*****

Tardymo protokoluose M. Naujokaitis teigia, o ir sovietų dokumentai tai kai kur kartoja, kad savo žygį per sieną trijų vyrų grupė su M. Naujokaičiu pradėjo balandžio 8 d. apie 5 val. vakaro ir sieną Smalininkų apylinkėje perėjo 10 val. Pagal dokumentus, sužeistas Naujokaitis buvo paimtas nelaisvėn balandžio 11 d. apie 2 val. p.p. Čia eina kalba apie 2-1/2 dienų skirtumą laike. Tai nesuderinami duomenys, ypač žinant, kad pats Naujokaitis buvo sužeistas pačioje savo žygio pradžioje ir turėjo kraujuoti. Savo paskelbtuose atsiminimuose M. Naujokaitis rašo tik apie vieną praleistą naktį miške, Lietuvos pusėje, iš kur sekančią dieną jie bandė grįžti atgal į Vokietiją. Imant dėmesin balandžio 11 d. kaip tikslią nelaisvėn paėmimo datą, reikėtų laikyti, kad M. Naujokaitis savo žygį į Lietuvą pradėjo ne balandžio 8, bet balandžio 10 d. vakare. Tardymuose įrašytą balandžio 8 d. datą kartojo vėliau arba nuo sužeidimų bei operacijų ligoninėje nusilpęs ligonis, arba sąmoningas kovotojas, bandęs ir toliau tardytojus klaidinti.

*****

Pagal kitą apklausos protokolą, M. Naujokaitis buvo tardytas po operacijos 1951 balandžio 14 d., Tauragės ligoninėje. Ši data yra priimtina ir visiškai sutinka su kitais M. Naujokaičio žygio duomenimis. Jį tardė NKVD 106 pasienio 5 skyr. viršininko vyr. padėjėjas, vyr. leit. Litmanovič. Tardymo metu pareigūnai jau žinojo apie Naujokaičio - Naujalio tapatybę ir M. Naujokaitis tardytojui patvirtino savo tikrąją pavardę bei tą, pase naudotą. (M. Naujokaitis sako, kad jo tikrąją pavardę sovietai atsekė pagal nepakeistą jo paso numerį bei paso išdavimo vietovę – Bartininkus.) Tardymo apklausa tęsėsi visą sekančią dieną. Atrodo, kad paskutinį kartą M. Naujokaitis buvo tardytas Kauno kalėjime 1941 birželio 19 dieną, tik trejetą dienų prieš karo pradžią.

*****

Tarp kitų dalykų, tardomas M. Naujokaitis teigė, kad jam buvo pavesta susirišti su Vilniuje gyvenančiais Suboč ir Dudko, jiems perduoti kartu gabentas chemines medžiagas. Yra dokumentas, kad jokio Suboč saugumas nesurado. Nėra jokių paieškų, kratų orderių ar kitokių duomenų ir apie kitus M. Naujokaičio tardymuose suminėtus, Lietuvoje

neva tai gyvenusius asmenis. Yra dokumentai, kad, ryšy su M. Naujokaičio suėmimu, rusai keliuose Vilniaus butuose padarė kratas, tačiau nieko inkriminuojančio nerado. M. Naujokaitis tardytojams pasakė kai kurių Berlyne bei kitur užsienyje buvusių lietuvių pavardes, bet apie savo pasitarimus su K. Škirpa nieko neminėjo.

*****

Noriu pridėti dar kelias kito pobūdžio pastabas:

Pirma, jau buvo minėta, kad 1996 vasarą Mykolas Naujokaitis lankėsi Lietuvoje. Keista ir gal net skaudu, kad į Lietuvą atvykęs Lietuvos rezistencijai daug nusipelnęs asmuo, norėdamas kai ką iš savo paties bylos nusifotografuoti, už tą privilegiją turėjo mokėti $1.50 už puslapį... Taip buvo pasielgta su M. Naujokaičiu. Lietuvos gyventojai už panašų patarnavimą moka tik po 10 centų. Kai šitaip elgiamasi su savaisiais, kurių vardai linksniuojami okupanto kaltinamose bylose – ar reikia stebėtis buvusių KGB-istų bei jiems dar šiandien pataikaujančių akiplėšiškumu?

Antra, kaip žinoma, iki 1941 birželio 22 d. karo pradžios nacių Vokietija ir komunistinė Sovietų Sąjunga buvo sąjungininkės. Šiais laikais JAV valdžios OSI įstaiga (Office of Special Investigation) Amerikoje energingai ieško ir kelia bylas taip vadinamiems nacių kolaborantams bei karo nusikaltėliams iš nacistinės Vokietijos valdymo laikotarpio. Gilinantis į M. Naujokaičio bylą, jo suėmime, tardyme ir kankinimuose dalyvavę asmenys yra taip pat laikytini įtariamais nacių Vokietijos kolaborantais, tačiau veikusiais Sovietų Sąjungos neteisėtai okupuotos Lietuvos teritorijoje. Todėl, remiantis vien M. Naujokaičio bylos dokumentais, Amerikos OSI turėtų susidomėti bei Amerikoje paieškoti ir tų, kurie jį tardė. Jei jie yra atvykę į Ameriką, OSI turėtų nustatyti, ar savo tarnybinių duomenų neslėpė tokie asmenys, kaip pvz.: vyr. leit. Litmanovič, 106 sk. vd. Jakobson, kap. Kostin, pasienietis Tarbazanov, leit. Tkačiuk, papulk. Golovkin, serž. Kuzenkov, Kauno kalėjimo sanitarinės dalies viršininkas Zilber, Kauno NKVD valst. archyvo V. Bulatova, NKGB kap. Baranauskas, byloje taip pat paminėtas žinomas žudikas Raslanas bei kiti. Reikia manyti, kad kai kurie iš šių asmenų gali būti atklydę į Ameriką, todėl turėtų būti OSI patikrinti.

Sekančiame psl.: Mykolo Naujokaičio bylos viršelis ir rusiškos nutarimo ištraukos pradžia. Lietuviškas šio nutarimo tekstas yra 38-39 psl.

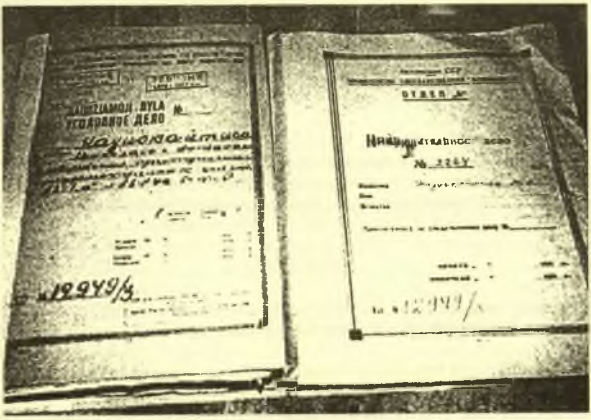

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

(О приостановлении следствия) –

"4" января 1965г. гор.В и л ь н ю с.

Следователь следственного отдела Комитета Госбезопасности при Совете Министров Литовской ССР – ст.лейтенант УРБОНАС, рассмотрев материалы уголовного дела № 12949/3 по обвинению НАУМОКАЙТИСА Миколаса, с.Антано и совершении преступлений, предусмотренных ст.ст.58-I "а" и 58-IO УК РСФСР (редакции 1926 г.),-

У С Т А Н О В И Л:

II апреля 1941г. IO6 пограничным отрядом войск НКВД Белорусской ССР был задержан при попытке нелегально перейти государственную границу из СССР в Германию –

НАУМОКАЙТИС Миколас с.Антано, 1915 года рождения, урож. дер.Барашишкай, Вилкавишского

(Šio sovietinio dokumento vertimas padarytas Lietuvoje. Vertimo kalba netaisyta.)

NUTARIMAS
(Dėl tardymo pristabdymo)

1965 m. sausio 4 d. Vilniaus m.

Valstybės saugumo komiteto prie Lietuvos TSR Min-rų Tarybos tardytojas – jaun. leitenantas Urbonas, patikrinęs baudžiamosios bylos medžiagą No. 12949/3 kaltinant NAUJOKAITĮ Mykolą, s. Antano, įvykdžius nusikaltimus, numatytus str. str. 58-1 „a" ir 58-10 baudž. kod. RSFSR (1926 m. redak.)

NUTARIAU:

1941 m. balandžio 11 d., bandant pereiti valst. sieną iš TSRS į Vokietiją, buvo sulaikytas TSR 106 pasienio skyriaus NKVD kariuomenės –

NAUJOKAITIS Mykolas, S. Antano, g. 1915 m. Bartininkų km., Vilkaviškio apsk. – raj., Lietuvos TSR, lietuvis, TSRS pilietis, iš tarnautojų, nepartinis, nevedęs, neteistas, dirbo Berlyno m. nuosavoj firmoj buhalterio pavaduotoju, gyveno Berlyno m., Vokietijoje.

Tardant NAUJOKAITIS Mykolas, s. Antano nurodė, kad 1941 m. vasario 9 d. Kretingos raj., Kartenos vietovės rajone perėjo valstybinę sieną iš TSRS į Vokietiją, ten buvo vokiečių pasieniečių sulaikytas. Apklausiant jis pranešė vokiečių žvalgybos organams eilę žinių šnipinėjimo charakterio apie Raud. Armijos dalinius, valst. sienos apsaugą, apie Lietuvos TSR politinę ir ekonominę padėtį. Po to Berlyne jis susirišo su emigrantų kontrrevoliucinės organizacijos „Lietuvos aktyvistų frontas" nariais ir įstojo į šią organizaciją. Iš šios organizacijos vadovų jis gavo užduotį nelegaliai pereiti valstybinę sieną į Lietuvos teritoriją, tikslu organizuoti Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Utenos ir kitur miestuose kontrrevoliucines grupes, kurių pagalba „Lietuvos aktyvistų frontas" numatė išvystyti ardomąją – kenkėjišką veiklą, nukreiptą prieš tarybinę valdžią. Apart to, toms grupėms buvo statomas uždavinys rinkti – šnipinėti žinias apie Raud. Armijos dalinių dislokaciją, gynybinių statinių statybą, apie Lietuvos TSR ekonominę ir politinę padėtį.

Ryšius tarp tų grupių ir „Lietuvos aktyvistų fronto" organizacijos centrų buvo numatyta išvystyti per specialiai paruoštus žmones, kas buvo pavesta NAUJOKAIČIUI M. A. NAUJOKAITIS M. A. taip pat gavo uždavinį atstatyti nutrauktą ryšį su vokiečių žvalgybos agentais Vilniuje SUBOČ ir DUDKO, o taip pat rinkti šnipinėjimo duomenis. Kad įvykdyti užduotis, vokiečių žvalgybos organai aprūpino NAUJOKAITĮ M. A. būtinomis instrukcijomis, taip pat slaptaraščio medžiagomis, ir ginklų (dviem pistoletais). Iš „Lietuvos aktyvistų fronto" organizacijos centro jis gavo daug lapelių antitarybinio turinio ir kitokios antitarybinės literatūros, taip pat pinigų.

1941 balandžio 8 d. NAUJOKAITIS M. A. nelegaliai perėjo valstybinę sieną iš Vokietijos į Lietuvos TSR. Pereinant tarybinę sieną jis buvo pastebėtas tarybinių

pasieniečių, jie jį sekė ir 1941 m. balandžio 11 d. sulaikė, bandant grįžti į Vokietiją. Sulaikant NAUJOKAITIS M. A. ginkluotai priešinosi, ko rezultate sužeidė pasieniečių dalinio vadą.

NAUJOKAIČIO M. A. įvykdyti nusikaltimai įvertinti sulaikymo medžiaga, o taip pat daiktiniais įrodymais jį sulaikant: ginklais, slaptaraščio medžiagomis, antitarybine literatūra, 1941 m. balandžio 29 d. tardymo byla buvo perduota Lietuvos TSR NKGB tolimesniam tardymui.

Ryšium su Didžiosios tėvynės karo pradžia, tardymas nebuvo užbaigtas.

Kadangi NAUJOKAIČIO M. A. nerasta tarp kitų areštuotų kalėjimuose, byla buvo perduota į archyvą.

1948 m. Lietuvos TSR saugumo tardymo skyrius paskelbė sąjunginę paiešką, o jo tardymo eiga pristabdyta.

Paieškos keliais – medžiaga buvo nustatyta, kad NAUJOKAITIS M. A. pirmomis karo dienomis buvo išvaduotas vokiečių okupacijos valdžios iš kalėjimo.

Pagal Lietuvos TSR centrinio valst. archyvo duomenis, NAUJOKAITIS M. A. 1942 m. dirbo Kauno srities teisme teisėju kandidatu. 1943 m. jis buvo Kauno sr. teismo teisėju. Kokių kitų duomenų apie NAUJOKAIČIO M. A. nusikalstamą veiklą laike vokiečių okupacijos negauta. Žinių apie tolimesnį jo likimą ir gyvenamąją vietą nėra.

Kaip rodo NAUJOKAIČIO M. A. medžiagos analizė, tapęs Tėvynės išdaviku, įvykdė sunkų nusikaltimą. Suimant priešinosi su ginklu.

Išdėstytu pagrindu ir skaitant, kad NAUJOKAITIS M. A. įvykdė prieš tarybų valstybę sunkų nusikaltimą, laike vokiečių okupacijos savo nusikalstamą veiklą toliau tęsė, jo likimas ir gyvenamoji vieta netapo nustatyta, negalima teigti, kad jis įvykdė ir daugiau nusikaltimų, tačiau nesant galimybių įrodyti vykdant nusikaltimus, vadovaujantis Lietuvos TSR baudž. kodekso str. str. 218 ir 219 –

NUTARIAU:

NAUJOKAIČIO Mykolo, s. Antano tardymo bylą No 12949/3 nutraukti.
Bylą perduoti į Lietuvos TSR KGB archyvą.
Nutarimo nuorašą perduoti Liet. TSR prokurorui.

LIETUVOS TSR SAUGUMO PRIE MIN. T-BOS
TARDYMO SKYRIAUS TARDYTOJAS j. leit.
parašas (URBONAS)

„SUTINKAME:"TARDYMO SKYR. VIRŠININKAS PULKININKAS
parašas (KISMINAS)

par.
SAUGUMO KOMITETO PIRMININKAS
GENEROLAS-MAJORAS
parašas (RANDAKEVIČIUS)

BERNARDO BRAZDŽIONIO SUKAKTIES PARAŠTĖJE

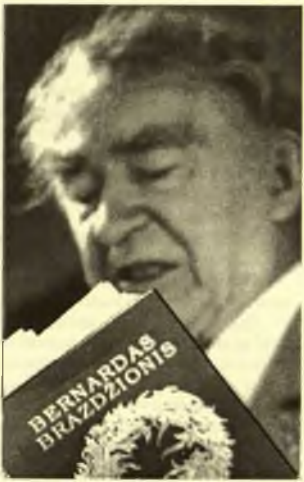

Nuotr. V. Maželio

Vidmantas Valiušaitis

Vasario mėnesį išeivijoje ir Lietuvoje minėtas poeto Bernardo Brazdžionio 90-metis. Los Angeles, Kalifornijoje, Šv. Kazimiero bažnyčioje, o vėliau – jaukiame pobūvyje, dalyvaujant išeivijos ir Lietuvos kultūrinės visuomenės atstovams, iškilusis rašytojas buvo iškilmingai pagerbtas. Iškilmėse dalyvavo ir Lietuvos Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas, nuvežęs Kalifornijon ir neseniai Rašytojų sąjungos leidyklos dailiai išleistą naujausią B. Brazdžionio poezijos rinkinį „Šiapus ir anapus mūsų laiko".

Rašytojo sukaktis buvo minima ir Lietuvoje, ypač Pasvalio krašte, iš kur B. Brazdžionis yra kilęs. Kaip sakė Pasvalio rajono Švietimo ir kultūros skyriaus vedėjas R. Paškevičius, B. Brazdžionio 90-mečio minėjimus rengė visos Pasvalio rajono mokyklos, kiti kultūros židiniai. Pasirodė proginių straipsnių spaudoje.

Gražiai išleisti poeto knygą, nuvykti pas jį į svečius, pagerbti sukakties proga ar paskaityti eilių mokyklos minėjime – reikšmingi ir svarūs pagarbos bei pripažinimo paliudijimo ženklai. Visa tai gerai, gražu, reikalinga. Reikalinga gal ne tiek poetui Bernardui Brazdžioniui, kiek Lietuvai – jos kultūros integralumui, dvasiniam atsparumui, istorinės atminties išsaugojimui. Tačiau šiems pastariesiems mūsų poreikiams laiduoti negana vien tik minėti kad ir labai iškilaus XX amžiaus lietuvių poeto sukaktį. Daug svarbiau – lietuvių kultūron integruoti Bernardo

Brazdžionio kūrybinę veiklą. Taip pat ir kitą išeivijoje sukurtą lietuvių kultūrą.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad štai atėjo tas ilgai lauktas laikas, kai okupacijų išdraskyta ir padalyta tautos kultūra pagaliau natūraliai grįžta namo – laisvoje ir nepriklausomoje tėvynės žemėje nevaržomai susitinka žmonės, mintys ir darbai. Tiesa, kad prievartos nebėra, niekas nepersekiojamas ir negaudomas už įsitikinimus, kiekvienas yra laisvas rinktis ir reikšti savo politines bei pasaulėžiūrines simpatijas. Vis dėlto, Lietuvos lietuviams, krašto šeimininkų teisėmis, priklauso iniciatyva. O nuo to, kurlink krypsta ta iniciatyva, priklausys ne tik mūsų kultūros integralumas, lietuviškoji savivoka, bet ir platesnė dabarties Lietuvos valstybės gyvenimo srovė.

Taip, iš tiesų, daugelis iškilių lietuvių išeivijos asmenybių pelenų pavidalu sugrįžta į Lietuvos žemę amžino poilsio, jaunosioms kartoms dažnai nei pažinus tų žmonių darbus, nei suvokus jų reikšmę Lietuvos visuomenės ar valstybės gyvenimui. Taip, tiesa, kad daugelis reikšmingiausių išeivijoje sukurtų veikalų pakartotinai išleidžiami Lietuvoje. Tačiau čia apie juos mažai rašoma ar kalbama, jų tarytum ir nėra kultūrinėje apyvartoje. Mažai kas šiais laikais juos ir bepaskaito. Išeivijos kultūra Lietuvoje tampa ne gyva, organiška lietuvių kultūros dalimi, bet siauros specializacijos archyvarų studijų objektu.

Diasporos lietuviai šiandien gali laisvai keliauti Lietuvon, pirktis čia nekilnojamą turtą, tačiau į Lietuvos visuomenės gyvenimą jie įsileidžiami nenoromis. Tai patvirtina daugelis Lietuvos politinio, visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo faktų – pradedant pilietybės reikalais, išeivijos veiklumo ribojimu valstybinio darbo baruose ir baigiant tiesioginiu mulkinimu, siekiantiems atstatyti nusavintą turtą. Nors Lietuvoje daug kalbama apie tą pačią tautą „šiapus ir anapus", tačiau gyvenimo tikrovė liudija ką kita.

Bernardas Brazdžionis šia prasme yra tam tikras išeivijos bendrąja prasme sugrįžimo tėvynėn simbolis. Jo patirtis savotiškai iliustruoja išeivijos bendravimo su tėvyne nuotykius, prisodrintus farso elementų – nuo iškilmingo įžengimo ir sugrįžimo išsvajotojon žemėn triumfo apraiškų iki atviro nuobodulio demonstravimo užsibuvusiam svečiui.

B. Brazdžionis yra vienas iš nedaugelio lietuvių rašytojų, turinčių ne vien literatūrinės reikšmės: jis tapo istorine figūra, simbolizuojančia lietuvių kultūros atsparumą ir pasipriešinimo dvasią negandų metais. Kai 1989 m. pavasarį Lietuvai laisvėjant, B. Brazdžionis po 45 metų pertraukos apsilankė tėvynėje, jam buvo surengtas triumfališkas priėmimas, neturįs ir, matyt, niekad nebeturėsiantis lygių lietuvių literatūros istorijoje. Jo „Poezijos pilnatis" tada buvo išleista 100,000 egz. tiražu ir jau tapusi beveik bibliografine retenybe. Jam buvo suteikti Kauno ir Pasvalio miestų garbės piliečio vardai.

Bet štai kvapą gniaužianti realybė – per septynerius atkurtos nepriklausomybės metus, Bernardo Brazdžionio poezija, kaip taikliai pastebėjo poetas Jonas Juškaitis, Lietuvoje nesusilaukė beveik nė vieno supratingesnio ir įžvalgesnio aptarimo. Nejau Lietuvos literatūrologai šiltesniam ir gilesniam susitikimui su Brazdžionio poezija pasirodė bejėgiai? Minint poeto 90-metį, spaudoje pasitenkinta proginiais reportažais, žinomų bendrybių kartojimu, prieškariniais metais rašytų straipsnių perspausdinimu. Poeto prašymo atgauti tėvo žemę ignoravimas Pasvalio savivaldybėje irgi liudija, kad Lietuvoje eksponuojama fasadinė pagarba, gerokai tolima nuo tikro susidomėjimo nelygstama vertybe – žmogaus asmeniu ir jo kūrybiniu pajėgumu.

Išeivijos reikšmė dabarties Lietuvai kur kas didesnė nei vien turistinės smalsos pasotinimo ar archyvinių senienų pasipildymo šaltinis. Lietuvos drama ir yra ta, kad ji šito vis dar nesupranta. Čia, matyt, ir derėtų ieškoti priežasčių, kodėl išeivija, taip entuziastingai sutikusi Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą ir labdaringai talkinusi siekiant valstybingumo pripažinimo bei įtvirtinimo, šiandien žvelgia į mus kiek prigesusiom akim ir be ankstesnio pasitikėjimo.

Bernardas Brazdžionis ir visi Brazdžionio kūrybos vakaro atlikėjai [LF studijų savaitėje Jurbarke VI.29 d. (Nuotr. J. Baužio)

KUR SUPASI ŽEMĖ IR ŠLAMA ŠIMTAMETĖS LIEPOS

JANINA SEMAŠKAITĖ

Vasarą čia žydi senos galingos liepos ir mezga vaisius drevėtos obelys, tik jų niekas nenuskina. Buvusios sodybos vietoje stovi didžiulis akmuo su paminkline lenta: joje žuvusių šio kaimo vyrų ir sudegintų gyvų vaikų pavardės. Šalia, tarytum amžiams sustingęs kaimo skausmas, rymo medinis kryžius. Jį padirbo, meniškai išraižė ir pastatė Povilas Mateikis sušaudyto tėvo Juozo Mateikio ir penkių sudegintų sodybų atminimui. Prie kryžiaus veda vos pastebimas tankioje žolėje takelis, nes lanko šią vietą nedaugelis, tik tie, kas išliko gyvi po siaubingos 1945-ųjų liepos 14 dienos ir tremčių. Dažniausiai čia ateina Povilas Mateikis, regėjęs, kaip vietiniai stribai ir rusų kareiviai siautėjo kaime, degino sodybas ir šaudė žmones. Negailestingai ir Povilui kas pavasarį senose tėviškės liepose gegutė skaičiuoja metus ir kas žino, ar toli diena, kai niekas iš likusių gyvųjų jau nebegalės papasakoti apie Kurkliečių kaimo tragediją.

Tad išgirskime senų liepų raudą ir santūrius Povilo Mateikio žodžius.

Rokiškio apskrities, Kamajų valsčiaus, Kurkliečių kaimo jauni vyrai iš pirmųjų okupacijos dienų, pajutę didžiausią pavojų Tėvynei ir laisvei, patyrę kuo kvepia okupantų žadamas rojus, išėjo į partizanus ar pavieniui tyliai slapstėsi nuo verbuotojų į armiją. Kaimas juos rėmė, laimino išeinančius laisvės parnešti, maitino, rengė, o sušildę, ar žaizdas aprišę, žegnodavo išeinančius tolyn į miške, į nežinią.

Su nudundėjusio karo šūviais, su viena po kitos sekusiomis okupacijomis, atrodo, kažkas pakeitė kaimą. Žmonės jautė, jog kartu su okupantais atėjo visus kaustantis jausmas, kuriam nerado pavadinimo ir vis dar nesuprato – kas tai? Juk buvo kaimas kaip kaimas, kaip visi Lietuvos kaimeliai: gal ir turėjo savo kvailelį ar išminčių, o gal ir savą, linksmesnę nei kitos moterytę, pas kurią paguodos ieškotojai prietemoje užeidavo širdgėlos numalšinti. Gyveno kaimas savomis bėdomis ir šventiniais džiaugsmais, o jei ir būta šio to, ko galėtų ir nebūti, vistiek niekas negalėjo pakeisti protėvių tradicijų, garbės ir žmogiškumo supratimo.

Tačiau po 1945, be viso to, kas buvo matoma akimis ir girdima ausimis, atsėlino nematomas ir nepažįstamas – kam tiko tik išdavystės vardas. Sakytum, ant viso kaimo būtų užtemptas juodas voratinklis, kurio nematai ir negirdi, tik jauti tarsi sėlinančią iš paskos baimę, ko kaimo žmogaus siela dar nebuvo patyrusi. Nelyginant juoda migla aptemdė protus, nutildė sąžinės balsą. Ir nors visi jautė, jog ne į kiekvieną sodybą nusidriekė juodojo voratinklio gijos, niekas nežinojo, ką jos jau spėjo

apraizgyti. Tas nežinojimas kaimui tapo tragedija.

Atmintiną 1945 m. liepos 14 rytą kažkas iš vietinių komunistėlių ar jiems prijaučiančių paskundė saugumui, jog kaime lankosi partizanai. O jie iš tiesų kartais užeidavo: savi, dar nepraradę laisvės vilčių, pavargę ir pailsę, tą atmintiną rytą sustojo netoli miškelio. Tačiau nespėjo susitikti su savais, nes ankstų rytą rusų garnizono kareiviai su Rokiškio stribais apsupo miškelį ir užkirto visus kelius į kaimą. Netrukus prasidėjo iki

Iš kairės—Feliksas Mateikis, partizanavęs Rokiškio apylinkėse, Monika Rudzaitė-Mateikienė, buvusi partizanų ryšininkė, ir Povilas Mateikis. (Nuotr. A. Dručkaus)

Povilas Mateikis prie kryžiaus ir paminklinio akmens Kurkliečių km. vietovėje, kur stovėjo jo tėvų namai ir žuvo tėvas Juozas. (Nuotr. A. Dručkaus)

pietų užtrukęs susišaudymas. Partizanai, bandę prasiveržti iš apsupimo ir bėgę link kaimo, susišaudžius, grįžo atgal į miškelį. Keli pasislėpė kviečių lauke, kur buvo apsupti ir netrukus pasigirdo sprogimas kviečiuose. Nenorėdami pakliūti saugumui į nagus, susisprogdino penki partizanai: du broliai Baltuškos, du broliai Budreikos ir Albinas Meginis.

Štai tada ir prasidėjo tikroji genocido akcija, ką ir dabar dar stengiamės vadinti įvairiausiais vardais, tik ne tikruoju. Tačiau tikriausias žodis nusakyti tam, kas vyko Kurkliečių kaime – genocidas. Matyt, kai kas dar fanatiškai bijo šito žodžio: vieni, tikėdamiesi pridengti savo kaltes ir klaidas, nieko nenori prisiminti, kiti – bijodami sulaukti dar baisesnio genocido, nes kam dar be mūsų pačių gali rūpėti Lietuvos laisvė. Tik tie, kurie visa tai matė ir iškentė, kuriems nedaug beliko gegutės suskaičiuotų metų gyventi – tiesos jau nebijo. Kur kas baisiau širdį akmeniu paversti, tylesniu už žemę pavirsti, (savo gyvybės šaknų – Tėvynės nebejausti.

Povilas Mateikis gimtų namų dvasią, Tėvynės ilgesį išsivežė su žemės grumsteliu, su dirvos akmenėliu, su liepsnojančio Kurkliečių kaimo vaizdais, išsivežė į ilgą tremtį, iš kur ne visiems buvo lemta sugrįžti. Daug ką galėjo okupantai suprasti, tik vieno dalyko nesuvokė, jog visada žemėje buvo ir bus žmonių, kurie verčiau pasirinks mirtį, negu vargo dalią ir išdavystę. Penki partizanai pasirinko mirtį: susisprogdino, kai rusų kareiviai buvo vos už keliolikos žingsnių nuo jų. Akimirksniu juodojo voratinklio tarnai nusprendė: norit mirti – mirkit! Visi!

Ir pasuko į kaimą ginkluota bedvasė orda. Juos vedė vietiniai stribai, įkaušę ir įtūžę, žinojo kur veda ir kas bus: vedė žudyti savųjų. Akimirksniu užsiliepsnojo kaimas. Pirmiausia buvo padegtos dvi partizanų rėmėjų Mateikių sodybos. Sudegė iki pat pamatų akmenėlių. Paskendo liepsnose Albino Zolubo ir Petro Pajarsko sodybos. Likimui lėmus, šeimininkas Albinas Zolubas tuo metu dirbo laukuose ir, prasidėjus genocido akcijai, pasislėpė dirvoje. Išliko gyvas, bet jau be savų namų...

Kaimo pakraštyje, dūminėje pirkelėje, gyveno du senukai – Ulijonas Vaičius su žmona Ona. Vaičiui jau buvo suėję devyniasdešimt metų, o jo žmonai ne kažin kiek mažiau. Kol buvo jaunesnis, Vaičius visam kaimui siūdavęs vienodo sukirpimo ir dydžio kelnes, mat kitaip nemokėjęs. Oi koks pavojingas priešas pasirodė rusų kareiviams šitas devyniasdešimtmetis seneliukas. Nušovė net į akis nepažvelgę ir įmetė į degančią pirkelę. Senoji puolė iš ugnies traukti vyro kūną: norėjo garbingai palaidoti. Ištempė iš ugnies senuko lavoną, bet pripuolę kareiviai savo auką vėl įmetė į ugnį. Senoji verkė, puldinėjo nuo vieno kareivio prie kito, beviltiškai klausdama: „Už ką nužudėt mano žmogų?" Kareivių kreivos šypsenos ir nuogas cinizmas nebuvo juodų darbų priedanga. Okupantai stengėsi visiems mirtiną baimę įvaryti: vaikams, kurie dar nejaučia, kas yra mirtis, ir seniems, kurie jos jau nebebijo.

Neišvengė tragiško likimo ir Povilo Mateikio pusbrolis Petras su šeima. Kaip tik tomis dienomis pas jį slapstėsi žmonos brolis Balys Lašas. Rusams užėjus, buvo priverstas slėptis, mat nepriklausomoje Lietuvoje policijoje tarnavęs. Nušovė genocido akcijos vykdytojai Balį Lašą, sušaudė Petro Mateikio motiną Teresę Mateikienę. Du mažus, klykiančius iš baimės jų vaikus – trijų metukų Algiuką ir ketverių Nijolytę – gyvus įmetė į namo liepsnas. Raudančiai senajai Vaičiuvienei kareiviai šaltakraujiškai paaiškino: „Kam palikti vaikus gyvus, juk tėvai nušauti!" O tėvai tuo metu dar buvo gyvi, toli nuo namų ir apie vaikų žūtį nežinojo... Petras Mateikis, dirbęs toliau nuo namų, pasislėpė bulvių duobėje po linais ir išliko gyvas. Bet ir jį stribai, suradę, išsivarė į Svėdasus. Grįžo sumuštas, praradęs sveikatą. Nebuvusi tuo metu kaime vaikų motina, sužinojusi, kas nutiko, apraudojusi apanglėjusius vaikų kūnelius, išprotėjo...

Jeigu Lietuvos moterys būtų galėjusios visam pasauliui parodyti, kaip atrodė okupanto rankos, per gyvenimą, matyt, tik tiek ir teišmokusios – laikyti degtinės stiklinę ir žudyti, jos būtų parodžiusios tas rankas, tik ar pasauliui kada nors rūpėjo Lietuvos motinų skausmas?

Sudegė ir Petro Pajarsko sodyba, o jį patį, išbėgusį iš namo, kareiviai nušovė ir kūną įmetė į ugnį. Jo sūnų Praną Pajarską, sušaudę, drauge su kitų žuvusių partizanų kūnais išvežė ir numetė Svėdasuose ant grindinio.

Kaime buvo dvidešimt keturios sodybos, tačiau sudegė tik kaimo centras. Toliau esančių sodybų žmonės suspėjo pasitraukti, išgirdę šūvius pasislėpė laukuose.

Pasakoja Povilas Mateikis kaimo tragediją ir susimąsto:

– Nežinau, ar galima tikėti sapnais, bet prieš tą siaubingą rytą, susapnavau klaikų, spalvotą sapną: pjaunam mudu su tėvu žolę lankoje ir užpuola mus didelis rudas šuo. Aš atsigyniau, o tėvui perkando ranką. Nubudau, o tėvas mane už peties judina: „Kelk, eisim šienauti." Išėjom į laukus. Žiūriu – atėjom kaip tik į tą vietą, kurią sapnavau. Tada ir papasakojau tėvui savo sapną, o jis tik ranka numojo: „Netikėk sapnais. Pjaunam žolę." Baigiant pjauti atbėgo kaimynė Janė Baronaitė ir pasakė, kad Ažugojų miškelis apsuptas. Tėvas dalgį ant pečių ir paliepė man: „Tu slėpkis, o aš einu namo." Pasakiau, kad eisiu kartu, tik nusiprausiu. Čia pat tekantis Malaišos upelis viliojo savo skaidria vėsa. Besiprausiant atbėgo seserys Janina ir Irena su mama. Liepė mudviem su tėvu neiti namo, pasislėpti, tačiau tėvo nesulaikė, neįtikino. Jam rūpėjo namai, juk užgriuvę stribai viską iš namų šluote iššluodavo, kiaules nušovę išsiveždavo, rūbus geresnius. Mums besišnekant ir vėl atbėgo Janė Baronaitė prie upelio, manęs ieškodama. Pasakė, jog namai kaime jau apsupti, rusai visus vyrus iš eilės šaudo, įspėjo, kad neičiau namo. Tėvas man liepė sprukti iš kaimo, o jis eisiąs namo, gal senų ir moterų nelies?..

Jie dar tikėjosi iš okupantų gailestingumo... Kiek leido jaunos jėgos, nubėgo Povilas į gretimą Gudonių kaimą pas pažįstamus.

– Vakarėjant, kai aprimo šūviai, o iš namų beliko svilėsiai, sugrįžau į savo kaimą. Dar rūko, degė ir kiti trobesiai, žviegė apsvilę gyvuliai, kurių rusai neišsivarė, prie degėsių rinkosi žmonės, kurie išliko gyvi. Kieme, prie tvarto gulėjo nušautas, sukniubęs tėvas. Apdegusi nugara, matyt dar spėjo išbėgti iš degančių namų. Veide – trys kulkos, krūtinėje – keturių žymės. Sudegę ne tik namai: visas turtas ir sesers kraičio skrynios, sudegę tvarte arklys, paršingos kiaulės, avys, telyčia, naujam namui statyti sukaupta mediena... Sekmadienį laidojom su mama ir seserimis tėvą ir kitus aštuonis nužudytus žmones. Mama po laidotuvių nakvojo pirtyje. Mat mūsų karvės, kurios buvo toli ganykloje liko nesudegintos ir mama ketino jas anksti pamelžti. Motina norėjo tuojau pat nubėgti pas karves, bet pabūgo, nes visose sodybose kaimo pakrašty dar slankiojo stribai. Bijojom jiems pasirodyti. Paskui sužinojom, kad mus įskundė Feliksas Zovė iš Kunigiškių. Jo sūnus buvo stribas. Šeima garsėjo girtuoklystėmis ir tinginyste. Nežinia, kur po to kruvinojo šeštadienio dingo Zovė, gal patys enkavedistai su juo susidorojo, kai buvo nebereikalingas? Ne vienas jų tarnas panašaus likimo susilaukė. Nelinksmi mano prisiminimai, kaip ir daugelio, kurių jaunystė praėjo pokario metais...

Povilas Mateikis namų jau neturėjo, tad abu su motina kurį laiką gyveno išlikusioje pirtelėje, paskui glaudėsi pas pažįstamus toliau nuo Kurkliečių kaimo. Povilui, kaip ir kitiems kaimo vyrams, buvo likęs vienintelis kelias – pas partizanus. Žinojo, kad jo vistiek nepaliks ramybėje. Pasitarus su vyrais, būrio partizanai, kuriems vadovavo Vytautas Vilutis, Poviliui, kaip jauniausiam, liepė registruotis ir gyventi legaliai. Įtikino: „Būdamas ryšininku, mums daugiau padėsi."

Dar metus Povilas arė tėvų žemę, dirbo laukuose. Statytis naujo namo vietinė valdžia neleido. Prisiglaudė Povilas Gudonių kaime pas senelį Paršuką. Kartą netoliese, miške, kažkas pašaudė, gal rusai su partizanais susitiko, visaip spėliojo žmonės, nors po to negirdėjo, kad kas nors būtų nušautas ar sužeistas. Vistiek sugužėjo stribai su kareiviais į Gudonių kaimą, suėmė Povilą Mateikį ir dar septynis jaunus kaimo vyrus. Nors jokių įkalčių nei įrodymų apie jų ryšius su partizanais neturėjo, suimtuosius teisė, kaip tarybų valdžios priešus: visi buvo pasmerkti septyneriems metams katorgai. Juos žvėriškai mušė, daužė, kol prarasdavo sąmonę, reikalavo pasakyti, pas ką kaime užeina partizanai, kas iš vietinių vyrų dar gyvi miške? Tylėjo vyrai, ne visi ir beturėjo ryšius su partizanais, o Povilas Mateikis, trumpai tepabuvęs ryšininku, nei norėjo, nei galėjo ką nors pasakyti.

– Kankino mane ir kalėjime pranašingi sapnai. Nežinau, kaip visa tai paaiškinti. Sapnavau, kad esu savo namuose, ant suolo guli partizanas Vytautas Vilutis, o aš žadinu jį, jaučiu pavojų, šaukiu vardu, keliu ir ne-

prikeliu. Guli lyg negyvas... O po savaitės mane pasiekė žinia, jog būtent mano sapno dieną Vilutis buvo nušautas rusų kareivių: tuo pačiu metu žuvo ir partizanai Taraldžiai. Manau, kad juos visus bus išdavęs vadinęsis partizanu Vaclovas Čepukonis. Nežinau, kaip jis tapo išdaviku: gal buvo specialiai saugumo siųstas šnipinėti, bet išdavė jis daugybę vyrų. Pražudė visus, su kuriais tik susipažino. Tuojau po karo, niekas iš jį pažinojusių žmonių nebuvo jo gimtose vietose matęs, net nežinojo – gyvas jis, ar miręs. Tačiau 1956 metais, kai jau daugelis partizanų buvo žuvę, o jų artimieji sušaudyti ar ištremti, ateidavo Vaclovas Čepukonis beveik atvirai, dienos metu į kaimo sodybas, uniformuotas Lietuvos kario uniforma, pasivadindavo slapyvarde Tigras ir pareikšdavo: „Mes dar gyvi!" Partizanai taip nesielgė, todėl kai kam kilo įtarimas. Kiti ir paklausdavo, kaipgi jis išliko gyvas, jeigu nė vieno jo bendražygio nebėra? Visi žuvo? Atsakydavo Čepukonis – Tigras, esą prasiveržęs iš apsupimo, į jį šaudę, bet nepataikę... O žmonės, išgirdę panašias šnekas, dar labiau juo netikėjo. Tačiau savo juodą darbą jis jau buvo padaręs.

– Negaliu ir dabar suprasti, kaip žmogus tampa išdaviku? Nejaugi nesuvokia išdavystės esmės? Juk vieną dieną ateina praregėjimas ir tada žmogus baisisi savo darbais, o pasibaisėjęs turėtų gyventi ir elgtis kitaip. Negi išduodama tik dėl pinigų? Sakykit, kas kada išdavikui atsiteisė savo darbu uždirbtais pinigais? Juk jiems mokėdavo žmonių skausmu ir ašaromis, iš dorų žmonių atimtomis gėrybėmis. Kažin, ar krauju aplaistyti turtai kam nors atnešė ramybę? Kažin?..

Povilas Mateikis tarytum pasiūlo amžiną išdavystės paslaptį atskleisti, pamąstyti apie savus ir svetimus, okupantų siųstus išdavikus. Kokia jėga per amžius palaiko išdavystę? Išdavikui nebėra kelio atgal, o jei pasuksi atgal – sumokėsi gyvybe. Tave, bevali žmogau, sunaikins tie, kurie mokėjo už išdavimą. Gyvybės instinktas galingas ir tu, žmogeli, kartą suklydęs, žengsi tuo pačiu keliu. Tik stiprūs dvasia, nebodami mirties grėsmės, pasuka atgal, tačiau taip atsitinka ne dažnai.

– Lageryje mus irgi stengėsi išblaškyti, kad tik nesusirinktų keli lietuviai draugėn. Vos šešiolika dienų pabuvus keturioliktame Mordovijos lageryje, buvau išsiųstas į dvidešimt pirmąjį lagerį Potnoje. Atsigavęs klausinėjau tremtinių, ar čia daugiau lietuvių nėra? Tačiau ir kiti buvo neseniai atvežti, nieko negalėjo pasakyti. Buvo labai liūdna vienam. Atmenu, šiltą vasaros dieną einu lagerio alėja ir matau iš valgyklos išeina nedidukas senelis. Kailinukai visai nutrinti, virve sujuosti, vienoje rankoje – lazda, kitoje – kibirėlis ir konservų dėžutė, kurion įpilta lagerio sriubos. Tikriausiai pats pasidaręs iš automašinos padangų vyžas, kuriom apsiavęs. Aš dar neseniai gyvenau šiame lageryje, tai nešiojau savo apynaujį švarkelį, kuriuo išvažiavau iš Lietuvos. Jis mane nužvelgė ir praėjęs sustojo. Atsisuko. Žiūrim į vienas kitą ir tylim: eiti savais keliais, ar prašnekti? Staiga jis sako man: „Palauk, iš kur atvažiavai?" Pasisakiau

esąs lietuvis. „Žinau! žinau! – nudžiugo, prašnekęs jau lietuvių kalba, – atpažįstu saviškius." Susipažinome. Tai buvo Vytautas Šilingas, buvęs nepriklausomos Lietuvos finansų ministras. Puolėm vienas kitam į glėbį, apsikabinom, o paskui jis mane nusivedė į savo baraką. Ten ir daugiau saviškių sutikau, didžiai gerbiamų žmonių. Mus pasitiko Juozas Tonkūnas ir buvęs Lietuvos diplomatas J. Aukštuolis. Jie mane priėmė ir globojo kaip vaiką, neleido liūdėti, mokė didžiausios išminties, kaip išlikti žmogumi komunistų sukurtame lagerių pragare. „Vaikel, – sakydavo man Šilingas, – matysi bado, bet nieko iš jų netykok. Pavalgei ir šauk iš valgyklos. Nerink atliekų, kad ir kaip jaustumeis alkanas..." Ir žadėdavo: „Sugrįšim į Lietuvą, pasimatysim. Visi susibėgsim..." Nesusitikom. Lagerių sunkumus galėjo atlaikyti tik labai jauni ir labai sveiki žmonės. Vėliau dar buvau sutikęs poetą Antaną Miškinį, jau kitame lageryje, kur vėl buvau nuvežtas dar sunkesniems darbams. Bendravau su Miškiniu visą vasarą. Poetas paliko labai linksmo ir įdomaus žmogaus įspūdį. Yra prasitaręs, jog žinąs, kas jį įskundė, tačiau viską paliekąs skundiko sąžinės teismui, buvo labai draugiškas ir jautrus kito žmogaus skausmui. Gaila, trumpa buvo mūsų draugystė: mane dar jauną ir sveiką, dar galintį dirbti sunkiausius darbus vėl išvežė, šį kartą – į Magadaną. Iškentėjau be kaltės man priteistus metus, ką apie juos bekalbėti: visiems tremtiniams lagerio kasdienybė vienoda. Nepakeliamai sunkus darbas, alkis, badas ir begalinis tėviškės ilgesys. Išgirsdavau lietuvišką dainą – ašaros upeliais tekėdavo, papūsdavo pietvakarių vėjas ir užsisvajodavau: gal nuo mano Tėvynės, nuo tėvelių gimtinės pučia? Kai sugrįžau į Lietuvą, atvažiavau į tėviškę, atsiguliau ant žemės ir man atrodė, kad žemė supasi...

– Suposi mano tėviškės žemė, tarytum atsiprašydama, glamonėdama ir klausdama, kodėl jos vaikai ją paliko? Sugrįžimo džiaugsmą aptemdė slogūs nusivylimai: vos gaunu darbą, padirbu mėnesį ir atleidžia. Bandito vaikas! Ilgai lydėjo bandito vardas, ar verta klausti, kodėl? Ir neklausiau, tik buvo labai skaudu: okupantai mus trėmė ir teisė be kaltės. Šaldami, badaudami mes statėme Sibiro miestus – juk ant tremtinių kaulelių pastatyti Sibiro miestai, nutiesti keliai... O kai sugrįžom namo tuščiomis rankomis ir pašlijusia sveikata – savi nepriėmė. Nesuprantu ir dabar, kas su mūsų žmonėmis pasidarė? Įbauginti, nudvasinti mankurtai. Sugrįžus namo, manęs laukė toks gilus nusivylimas, kad žodžių tam jausmui nusakyti nėra. Tačiau noriu tikėti, kad viską įveiksim, kad Lietuva dar gyva.

Atsisveikinau su gražiu, nepalūžusiu dvasia žmogumi. Vaikščiojau Povilo Mateikio tėviškės laukais, kur supasi žemė ir žydi senos, medumi kvepiančios liepos, tyliai širdyje linkėdama: „Tegul gegutė kas pavasarį iškukuoja Jums ilgus ir gražius gyvenimo metus."

PRAEITIES AIDAI DABARTYJE

ZENONAS JAŠKA

1996 lapkričio 24 netoli Alsėdžių iškilmingai pašventintas kuklus atminimo kryžius. Čia, Skirpsčių kaimo bunkeryje, 1944-45 metais dirbo kapitono A. Kubiliaus-Balio įkurtas LLA Žemaičių Legiono Štabas, apjungęs organizuotai kovai Plungės, Telšių ir Mažeikių apskričių partizanus. Vėliau ŽLS pavadintas Žemaičių Apygarda. Ši 1948-siais tapo Vakarų Lietuvos srities dalimi. Jai vadovavo ketvirtasis Lietuvos prezidentas, partizanų generolas J. Žemaitis-Vytautas.

Kryžius primins ir šiose apylinkėse kovojusius ir nelygioje kovoje žuvusius „Alkos" rinktinės partizanus. Iškilmėse dalyvavo išlikę gyvi St. Grybauskas, O. Pociutė-Každailienė, St. Stanienė-Danilevičienė, A. S. Norkai, A. Čijunskis, Z. Daulenskis, R. Preibytė-Valiūnienė, M. Alūzaitė-Kuličauskienė, I. Bičkus ir kiti kovotojai.

Kryžių statė ir svečius kvietė Lietuvos Politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Telšių skyrius. Projektą parengė ir talkino žinomas menininkas Alfredas Jonušas, kuris su broliu Romualdu lanko partizanų kovų ir žūties vietas, renka prisiminimus. Atmintinose vietose Alfredas stato savo darbo kryžius, kurie saugo nuo užmaršties netolimą praeitį.

Žemaitijoje nerasi vietos, kuri neliudytų vieno ar kito istorinio įvykio. XX amžiaus istorijoje Skirpsčiai užims ypatingą vietą. Be čia 1944-45 metais vykusios veiklos neįmanoma suprasti, kodėl beveik visą penktąjį dešimtmetį Žemaitijos partizanų daliniai vadino save Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) kovotojais.

1941-jų birželyje sukilėliai ir vokiečių armija išvadavo Lietuvą. Tauta džiūgavo išvengusi Sibiro, bolševikinio teroro. Tauta vylėsi vėl pati tvarkysianti savo ateitį. Deja, greitai uždainavome: „Viens raudonas, kaip šėtonas, kitas rudas kaip šuva". Vis stiprėjančio vokiečių teroro sąlygomis jaunų karininkų grupelė jau 1941-jų gruodyje Vilniuje įkūrė pogrindinę organizaciją – LLA. Vadovaujama Kazio Veverskio, ji greitai apėmė visą Lietuvą. Jei pradžioje jos tikslas buvo burti vyrus ginkluotai kovai prieš vokiečius, tai jau keturiasdešimt trečiaisiais ėmė ruoštis artėjančiai bolševikinei okupacijai. Organizaciniu atžvilgiu Žemaitija priklausė Šiaulių apygardai, vadovaujamai leit. A. Eidimto. Laikytasi griežtos karinės drausmės, organizacija formavosi trejetukų pagrindu.

Kai 1944 vidurvasarį bolševikai užėmė rytinę Lietuvos dalį, frontas nusistovėjo ties Šiauliais, Raseiniais. Žemaitija priglaudė tūkstančius bėglių. LLA padalinta į du sektorius. Vienas jungė tuos, kurie okupacijoje galės gyventi legaliai. Antrasis sektorius – „Vanagai" – turėjo veikti ginkluotame pogrindyje. Alsėdžių - Platelių apylinkėse „Vanagų" stovykloje, nuo Šiaulių atsiritant patrankų gausmui, keli tūkstančiai jaunuo-

Zenonas Jaška, šio straipsnio autorius, yra Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos Telšių skyriaus Atminties grupės pirmininkas. Nuotraukoje: Z. Jaška kalba 1996 m. JLF studijų savaitėje Telšiuose.

lių iš visos Lietuvos skubotai mokėsi partizaninio karo pagrindų. Vokiečiai ragino jaunimą stoti į jų armiją, tad draudė LLA veiklą. Organizacijai ypač trūko ginklų. Tik vadų sumanumo dėka pavyko sukaupti kad ir nedideles šaudmenų ir pėstininkų ginklų atsargas. LLA ir kitų pogrindinių organizacijų pastangomis Lietuva vienintelė iš Pabaltijo valstybių nesuformavo vokiečių siūlomos SS divizijos.

LLA vadai, kaip ir visa Lietuva, tikėjo, kad Vakarai įvykdys Atlanto chartijos deklaraciją, todėl bolševikinė okupacija ilgai neužtruks. Visą Lietuvą apėmusi organizacija iki karo pabaigos turėjo saugoti tautą nuo bolševikinio teroro, drausminti kolaborantus, pasiruošti išsivadavimui. Frontui persikėlus Vokietijon, ryšys su užsieniu bus įmanomas tik radijo bangomis. LLA trūko tiek siųstuvų, tiek ir radistų. Vadovybė 1944 vasaros pabaigoje Žemaitijoje atrinko apie 200 jaunuolių, kurie Rytprūsiuose praėjo trumpalaikius kursus. Silpstanti vokiečių armija manė juos panaudosianti savo tikslams – karinei žvalgybai sovietų okupuotoje Lietuvoje. Gyvenimas parodė, jog apmokyti ir apginkluoti LLA nariai grįžę įsiliejo į pavienius partizanų būrius. Radijo ryšys naudotas susisiekti su Vokietijoje veikusia LLA dalimi.

Sovietų armija frontą ties Šiauliais pralaužė spalio 7 d. ir per kelias dienas atsidūrė prie Klaipėdos. Savo kūnais nesulaikė sovietinių tankų prie Sedos ir Tėvynės Apsaugos Rinktinės kariai. LLA vadas K. Veverskis, leit. Eidimtas pasitraukė į pogrindį. Deja, nemaža dalis organizacijos vadovų paskutinę akimirką išvyko į Vakarus. Sutriko ryšiai tarp trejetukų. 1944 gruodyje pakaunėje žuvo K. Veverskis. Daugelis „Vanagams" priklausiusių kovotojų būrėsi miškuose.

1944.11.17 naktį pievose tarp Alsėdžių ir Platelių parašiutais nusileido Rytprūsiuose paruošti LLA kovotojai: grupės vadas kpt. A. Kubilius, radistas A. Šertvytis, Š. Jazdauskas, J. Dūda ir J. Semsis. Atvykę į

Skirpsčius, Pocių sodyboje įsirengė bunkerį, ėmėsi atstatyti ryšius su pogrindžiu. Į grupės veiklą įsijungė telšiečiai H. Petkevičius, Šiaulių apygardos ryšininkas ir žinomas sportininkas St. Grybauskas. Per juos išsiaiškinta, jog miškuose susiformavę partizanų būriai likę be vieningos vadovybės. Rūsčią 1944-45-jų žiemą, pafrontės sąlygomis, knibždėte knibždant NKVD, „Smerš" daliniams, vykstant masiniam bolševikų terorui, Grybauskas, Petkevičius, iš Jazdauskiškių kilęs Liudvikas Raudonis bei parašiutininkai per porą mėnesių pabuvojo stambiausiuose kapitonų Juozaičio, Antanavičiaus ir kituose partizanų daliniuose visoje Žemaitijoje. Išsiaiškinus padėtį, 1945 metų pradžioje Telšiuose įkuriamas

Gretimam psl.—Alfredas Jonušas prie savo suprojektuoto kryžiaus Skirpsčių km. Kryžiaus apačioje parašyta: „Skirpsčių km., Pocių sodyboje 1944-1945 m. veikė pirmasis LLA Žemaičių legiono štabas. Šiose apylinkėse su okupantu kovojo Alkos rinktinės partizanai. Šlovė kritusiems nelygioje kovoje."

Žemaičių Legiono Štabas. Pirmuoju jo vadu tampa A. Kubilius, pavaduotoju Š. Jazdauskas, o pagrindine vadaviete Pocių sodyba Skirpsčiuose. Su Vokietija palaikytas pastovus radio ryšys iki pavasario. ŽLŠ, apjungęs Žemaitijos partizanus, įkūrė „Alkos", „Šatrijos" ir „Kardo" rinktines, veikusias visoje šiaurės vakarų Žemaitijoje. Greta organizacinio darbo štabas, pasitelkęs buvusį Plungės miesto burmistrą Misevičių, spausdino ir platino informacinius biuletenius apie padėtį pasaulyje, gyventojams aiškino kaip elgtis naujos okupacijos sąlygomis. LLA draudė partizanams be štabo sprendimo bausti kolaborantus. Pastarieji būdavo tik įspėjami. A. Kubilius ir Š. Jazdauskas asmeniškai susitiko su Telšių vyskupu V. Borisevičiumi. Parapijų klebonai štabą rėmė maistu.

Per 1945 metų Velykas stribams apsupus greta štabo netoliese nakvojusius partizanus, Kubiliaus grupė ugnimi padėjo užkluptiesiems. Po to nutarta štabo vadavietę perkelti į Rietavo miškus, kur veikė gausus kapitono Juozaičio partizanų dalinys.

Deja, nespėta. Balandžio 23 Vilkų kaime buvo suimtas iš užduoties grįžtantis A. Kubilius, Pocių sodybos prieigose į pasalą pateko štabo nariai bei kiti partizanai. Vienas žuvo, trys sužeisti, dviem iš jų pavyko pasitraukti.

Štabas bandė išlaisvinti savo vadą užpuolant Alsėdžius. Parašiutininkui J. Dūdai, tuo metu mokytojavusiam miestelyje, nepavykus nustatyti, kur kalinamas A. Kubilius, šios minties atsisakyta.

Laikinai Žemaičių Legiono Štabui jau Rietavo miškuose vadovavo Šarūnas Jazdauskas, o 1945 rudenį vadu tapo majoras J. Semaška-Liepa. Bet tai jau Skirpsčių epopėjos tąsa.

Kaip susiklostė tolimesnis ŽLŠ kovotojų likimas? A. Kubilius, vyskupas V. Borisevičius, E. Misevičius nuteisti mirties bausme. Radistas A. Šertvytis slapčia gydėsi Telšiuose, Radviliškyje, kur buvo suimtas. Birželio pradžioje partizanams susidūrus su NKVD, sužeistas priešui pateko H. Petkevičius, Vorkutoje kalėjęs svetima Valiulio pavarde. Likę štabo nariai anksčiau ar vėliau buvo suimti ir ilgai kalinti. Pocių sodyba, kurioje buvo štabo vadavietė, sudeginta, šeimininkas žuvo KGB rūsiuose Vilniuje, žmona patyrė lagerių dalią, duktė Onutė Každailienė-Jonis nuo tardymų tapo invalide. Dar gyvi parašiutininkai A. Šertvytis bei J. Dūda Tėvynėje neturi kur prisiglausti.

Ir nė vienas iš jų nemano atlikęs žygdarbį – jie tik vykdė savo pareigą. Taip jie buvo mokomi.

LAISVĖS KOVŲ PĖDSAKAIS PER SUVALKIJĄ

EDMUNDAS ARBAS-ARBAČIAUSKAS

Besilankydamas 1996 m. rudenį Lietuvoje, turėjau laimės susitikti su daugeliu naujų ir įdomių žmonių. Buvo įdomu pajusti dabartinį žmonių mentalitetą – po sovietinės okupacijos, Sibiro gulagų, deportacijų ir žiauraus krašto išniekinimo. Nuo pat į Lietuvą atvykimo dienos ne tik buvau stebėtojas, bet ir pats įsijungiau į lietuvišką gyvenimą ir politinę akciją; buvo įdomu pajusti daugelio tautiečių siekius ir jų rūpesčius.

Lietuvoje atsiradau Seimo rinkimų karštligėje. Mane labai nustebino, kad Lietuvoje, besiruošiant naujiems Seimo rinkimams, kaip grybų po lietaus pridygo partijų, partijėlių ir net, tariamai nepriklausomų, kandidatų, nespėjusių ar nepajėgusių nieko sukurti. Jie elgėsi, lyg būtų tautos gelbėtojai, nepritapę nei prie vienos politinių srovių, veržėsi į Seimą. Ir prisiminė tautos pavergėjo posakis: „Nori pavergtą tautą valdyti, tai skaldyk ją į daugelį partijų ir kiršink vieną prieš kitus". Tokia tauta be didelio vargo pati savo sunaikins.

Teko pastebėti ir šviesesnių prošvaisčių – didesnėje tautos dalyje vyrauja gili patriotinė dvasia. Bendraujant tokių kilnių žmonių aplinkoj, lyg ir praeities mitologinėje erdvėje, pasijunti dvasiškai stipresnis ir mąstai, kaip gera būti lietuviu.

1996 m. spalio 5 d. kartu su inž. Albinu Valentinavičium išvažiavom į Garliavą ir Veiverius dalyvauti iškilmėje, atidengiant paminklą Lietuvos laisvės kovų didvyriui – partizanui Juozui Lukšai. (Apie šio paminklo atidengimo Veiveriuose iškilmes jau buvo rašyta „Į laisvę" žurnalo Nr. 125. Red.)

Man asmeniškai su Juozu Lukša teko susipažinti studijuojant Stuttgarto Universitete, Vokietijoje. Profesoriui Juozui Brazaičiui atvykus į svarstybas, kur buvo ruošiami atsikuriančiai Lietuvai būsimos konstitucijos apmatai „Į pilnutinę demokratiją", J. Lukša buvo pristatytas, kaip kažkoks architektūros studentas iš Švedijos universiteto. Tikra jo pavardė nebuvo minima.

Po oficialios paminklo atidengimo šventės su inž. Albinu Valentinavičium nuvažiavome į partizano J. Lukšos žuvimo vietą Pažėruose. Apžiūrėjome kartu su Lukšos broliu Antanu, J. Lukšos žmona dr. Nijole ir kitais dalyviais visą legendarinio partizano žuvimo vietą pamiškėje ir

Prie Juozo Lukšos—Daumanto paminklo Veiveriuose. Iš k.— Albinas Valentinavičius, Edmundas Arbas, Nijolė Bražėnaitė ir Antanas Lukša

melioracijos kanalą, kuriuo pavyko pabėgti ir išsigelbėti Lukšą lydėjusiam partizanui Pečiulaičiui – Lakštingalai. Toje vietoje dabar yra pastatytas kryžius.

Netoliese aplankėm Skausmo kalnelį, kur palaidoti žuvę partizanai. Stebėjausi vietinių žmonių pagarba įamžinant juos individualiais cementiniais kryžiais su įrašais – pavardėmis, slapyvardžiais ir žuvimo datomis.

Toliau vėl krauju aplaistyta vieta: Dygrių kapinaičių kalnelyje ilsisi

partizanai Jurgis Račyla, A. Valentinavičiaus motinos pusbrolis, Vytautas Mikalauskas ir kiti. Prie Pažėrų sankryžos pastatytas Lietuvos laisvės kryžius. Pavažiavus kelis kilometrus, matėme Garliavos stribų būstinę, kur būdavo išniekinami partizanų kūnai. Apžiūrėjome toje vietoje pastatytus kryžius žuvusiems partizanams. Toliau Išlaužos bažnyčia, kur buvo pašventinta Tauro apygardos partizanų vėliava. Netoli – majoro Algirdo Varkalos, Žaliuko žuvimo vieta.

Visai netoli ir Šaltupio kaimas – inž. Valentinavičiaus tėviškė; ten gimusi ir dar tebegyvena Agota Valentinavičienė, kuri dar puikiai prisimena, kaip buvo Lietuvos partizanams kepama duona, taisomi jų drabužiai, o sodybos svirne laikomi grūdai ir miltai partizanams maitinti. Pas kaimyną Kazimierą Varkalą buvo įrengtos keturios slėptuvės. Čia buvo įsikūręs ir „Tauro" apygardos partizanų štabas, kur ilgesnį laiką slapstėsi Juozas Lukša – Skirmantas.

Lietuvos savanorio sūnus, garsus partizanų vadas majoras Algirdas Varkala – slapyvardžiu Žaliukas ir Juozas Lukša puikiai sutardavo, buvo drąsūs, draugavo, kartu rašė atsiminimus. Juozo Lukšos „Partizanai už geležinės uždangos" buvo rašomi Varkalų sodyboje, o išleisti Amerikoje.

Agota Valentinavičienė, nors ir vyresnio amžiaus ir liguista, dar gerai prisimindama pasakoja, kad beveik visas Šaltupio kaimas 1918 m. buvo savanorių kaimas nepriklausomybės kovose. Jie taip pat buvo dideli ir Lietuvos partizanų rėmėjai. Iš jų kaimo neatsirado nei vieno išdaviko. Savanoris Viktoras Jūnekaitis ir kiti, nors ir žiauriai KGB tardomi ir kalinami, nieko neišdavė. A. Valentinavičienė prisimena, kaip bolševikmečiu žiemą partizanams buvo parūpinamos rogės su pakinkytais arkliais skubių ryšių perdavimui bei sužeistiems partizanams surinkti. Vieną tokį sunkiai sužeistą partizaną, vardu „Juozas", Valentinavičių šeima visą rudenį ir žiemą išlaikė, kol galėjo pats paeiti (buvo sunkiai peršauta koja). Žmonės kantriai tylėjo, nors baimės ir buvo daug. Valentinavičienės vyras, 1918 m. savanoris, taip pat buvo KGB saugumo šaukiamas į Vilnių tardymui.

Kitame netolimame Laukiškių kaime – vėl paminklas, kur žiaurioje kovoje, apsupti NKVD dalinių, žuvo keturi partizanai, jų tarpe Vytautas Grybauskas ir J. Kazakevičius. Kautynės tęsėsi nuo ankstyvo ryto, vos ne visą parą. Po Misiūno namais buvo įtaisyta slėptuvė ir keturiuose kampuose įtaisyti kulkosvaidžiai. NKVD daliniai, negalėdami priartėti, varė žmones padegti namą, bet tokių neatsirado.

A. Valentinavičius, tuo laiku dar jaunuolis, per susišaudymą gulėjo prie tvarto betoninio pamato; bijojęs, kad NKVD, šaudydami padegamomis kulkomis, nepadegtų sodybos.

Greta Šaltupio yra Pakunspio kaimas, kur NKVD jokiu būdu negalėjo surasti slepiamos „Kronikos".

Artėjant prie Prienų – vėl istorinės kautynių vietos. Prienų miesto centrinėje aikštėje stovi kuklus paminklas žuvusiems, prie gimnazijos – kitas paminklas partizanams. Šioje aikštėje gulėjo nušautas Prienų Žiburio gimnazijos taurus mokytojas Juozas Stravinskas – Kardas. Čia pat buvo stribų būstinė, apačioje – kalėjimo kameros, kur buvo kalinami ir tardomi Žiburio gimnazijos moksleiviai: gimnazistas Antanas Bieliauskas, Danutė Kazakevičiūtė, Albinas Valentinavičius ir kiti.

Tarp Prienų ir Birštono vos 4 klm., ir vėl partizaninės susišaudymo vietovės. Birštono centrinėje aikštėje – paminklas visiems žuvusiems partizanams šioje apylinkėje.

Agota Valentinavičienė prisimena, kaip Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoriams atsikūrusi Lietuvos vyriausybė paskyrė 8-15 ha. geros žemės ir miško trobėsiams pastatyti. Skirdavo ir lengvom sąlygom paskolas gyvuliams įsigyti bei ūkio įrangai nusipirkti. Dabar partizanai, kovojusieji už Lietuvos laisvę, yra savotiškai užmiršti, net Lietuvos vyriausybės skriaudžiami su mažom pensijom, o tuo tarpu Lietuvos niekintojai ir kankintojai, okupantų kolaborantai dažnai yra aprūpinti daug didesnėmis pensijomis ir geresnėmis gyvenimo sąlygomis.

1918 m. prie Jiezno nepriklausomybės kovose žuvo Valentinavičiaus dėdė Jonas. Čia buvo atmuštas bolševikų veržimasis į Lietuvos gilumą. Šiuose kapuose guli 16 žuvusių Laisvės gynėjų – savanorių, o netoli – Alytuje ilsisi pirmasis žuvęs Lietuvos karininkas Juozapavičius. Nepriklausomybės kovų laikais prie Jiezno ir Alytaus buvo sustabdytas bolševikų veržimasis Lietuvon.

Mano įdomi kelionė Lietuvos laisvės kovų keliais truko visą dieną. Teko susitikti žmonių, kurie įdomiais pasakojimais prisimena 1918 m. nepriklausomybės kovas ir vėliausią bolševikinę-teroristinę okupaciją bei narsias partizanines kovas už žmonių laisvę. Savo susikaupime jaučiau didelę pagarbą ne tik žuvusiems, bet ir likusiems gyviems partizanams. Važiuodamas Lietuvos partizanų krauju aplaistytais keliais, supratau, kur glūdi tas entuziastingas patriotizmas, atsidavimas Lietuvai ir kur tos šaknys stipriam ir giliam ateities patriotizmui, besitęsiančios iš kartos į kartą. A. Valentinavičiaus tėvas buvo nepriklausomybės kovų savanoris, o senelis-diedukas dar Muravjovo laikais – lietuviškos spaudos ir knygų, spausdintų Tilžėje, knygnešis, perneštą spaudą platinęs Lietuvoje.

Kiekvienos kultūringos tautos pažanga ir jos laisvė rėmėsi ir remsis savo kilniais tautiečiais, kurie, nebijodami pavojų, pasiaukoja savo tautos laisvei ir jos gerovei.

41-JI LIETUVIŠKŲ STUDIJŲ SAVAITĖ DAINAVOJE

Šiemetinė Lietuvių Fronto bičiulių surengta studijų savaitė vyko 1997 birželio 9-15 d. dar pavasario žaluma tebealsuojančioje Dainavoje. Tai buvo jau 41-ji iš eilės Lietuviškųjų studijų savaitė. Kaip paprastai, pranešimai, pokalbiai ir svarstybos lietė šiuo metu aktualiuosius Lietuvos bei išeivijos gyvenimo klausimus. Savaitėje dalyvavo ir svečias iš Lietuvos – švietimo ministras prof. Zigmas Zinkevičius. Dalyvių skaičius įvairavo diena iš dienos, oras pasitaikė nepaprastai gražus, tad skųstis reikėjo nebent tik perkrauta programa.

Lietuva ir išeivija

Pirmosios dienos pranešimai ir pokalbiai daugiausia lietė buvusius ir dar ateinančius rinkimus Lietuvoje. **Algis Raulinaitis,** LFB politinės komisijos narys, supažindino su tos komisijos veikla ir atliktais darbais, ypač besiruošiant praėjusio rudens rinkimų kampanijoje į Seimą. LFB įnašas buvo teigiamas, rezultatai gana geri. **Algirdas Stepaitis** atkreipė dėmesį į šio pavasario savivaldybių rinkimus. Neseniai įsisteigę Tėvynės Sąjungos rėmėjų skyriai buvo aktyvūs. Nariai talkininkavo spaudoje, asmeniškai ir finansiškai rėmė kandidatus. Jo nuomone, išeivija savo uždavinį atliko teigiamai. Į pokalbius jungėsi visi dalyviai, o taip pat ir kiek vėliau Dainavon atvykęs ministras V. Zinkevičius. Jo nuomone, Lietuvos kai kuriuose laikraščiuose teikiama informacija yra tendencinga, o dažnai skelbiami įvairūs apklausos duomenys yra klaidinantys ir netikslūs. Besiruošiant prezidentiniams rinkimams būtų labai svarbu tarp TS ir KD pasiekti ir sudaryti glaudžią koaliciją. Gaila, kad tam tikros jėgos, atrodo, stengiasi tokiai koalicijai trukdyti.

Sekančią dieną, antradienį, pokalbiai sukosi apie išeiviją, jos veiklą ir santykius su Lietuva. **Dr. Jonas Račkauskas,** ALT'os pirmininkas, supažindino su jos istorija ir dabartine veikla bei projektais. Jis pabrėžė, kad būtinas didesnis bendradarbiavimas tarp ALT'os ir Lietuvių Bendruomenės, ir apgailestavo, jog tarpusavio sutarimo vis dar nematyti. JAV LB veikėjas **Vytas Maciūnas** savo labai kruopščiai ir įdomiai paruoštame pranešime apžvelgė ir vertino lietuviškosios išeivijos veiklą apskritai. Jo nuomone, išeivijos politinė jėga šiuo metu Amerikoje vertintina vos dvejetu; kultūrinė veikla ir lituanistinis auklėjimas pasireiškia žymiai geriau – galima duoti ketvertuką; visuomeninei veiklai gal galima duoti tris su pliusu; asmeniško ir intelektualinio kapitalo ugdymui – net keturis su pliusu. Reiškia, blogiausiai reiškiamės politinėje srityje. Norint pasiekti geresnių rezultatų, būtina organizuoti kontaktines grupes, asmenines pažintis su įtakingais politikais, plėsti balsuotojų masę ir finansinę paramą. Būtina taip pat pradėti naudoti tarpusavio ryšiams pačią naujausią technologiją. Prelegento mintis parėmė taip pat ir kita LB veikėja **Liūda Rugienienė.** Ji akcentavo, kad kontaktuojant savo kongresmenus svarbu žinoti aiškiai, ko norime, ir ko nori ir siekia Lietuva. Todėl ir bendros politinės konferencijos su Lietuva yra būtinai reikalingos. Apie tokią neseniai įvykusią LB ir Lietuvos Seimo narių konferenciją gana plačiai pasakojo **Juozas Ardys.**

Popiet buvo kalbamasi tema: Ką išeivija gali duoti Lietuvai ir ko Lietuva tikisi iš išeivijos. Pirmojoje klausimo pusėje labiausiai buvo paliesta socialinės pagalbos sritis. **Birutė Jasaitienė** plačiai nušvietė Balfo, LRK šalpos, Mercy Lift, LB socialinių reikalų tarybos, Lietuvos vaikų vilties, Lietuvos vyčių ir daug kitų labdaros organizacijų veiklą ir darbą. Visur šioje veikloje pasireiškia pinigai, darbas, ekspertizė ir auka. **Laimutė Stepaitienė** atkreipė dėmesį, kad Lietuvai šiuo metu svarbiausia yra naujo žmogaus auklėjimas ir ugdymas. Todėl sveikintinos Lietuvos Jėzuitų pastangos įkurti ir išlaikyti naują Jėzuitų gimnaziją Vilniuje. Kita svarbi įstaiga – Lietuvių namai, skiriami Sibiro tremtinių vaikams ir vaikaičiams. Rezultatai labai puikūs, tik iš mūsų reikėtų didesnės pagalbos.

Antrąją klausimo pusę – ko Lietuva lauktų iš išeivijos – dėstė prof. **Zigmas Zinkevičius**, pirmiausiai pasidžiaugęs, kad išeivijos parama švietimo srityje knygomis, Apple kursais ir įvairiais patarimais yra nepaprastai didelė. Lietuvoje juk ir mokytojai dar turi patys mokytis, mokyklose dar labai daug senojo auklėjimo mokytojų. Sunku prieiti tad ir prie naujų vadovėlių bei konkretesnės mokyklos reformos. Būtinai reikia gerų ir patikimų žmonių ministerijose ir visur kitur su naujomis idėjomis ir naujais darbo metodais. Pranešėjas išreiškė pageidavimą, kad Apple kursai gal būtų dar naudingesni, jei juose būtų daugiau lietuvių dėstytojų, gal lietuviai pensininkai galėtų atvažiuoti ir padirbėti.

Švietimas ir kultūra

Dr. Jonui Račkauskui padarius išsamų pranešimą apie lietuviškuosius archyvus išeivijoje, jų darbą, rūpesčius ir neaiškią ateitį, buvo pereita prie temos: švietimo padėtis ir problemos Lietuvoje ir išeivijoje. Pirmąją temos pusę, o taip pat ir naujas švietimo reformas Lietuvoje, nagrinėjo ministras **Zigmas Zinkevičius**. Prof. Zinkevičius atkreipė dėmesį, kad 1989 metais pradėta švietimo reforma LDDP vyriausybės laikais buvo sustabdyta. LDDP metė šūkį, kad mokyklas reikia depolitizuoti, o ištikrųjų tai reiškė „depilietizuoti". Jo, kaip ministro, didžiausias rūpestis dabar yra švietimą padaryti vėl lietuvišku. Sunkenybių netrūksta, ypač dėl naujų mokytojų trūkumo. Tai gali tęstis dar daugelį metų. Senieji mokytojai tebėra pripratę prie senų metodų. Sudaryta nauja Švietimo taryba dirba gerai. Šiemet buvo sustabdytas iki šiol plačiai buvęs praktikuojamas metinių egzaminų temų ir užduočių pirkimas juodoje rinkoje. Prelegentas suminėjo, kad būtinai reikia pakelti mokytojų atlyginimus, sutvarkyti vadovėlių leidimą, kovoti su vaikų ir paauglių nusikaltimais, mokyklų nelankymu ir iškėlė daug kitų tvarkytinų problemų. Kalbėjo ir apie silpnoką religijos dėstymą mokyklose. Ją dėsto pasauliečiai-katechetai, dažnai nepakankamai pasiruošę. Kadangi religija mokyklose nėra privaloma, tai ypač aukštesnėse klasėse religijos pamokų lankomumas sumažėja. **Jonas Kavaliūnas** kalbėjo apie išeivijos švietimą ir mokyklas. Prelegentas nupiešė istorinį vaizdą, kaip prieš 50 metų prasidėjo lietuviškosios mokyklos išeivijoje ir kiek daug jų ir, svarbiausia, visų mokytojų dėka buvo atlikta. Jis prisiminė pirmąsias mokyklas Vokietijos lageriuose, pirmuosius perspausdintus vadovėlius, mokyklų darbą barakuose ir kareivinėse. Nuo 1949 m. švietimo darbas buvo tęsiamas JAV ir kituose kraštuose. Pradėtos šeštadieninės lituanistinės mokyklos, kai dar net nebuvo Lietuvių Bendruomenės, veikė neakivaizdiniai kursai, Pedagoginis institutas, buvo paruošti nauji

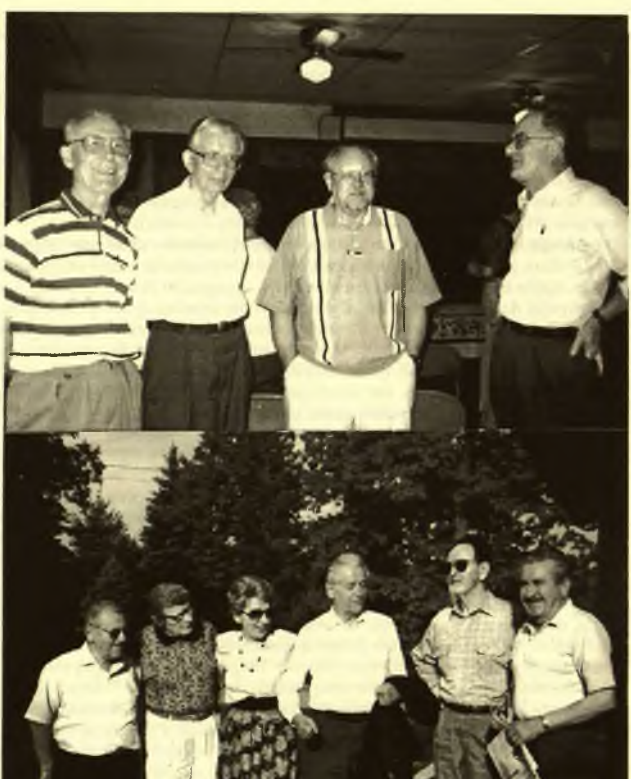

41-joje studijų savaitėje Dainavoje. Viršuje, iš k.—Pilypas Narutis, Jonas Kavaliūnas, Juozas Ardys, Kęstutis Skrupskelis. Apačioje— Jonas Vasaris, Petras Kisielius, Ona Baužienė, Zigmas Zinkevičius, Justinas Pikūnas, Vytautas Volertas.

vadovėliai, rengiamos mokytojų studijų savaitės. Deja, šiuo metu, kai lietuvių kalbos vartojimas silpnėja, lietuviškojo švietimo išeivijoje padėtis kelia nerimą.

Po pietų tęsėsi diskusijos, o vėliau buvo išklausyta pranešimų apie skautų ir ateitininkų veiklą. Apie LSS Vydūno fondo darbus ir veiklą papasakojo **Algirdas Stepaitis**, o apie ateitininkus išeivijoje ir Lietuvoje, apie artėjančią ateitininkų konferenciją Palangoje kalbėjo **Juozas Baužys**.

Šiemet nuolatiniam studijų savaičių dalyviui rašytojui Aloyzui Baronui būtų sueję 80 metų amžiaus. Tad jo prisiminimui buvo surengta vakaronė, kuriai vadovavo **Vytautas Volertas**. Ištraukas iš humoristinės Barono poezijos skaitė **Rėda Ardienė**, o savo nuotaikingos Vilniaus nuotaikomis kūrybos posmus perteikė poetė **Julija Gylienė**.

Ketvirtadienio ryto (VI.12) programoje prof. **Z. Zinkevičius** iškėlė Pietryčių Lietuvos mokyklų rūpesčius. Tų rūpesčių Vilniaus krašte ir Gudijoje yra nepaprastai daug. Daug kur kaimuose žmonės tautinės sąmonės vietoje vartoja religinę. Paklaustas, kokios jis tautybės, žmogus atsako esąs katalikas. Tačiau žmonės yra nuoširdūs ir susirūpinę, kad vaikai išmoktų ir valstybinę lietuvių kalbą. Daug kur patys tėvai jau prašo gerų lietuvių kalbos mokytojų. Su pirmųjų klasių mokinukais jau galima susikalbėti lietuviškai, tik vyresnieji dar nenori lietuviškai kalbėti. Prelegentas džiaugėsi, kad labai jaučiama didelė išeivijos lietuvių pagalba Vilnijos krašto ir Gudijos lietuvių mokykloms. Gudijoje tebeviešpatauja komunistinė dvasia. Ten nemažai lenkų, kurie veikia į žmones per Bažnyčią. Gudijoje yra dvi lietuviškos mokyklos: Rimdžiūnuose (su 200 mokinių) ir Palesoje (truputį mažiau). Bloga padėtis yra Karaliaučiaus krašte, kur nėra lietuviškos mokyklos.

Antrąją šio ryto paskaitą skaitė **prof. Valdas Samonis** iš Kanados. Jo tema – „Kas trukdo investicijas Lietuvoje?." Prelegentas supažindino su tiesioginėmis užsienio investicijomis, kuriomis užsienis investuoja tiesiog į įmones ar pramonę, ir vad. portfelinėmis investicijomis į akcijas. Valstybė dažnai bijo, kad įvairiais investavimais užsienis kišasi į jos sferą, tačiau kartu ir padeda jai spręsti daugelį problemų bei pakelti pramonės lygį. Deja, užsienis mato daugybę neigiamų faktorių, trukdančių didesnes investicijas. Jau pati Lietuvos aplinka – greta nestabilios Rusijos – kelia riziką. Šalia tos geopolitinės neigiamos padėties yra ir prastoka Lietuvos įvaizdžio problema. Lietuviai nemoka savęs parduoti, vis dar matoma didžiulė korupcija, apie 40% Lietuvos ekonomikos tebėra šešėlinė.

Prof. dr. Kęstutis Skrupskelis skaitė įdomią paskaitą apie kultūrą ir pinigus, apie kultūros tiltų į Lietuvą statymą. Įrodęs, kad kultūros prekės, pvz. knygos, nėra pelningos, ir kad joms būtinai reikalinga įvairių mecenatų – nuo pačios valstybės iki didelių bendrovių ar atskirų asmenų – jis klausė, ar išeivija tai pajėgtų padaryti, ar turėtų tam lėšų. Tačiau pastebima, kad tam tikri fondai stengiasi Lietuvos kultūroje turėti savo įtaką. Čia jis paminėjo Soroso fondą, kuris įtakoja net vaikų darželių programą, taip pat ir prancūzai yra susidomėję Lietuvos kultūra. Išeivija pati to padaryti neįstengia, nes tam reikėtų milijonų dolerių. Tačiau išeivijos kultūrininkai privalėtų labiau bendrauti profesiniais pagrindais su Lietuva, užmegzti asmeninius ryšius. Prelegento mintis papildė prof. Zinkevičius, dažnai matantis Soroso fondo įtaką Lietuvos švietimui.

Vakare savo paskaitoje, pavadintoje „Priklausomybės šašai – baltosios istorijos dėmės", **dr. Antanas Musteikis** pateikė klausimą: garbingai išnykti, ar negar-

bingai išlikti?. Tai buvo kai kurių išeivijos ir Lietuvos liberalinio nusiteikimo autorių kritika.

Kadangi prof. Zinkevičius ankstų penktadienio rytą turėjo jau iš Dainavos išvažiuoti, tai šį vakarą Vytautas Volertas visų dalyvių ir rengėjų vardu jam išreiškė nuoširdžią padėką. Volerto žodžiais, ministras dirba lyg širšių lizde, todėl būtina jam palinkėti geriausios sėkmės.

Rezistencija ir jaunimas

Penktadienio (VI.13) ryto sesiją pradėjo **adv. Povilas Žumbakis**, skaitęs paskaitą apie spaudą ir spaudos laisvę Lietuvoje, išeivijoje ir Amerikoje. Po jo paskaitos ir diskusijų buvo pereita prie rezistencinio pobūdžio temos. Inž. **Pilypas Narutis** kalbėjo apie giliai mūsų tarpe jaučiamas genocido ir rezistencijos laikų pasekmes. Į politiką mus įvėlė tautos pavergimas, – sakė prelegentas. Tapome politiniai kaliniai. Lietuva buvo jėga įjungta į Sovietų Sąjungą. Tačiau ir dabar, po nepriklausomybės atstatymo, nepajėgiama išsijungti. Melagystės apie nebūtus faktus dažnai tebeegzistuoja pasaulio spaudoje: esą lietuvių tauta buvusi žydų žudike. Net ir prez. Brazauskas atsiprašinėjo Izraelyje už visą Lietuvą. O kiek gi mūsų lietuvių nukentėjo, kiek yra žuvusių kacetuose, – klausė P. Narutis. Kai kurių mūsų jaunųjų istorikų straipsniuose rašoma, kad galima remtis tik randamais dokumentais. Deja, tie dokumentai dažnai sufalsifikuoti ir klaidinantys. O kodėl nesiremti dar gyvais liudininkais? Jų eilės mažėja, kiti kartais vengia kalbėti, gal bijodami kažkokio komunistų keršto. Prelegentas taip pat iškėlė reikalą pastatyti komunizmo aukoms muziejų – panašų kaip jau veikiantis muziejus nacizmo aukoms.

Panašia tema kalbėjo **prof. Valdas Samonis**, konkrečiau paliesdamas Suvalkų krašto partizanų veiklos sritį. Jis su dr. Bronium Makausku bando atkurti 1944-50 metų Lietuvos partizanų kelius ir veiklą Suvalkų krašte. Tyrinėjami dokumentai, kontaktuojami liudininkai, jų pasisakymai įrašomi į vaizdajuostes. Rengiamasi rašyti veikalą, o archyvinę medžiagą apipavidalinti dokumentiniu filmu.

Popietės metu buvo tęsiamos diskusijos šios dienos temomis. Taip pat buvo kalbama apie „Į laisvę" žurnalą, apie tolimesnių studijų savaičių rengimą, apie LFB ir KD santykius ir pagaliau prieita prie žiemos metu būsiančių prezidentinių rinkimų. Už ką balsuosime, ką remsime? Vakare **Vytautas Volertas** skaitė savo naujausią novelę, buvo prisimintos buvusios studijų savaitės, atšvęstos antaninės.

Jaunimas ir Lietuvos ateitis – tokia tema šeštadienio rytą kalbėjo Ateitininkų Federacijos vadas **Juozas Polikaitis**. Sakoma, kad koks jaunimas, tokia ir tautos ateitis. Tai daug reikalaujantis užsiangažavimas. Žinome, kad aplinka įtakoja žmogaus gyvenimą, todėl pravartu kalbėti atskirai apie išeivijos ir Lietuvos jaunimą. Jaunimas – naujo pasaulio kūrėjas. Dėl to kartais tarp kartų atsiranda nesutarimas. Jam nugalėti reikalinga tolerancija. Iki šiol pas ateitininkus didelio nesutarimo nėra. Jaunimui būdingas idealizmas, žvilgsnis į priekį, savo vizijos siekimas. Tačiau neretai, dingus idealizmui, atsiranda tuštuma, kurią bando užpildyti svetimos idėjos, sektos ir tamsios jėgos. Išeivijos jaunimo veikla šiuo metu yra krizėje. Jaunimas dažnai nežino, kam jis priklauso – Lietuvai ar Amerikai. Gyventi dviejose kultūrose nėra lengva. Apsispręsti dažnai padeda tėvai, bet

Keturi paskaitininkai 1997 Dainavos studijų savaitėje. Iš k., nuo viršaus—Dr. Valdas Samonis, Juozas Polikaitis, Algis Raulinaitis, ir prof. Zigmas Zinkevičius.

Dainava, 1997. Viršuje—jaunimo simpoziumo dalyviai. Iš k.— Marius Tijūnėlis, Audrius Girnius, Marius Polikaitis, Aras Norvilas, moderavęs dr. P. Kisielius. Apačioje—muzikos ir literatūros vakaro atlikėjai: Vainis Aleksa, Eglė Juodvalkė, Rima Polikaitytė, Adriana Karkaitė, Julija Gylienė, Indrė Viskontaitė, Ilona Beresnevičienė, (užstota), Vytautas Volertas. (Visos nuotr. J. Baužio).

neretai atsiranda ir konfliktai. Lietuvos jaunime vis dar tebejaučiamas iniciatyvos trūkumas. Gal iš mūsų pusės jiems buvo teikiama per daug pagalbos, nereikalaujant daryti sprendimų patiems. Su Palangos konferencija ateitininkų vadovybė bus perkelta Lietuvon. Jie ryškiau pajus ir spręs pasitaikančias problemas. O išeivijoje reikia susirūpinti užsiauginti daugiau jaunimo, paruošti vadovus, stiprinti jaunų tėvų sąmoningumą jaunimo auklėjimo darbe.

Su J. Polikaičio tema derinosi tolimesnis jaunimo simpoziumas. Buvo kalbamasi gana intriguojančia tema – „Privilegija ar našta būti užsienio lietuviu?". Moderuojant **Vainiui Aleksai** (anglistas, mokytojas ir poetas) diskusijose dalyvavo: Aras Norvilas (chem. inžinierius), Marius Polikaitis (sąskaitybininkas), Audrius Girnius (ekonomistas) ir Marius Tijūnėlis (elektros inž.). **Aras Norvilas** pabrėžė, kad vaikystėje jautęs tam tikrą naštą, kai reikėjo eiti į lituanistinę mokyklą. Tačiau vėliau, užaugus – supratęs savo identitetą. Dabar tenka dažnai susitikti su bendraamžiais iš Lietuvos. Tarp jų ir savęs jaučia ryšį, nors mato ir skirtumus. **Marius Polikaitis**, pasidžiaugęs, kad tenka bendrauti čia su LF bičiuliais, o taip pat ir su kitomis organizacijomis, pastebėjo, kad būti lietuviu iš tiesų nėra nei našta, nei privilegija. Tai – atsakymas, kas aš iš tikrųjų esu, tai dalis mano gyvenimo ir mano identiteto, – užbaigė Marius Polikaitis. **Audrius Girnius** prisipažino, kad iki šiol nebuvęs per daug aktyvus lietuviškoje veikloje. Jo manymu, centrinė problema yra: kaip jaunas žmogus gali išlaikyti savo individualizmą, gyvendamas svetimuose kraštuose tarp vokiškai ir angliškai kalbančių draugų. Tačiau supratimas, kokia brangi yra Lietuva, visada padeda. **Marius Tijūnėlis** sakėsi nuo pat vaikystės lankęs lituanistines mokyklas. Jo gyvenimas buvęs tipiškas lietuvio išeivio gyvenimas. Tačiau, nors ir išmokęs derinti savyje du pasaulius, jis yra giliai supratęs, kad lietuvybė yra jo gyvenimo privilegija. Tolimesnėse diskusijose buvo išgirsti dar tokie įdomūs pasisakymai. „Lietuvybės ateitis išeivijoje priklausys nuo mūsų. O jei ta lietuvybės ateitis nebūtų mums svarbi, – tai nebūtume čia ir atvažiavę." (M. Polikaitis). „Svarbu susirasti žmoną lietuvaitę!" (M. Tijūnėlis).

Šeštadienio vakare įvyko literatūros ir muzikos vakaras. Tradicinis tai vakaras užbaigiant kiekvieną studijų savaitę. Tačiau šiemet jis buvo nepaprastai gražiai suorganizuotas ir su nepaprastai gerais atlikėjais. Viso to kaltininkė – vakaro organizatorė poetė **Julija Švabaitė-Gylienė**. Kas be ko, jos nuopelnu Dainava pagaliau gavo ir nuostabiai gerą pianiną (jį padovanojo Eugenija Kolupailaitė). Pati Julija programai vadovavo, o jos atlikėjais buvo: **Vytautas Volertas** su naujos novelės pradžia; poetė **Eglė Juodvalkė**; poetas **Vainis Aleksa** su poezija, skirta antram buto aukštui, enigmai ir puodukams (!); solistės iš Kanados – **Indrė Viskontaitė ir Adriana Karkaitė**; pianistė **Ilona Beresnevičienė;** fleitistė **Rima Polikaitytė**. Programa buvo įvairi ir įdomi. O jai pasibaigus dar ilgai buvo dainuota, vadovaujant dr. Petrui Kisieliui. Iki susitikimo Dainavoje ir vėl kitais metais!

Juozas Baužys

LIETUVA XXI AMŽIAUS IŠVAKARĖSE

Svarstymai ant Nemuno kranto Jurbarke

Juozas Baužys

„Lietuva XXI amžiaus išvakarėse: tarp Europos ir Eurazijos" – buvo pagrindinė į laisvę fondo šeštosios studijų savaitės Lietuvoje tema. Šiemet studijos vyko birželio 26-29 d. Jurbarke, į kur ketvirtadienio rytą iš Kauno pajudėjo pilnas autobusas dalyvių ir svečių, kurie keliaudami gražiomis Nemuno pakrantėmis, sustodami keliose istorinėse vietovėse, pavakare atvyko į Jurbarką. Aikštėje prie Jurbarko kultūros rūmų jau laukė didžiulis būrys jurbarkiečių. Buvo pakelta trispalvė ir sugiedotas himnas, o salėje studijų dienas maldos žodžiais atidarė arkiv. Sigitas Tamkevičius ir evangelikų vysk. Jonas Kalvanas. Kalbėjo Jurbarko meras Aloyzas Zairys, amb. dr. Vytautas Dambrava, dr. Adolfas Damušis, Jonas Kairevičius, Juozas Baužys. Buvo išklausyti dr. A. Maceinos prieš 50 m. Vokietijoje pasakytos kalbos įrašo žodžiai. Meninę programą atliko jurbarkiečių „Mituvos" ansamblis.

Politika, moralė, valstybingumas

Penktadienio (VI.27) rytą, pirmojoje studijų sesijoje kalbėjo Lietuvos tarptautinių santykių instituto vicedir. **Raimondas Lopata**. Savo paskaitoje „Lietuvos geopolitinis kodas" jis apžvelgė geopolitinę valstybės padėtį, su ja istorijoje ir dabarty susijusias problemas, dažnai veikiančias ir politinę Lietuvos valstybės kryptį. Iškėlė svarbą ir reikšmę glaudžių santykių su kitomis Baltijos valstybėmis, su Lenkija ir Šiaurės šalimis. Tokie santykiai padėtų stiprinti geopolitinį Lietuvos pajėgumą ir išvengti Rusijos spaudimo. Prelegento mintys susilaukė plačių diskusijų.

Amb. Vytautas Dambrava savo paskaitoje „Politika ir moralė" nagrinėjo labai opią temą, apžvelgdamas įvairius požiūrius į moralės ir politikos santykius. (Šiek tiek sutrumpintas paskaitos tekstas spausdinamas šiame numeryje. Red.)

Linas Kojelis kalbėjo tema „Lietuvos valstybingumo prioritetai", liesdamas juos iš politinės-ekonominės pusės. Jis pastebėjo, kad augantys JAV ir Vakarų Europos interesai ekonominėje srityje turės nemažą įtaką ir Lietuvos politikai. Svarbu žinoti, koks tų interesų tikslas, reikia išskirti teigiamas ir neigiamas investicijas. Jis pabrėžė, kad Lietuvos verslininkams turėtų labiau rūpėti valstybės gerovė, o valstybei būtų gera žinoti, ką planuoja ir apie ką galvoja bent 100 turtingiausių valstybės verslininkų.

Europos Sąjunga: taip ar ne

Penktadienio popietę, vadovaujant Seimo narei Vilijai Aleknaitei ir dr. A. Damušiui, vyko apvaliojo stalo diskusijos tema „Lietuva kelyje į Europos

Jurbarko studijų savaitėje paskaitą skaito Raimondas Lopata. Sėdi moderatoriai—dr. Z. Brinkis ir J. Kairevičius. Apačioje—Prie Kauno ir Jurbarko rajonų sienos autobusu atvykstančius svečius pasitinka Jurbarko rajono meras Aloyzas Zairys ir moksleivių šokėjų grupė.

Sąjungą: uždaviniai ir kliuviniai". Tautininkų sąjungos atstovas **Vaidotas Antanaitis**, paminėjęs, kad tuo tarpu Lietuvoje dar nesimato valstybės ateities vizijos, nėra sukurtų tinkamų programų nei atskirose partijose, patarė į Europos Sąjungą dar neskubėti. Reiktų pirmiau pagyvinti ekonomiką ar priimti naujus tinkamus įstatymus. **Romualdas Ozolas** (Centro sąjungos atstovas) galvojo, kad mums didžiausias kliuvinys yra pati Europos Sąjunga, kuri tuo tarpu, atrodo, nėra suinteresuota, kad mes į ją įstotume. Daug kliudo ir mūsų pačių sąmonė: sunkus pasirinkimas tarp savarankiškumo ir globalinės orientacijos. Svarbu taip pat žinoti, kiek ES paveiks ir mūsų kultūros apsaugojimą. Valstiečių partijos atstovas J. **Mišeikis** abejojo, ar ES tikrai bus naudinga Lietuvos kaimui ir paprastam žmogui. **Arvydas Vidžiūnas** (Tėvynės sąjungos –LK atstovas) entuziastingai patarė daryti viską, kas galima, ir artėti prie ES nustatyto narystės modelio. Jis nematė jokio kito kelio, kuris Lietuvai šiuo metu būtų naudingesnis. **Feliksas Palubinskas** (LKDP atstovas) tvirtino, kad visuomet į bet kokias sąjungas einama dėl tam tikros naudos. Nėra abejonės, kad ekonomiškai ES bus Lietuvai naudinga, tad vertėtų savęs paklausti, ar bus geriau, jei liksime už jos ribų. Tėvynės sąjungos atstovas **Vytautas Dudėnas** gana šaltai įtikino, kad įstojimas į ES dar gana ilgas procesas, todėl turime laiko pasistengti, peržiūrėti visus siūlymus, analizuoti ekonominę padėtį. **Vilija Aleknaitė**, susumuodama kalbėjusių nuomones kitų valstybių pavyzdžiais, (Airija, Ispanija ir kt.) nurodė, kad ES jau padėjo joms visokeriopai klestėti.

Į diskusijas savo mintimis entuaziastingai jungėsi asmenys iš auditorijos. Gaila, kad ilgiau užtrukę simpoziumo pranešimai nebepaliko diskusijoms daugiau laiko, nes rengėjai buvo numatę išvyką autobusu į Jurbarko apylinkes – Dainių ūkio kompleksą ir Žindaičių kaimą. Teko įsiliepsnojančias diskusijas nutraukti.

Ekonomika ir tautos ateitis

Šeštadienio (VII.28) ryto pirmasis pranešimas buvo **prof. Valdo Samonio**. Jo tema – „Lietuvos ekonominė sistema ir ryšiai su užsieniu XXI a. išvakarėse". Panaudodamas ekrane įvairias lenteles, V. Samonis kalbėjo apie įvairius ekonominius pasikeitimus pasaulyje ir ką jie reiškia Lietuvai. Didžiųjų korporacijų ir naujos technologijos amžius gali būti naudingas ir Lietuvai, kurios integracija į Europą yra mums taip labai reikalinga. Šalia naujosios technologijos, būtini ir lankstesni įstatymai. Reikia augti ekonomiškai, pasivyti kitas valstybes, suteikti daugiau ekonominės laisvės privačiam sektoriui.

Stasys Ravinskas, Lietuvos pramoninininkų konfederacijos atstovas, kalbėjo panašia Lietuvos ūkio plėtros tema, nušviesdamas krašto ekonomikos žingsnius nuo 1989 iki dabar. Jis galvojo, kad dėl didelės konkurencijos Lietuvai įeiti į pasaulio rinką yra sunku. Mūsų eksportas mažesnis negu importas, bet vistiek reikia stengtis gamybą plėsti. Būtinas mokslo ir gamybos ryšys, muitų mažinimas. Blogai, kad augančiai mūsų chemijos pramonei trukdo ekologinis spaudimas.

Ekonomistas **Jonas Pabedinskas** savo pranešime tema „Verslo kultūra" palygino Lietuvos ir Vakarų pasaulio verslininkų pamatines žymes. Tuo tarpu, kai Vakaruose laikymasis žodžio, etiškumas, sąžiningumas, moralinis susivaržymas yra dažnai pastebimas, Lietuvoje jo vis dar trūksta. Negerai, kad Lietuvoje dažnai

Diskusijos „Lietuva kelyje į Europos Sąjungą". Iš k. — moderatoriai A. Damušis, V. Aleknaitė. Pranešėjai—F. Palubinskas, R. Ozolas, V. Antanaitis, V. Dudėnas, A. Vidžiūnas ir J. Mišeikis. Apačioje— juostomis pagerbti sukaktuvininkai: A. Damušis, I. Misiūnas, A. Raulinaitis, J. Kairevičius, P. Kisielius ir E. Arbas.

toleruojamas versliininkų tarpe pasireiškiantis savanaudiškumas bei noras greit pralobti. Todėl prelegentas ir ragino Lietuvos versliininkus būti labiau kultūringais.

Ketvirtasis šiandien kalbėjęs ekonominiais klausimais buvo Seimo narys **Vytautas Dudėnas**. Jo tema – „Finansinės sistemos atkūrimas", kurioje buvo nušviesta sunki finansinės sistemos istorijos eiga. Jos atkūrimo metu buvę nesąžiningai finansininkai dar ne visi patraukti atsakomybėn. Iš 29 bankų liko tik 12. Prokuratūra nepakankamai veikė krizei sustabdyti. Nepagrįstai buvo kaltinama Tėvynės sąjunga. Tačiau reikia atsiminti, kad netinkamą sistemą įveikti yra labai sunku. Nors valdininkai ir keičiasi, bet biurokratai pasilieka.

Nuo ekonomikos ir su ja surištų klausimų į dar aštresnę temą nukreipė **dr. Vlada Stankūnienė**, savo paskaitoje užklaususi: „Ar mes išmirštanti tauta?". Atsidūrus įvairių kultūrų sankryžoje – tai labai svarbus klausimas, – sakė prelegentė. Tabelių pagalba ji parodė, kaip nuo 1992 m. Lietuvos gyventojų skaičius mažėja. Auga mirtingumas, mažėja gimstamumas, didėja emigracija į Rytus ir į Vakarus. Ypatingai aukštas vyrų mirtingumas. Dažnai imamas blogas pavyzdys iš Vakarų Europos: neregistruojamos santuokos, santuokų mažėjimas, abortų didėjimas. Juk dabar šimtui gimimų tenka net 60 abortų. Todėl į aiškiai nemalonų klausimą – ar esame išmirštanti tauta? – su širdgėla reikia atsakyti – taip.

Švietimas ir spaudos laisvė

Šeštadienio popietę studijų dalyviai ir gausus jurbarkiečių būrys rinkosi į didžiąją Kultūros rūmų auditoriją. Ten turėjo atvykti Seimo pirm. prof. Vytautas Landsbergis. Jo belaukiant buvo tęsiama numatyta programa, skirta švietimo ir spaudos reikalams aptarti. Garliavos Juozo Lukšos-Daumanto gimnazijos direktorius **Vidmantas Vitkauskas** skaitė paskaitą tema „Mokykla atsinaujinančioje visuomenėje: tarp praeities ir dabarties". (*Paskaita spausdinama šiame numeryje. Red.*)

„Dienovidžio" redaktorė **Aldona Žemaitytė** kritiškai nagrinėjo laisvės ir atsakomybės santykį Lietuvos spaudoje. Ji vertino kai kurių didesniųjų laikraščių žingsnius bet kokia kaina, bet kokiomis sensacijomis, pavilioti daugiau skaitytojų. Dažnai užmirštama tiesa, etika, dažnai pasinaudojama laisve be jokios atsakomybės. A. Žemaitytei bekalbant atvyko lauktieji svečiai: prof. V. Landsbergis su žmona ir prof. Zigmas Zinkevičius. Jie įsijungė savo mintimis į dienos temas.

Prof. V. Landsbergis pritarė A. Žemaitytės teigimui, kad visada svarbiau yra rašyti tiesą. Jis iškėlė mūsuose matomą nepakantumą, netinkamai vartojamą humorą, kažkokį pyktį religiniams dalykams, perdėtą liberalizmo siekimą. Juk atsiranda iš pykčio drebančių, kai kas nors pasako, jog Lietuva – Marijos žemė. Kas gi būtų, jei kas nors pasiūlytų Marijos vardo ordiną?... Tuo tarpu estai tokį turi. Pasisakydamas švietimo klausimu, profesorius pastebėjo, kad jaunoji karta turėtų būti auklėjama patriotiškai.

Švietimo ministras **Zigmas Zinkevičius** savo platesniame žodyje iškėlė reikalą mokiniuose skiepyti lietuvišką dvasią, užimti juos užklasine veikla ir pageidavo, kad pagerėtų naujų vadovėlių leidyba. Dar apie spaudos laisve savanaudiškai besinaudojančią spaudą su humoru kalbėjo rašytoja **Vytautė Žilinskaitė**, pabaigoje jau rimtai iškėlusi būtiną reikalą dvasingos spaudos, kuri padėtų jauni-

mui surasti amžinąsias žmogaus gyvenimo vertybes.

Vakare studijų dienų dalyviai (bent didesnė jų dalis) išvyko į Smalininkų aukštesniąją žemės ūkio mokyklą ir į kitas Jurbarko apylinkes, kur gražioje miško aikštėje prie laužo buvo jaukiai praleistas vakaras.

Kultūra ir poezija

Sekmadienio rytą, po šv. Mišių Jurbarko katalikų bažnyčioje, studijų dalyviai vėl rinkosi į posėdžių salę. Labai įdomią paskaitą skaitė **prof. Jurgis Dvarionas**. Jo tema – „Tautinė tapatybė ir integravimasis į Europą". Jo manymu, lietuviškas tautinis identitetas yra ugdomas bendraujant su protėvių dvasia. Lietuviai nuo senovės susirišę su gamta. Jie buvo girių žmonės. Gal todėl ir Lietuvos partizanai buvo pasivadinę miško broliais. Žengiant į Vakarų pasaulį būtina išlaikyti gerąsias tautos savybes, kurios dažnai jau užgožiamos kosmopolitinių idėjų ir pseudokultūros. Tad reikia atrasti save naujame pasaulyje.

Dail. Rimantas Dichavičius kalbėjo tema „Lietuvos meno tradicija". Jis jautriai prisiminė sunkią dvasinę ir kūrybinę menininko būklę sovietmetyje, kada visa kūryba turėjo paklusti prievartai. Pripažino, kad reikės dar daug laiko, kol bus sugrįžta iš tos nelemtos praeities. Toliau prelegentas kalbėjo apie laisvę kurti, tačiau pastebėjo, kad neretai ši laisvė piktnaudžiaujama, ji dažnai įsivaizduojama be jokios atsakomybės. Gaila, kad R. Dichavičius paskaitos temos neišvystė objektyviau, o kalbėjo labiau apie save.

Meno temos buvo pratęstos ir **dail. R. Kmieliauskaitės** pranešimu. Ji kalbėjo tema „Menas, grožis, harmonija". Klausytojai dalyvavo diskusijose, o vėliau turėjo progą apžiūrėti dail. Antano Kmieliausko darbų parodėlę.

Po pietų Jurbarko kultūros rūmų auditorijoje įvyko studijų dalyvių ir jurbarkiečių susitikimas su **poetu Bernardu Brazdžioniu** ir jo kūryba. Didžiulė salė buvo pilnutėlė. Jurbarkiečiai vėliau dėkojo studijų savaitės rengėjams už suteiktą progą pamatyti ir išgirsti gyvą poetą Brazdžionį.

Tačiau prieš pat šią poezijos šventę buvo įteikta kasmetinė, jau tradicija tapusi, Į laisvę fondo premija už Lietuvos rezistencijos istorinius tyrimus. 1997 metų premija buvo paskirta Seimo nariui, „Laisvės kovų archyvo" vienam iš redaktorių, **Algiui Kašėtai**. Komisijos aktą perskaitė jos narys Juozas Tumelis, o 4,000 litų premiją įteikė ir pasveikino Juozas Baužys. Premijos mecenatas šiemet buvo dr. Juozas Kazickas. Algis Kašėta savo žodyje pažadėjo ir toliau tyrinėti Lietuvos partizanų veiklą.

Bernardo Brazdžionio poezijos šventėje deklamavo pats Poetas ir kiti programos dalyviai: Antanas Kasiulis (už poeto „Šaukiu aš tautą" deklamavimą dar 1940 m. nuteistas), aktoriai – E. Stancikas, Olita Dautartaitė, Jūratė Onusaitienė, Raimundas Buitkus ir Mėta Valiušaitytė. Brazdžionio parašytas dainas atliko Tremtinių ir politinių kalinių choras „Versmė". Buvo didžiulės ovacijos ir padėkos šauksmai.

Po šios poezijos šventės visi rinkosi į aikštę, kur studijų savaitės rengėjams ir dalyviams padėkos žodžius Į laisvę fondo vardu tarė Juozas Baužys. Buvo nuleista vėliava ir sugiedotas Lietuvos himnas.

30-tojo POLITINIO SAVAITGALIO VAIZDAI
LOS ANGELES, 1997.I.25-26

Nesulaukus platesnio šio savaitgalio aprašymo, spausdiname tik kelias gautas nuotraukas. Viršuje studijų savaitgalio organizatoriai ir programos atlikėjai. Iš k.sėdi—J. Kojelis, V. Gedgaudienė, Z. Brinkis, V. Kairevičienė, B. Brazdžionis. Stovi—V. Vidugiris, A. Kanauka, I. Medziukas, G. Leškys, A. Raulinaitis, V. Bieliauskas, E. Arbas ir J. Kairevičius. Apačioje—Lietuvos teisėtvarkos reformas svarsto: Ž. Brinkienė, A. Raulinaitis ir J. Kairevičius.

Lietuvos politinių partijų temomis Los Angeles savaitgalyje kalbėjo: Zigmas Viskanta, Algirdas Kanauka, Jonas Račkauskas ir Vytautas Bieliauskas.

JUOZO LUKŠOS-DAUMANTO FONDO STIPENDIJŲ ĮTEIKIMAS GARLIAVOJE

„Tautos, kaip ir medžio, tvirtybė jos šaknyse, jos praeityje. Šakotas Lietuvos istorijos medis, tvirtai po savo plačiomis šakomis saugantis atmintį, kurią amžių amžiais bandė kalaviju ir ugnimi ištrinti svetimi užkariautojai", – tokiais žodžiais Garliavos J. Lukšos vidurinės mokyklos-gimnazijos direktorius Vidmantas Vitkauskas pradėjo renginį, skirtą Vasario 16-ajai ir J. Lukšos-Daumanto fondo 1997 metų stipendijų įteikimui.

„Šiandien, minėdami Vasario 16-ąją, – kalbėjo mokyklos direktorius, – mes prisimename ne tik garbingą Lietuvos praeitį, bet ir viltingai galvojame apie jos ateitį. Mes prisimename visus ir visų laikų Lietuvos didvyrius ir kovotojus, žuvusius ir mirusius, nukankintus ir nužudytus, ištremtus ir išniekintus. Šias aukas atmindami, mes tęsiame jos pradėtus žygius ir darbus. Mūsų laisvė per brangia kaina iškovota, kad galėtume jos nevertinti ir dėl jos nekovoti. Šiandien mums jau nereikia kovoti su ginklu rankose. Šiandien mes turime kovoti už savo žinias, už savo ir Lietuvos ateitį kruopščiu ir pasiaukojančiu darbu."

V. Vitkauskas susirinkusiems priminė, kad 1994 m. pabaigoje JAV, dr. N. Bražėnaitės iniciatyva buvo įkurtas Juozo Lukšos-Daumanto fondas, kurio pagrindiniai tikslai – įamžinti J. Lukšos atminimą, puoselėti rezistencinės kovos įamžinimą, remti Garliavos J. Lukšos gimnazijos mokinius, pasiryžusius studijuoti ir dirbti Lietuvos gerovei.

Į stipendijų įteikimo iškilmes atvyko Juozo Lukšos-Daumanto brolis Antanas Lukša – Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos pirmininkas, vienas iš Daumanto fondo administracinio komiteto Lietuvoje narių. Jis, drauge su mokyklos direktoriumi V. Vitkausku, kuris irgi yra fondo administracinio komiteto narys, įteikė vienkartines stipendijas ir pažymėjimus šešiems buvusiems gimnazijos abiturientams:

– Vilmai Šidiškytei (450,–Lt.) – Vytauto Didžiojo Universiteto studentei,

– Raimondai Kasparavičiūtei (450,–Lt.) – Kauno Medicinos akademijos studentei,

– Rūtai Navakauskaitei (450,–Lt.) – Kauno aukštesniosios Ekonomikos mokyklos studentei,

– Andriui Mikelioniui (450,–Lt.) – Kauno Medicinos akademijos studentui,

– Mindaugui Rakauskui (450,–Lt.) – Kauno Lietuvos Veterinarijos akademijos studentui,

– Raimundui Markauskui (150,–Lt.) – Lietuvos Karo akademijos kariūnui (kursantui).

Gavę stipendijas jaunuoliai iškilmingai pasižadėjo stropiai mokytis ir dirbti, padėkojo už jų įvertinimą ir paskatinimą.

Sveikindamas stipendininkus A. Lukša akcentavo, kad ši stipendija turi tapti dvasine parama kelyje į šviesų tautos rytojų ir palinkėjo nepamirštant tragiškos Lietuvos praeities dirbti jos gerovei.

Mokyklos direktorius priminė, kad tai yra garbės stipendija, pasiryžimo mokytis įvertinimas, ir tuo reikia didžiuotis.

Renginio pabaigoje koncertavo tremtinių ir politinių kalinių ansamblis „Girių aidas".

Danutė Juknevičienė

Perkelta iš 7 psl.

Nr. 9-10. Oct. 1947). 1940 spalio mėnesį daug jos narių buvo areštuota.

Pilypas Narutis,
Oak Lawn, IL

Reikia naujos dvasios

Labai puikiai „Į laisvę" Nr. 125 atkreiptas dėmesys į moralinį nuosmukį, ypač vedamajame ir A. Baltinio straipsnyje. Visi turėtume tai smerkti. Net ir bažnyčiose reikia naujos dvasios. Reikia atsinaujinti ir prisiminti Kristaus prieš 2000 metų paskelbtas tiesas. Žmogus turi priimti Dievo dvasią ir atmesti savo sukurtąją, kuri veda į šios dienos blogybes.

Taip pat įdomūs straipsniai apie partizanus.

Juozas Rygelis,
Thompson, CT

Nauji bendradarbiai padeda

Malonu paimti į rankas kiekvieną naują žurnalo numerį. Redaktoriaus pastangos įtraukti į bendradarbių eiles ir Lietuvoje gyvenančius tautiečius labai suaktualina visą medžiagą. Linkiu nepailsti ir tęsti „Į laisvę" leidimą, atskleidžiant tiek daug visiems mums rūpimų klausimų.

Uolus skaitytojas

Apolinaras P. Bagdonas,
Chicago, IL

PAMINKLINĖ LENTA JULIJONUI BŪTĖNUI

Linkuvos vidurinėje mokykloje (Prakruojo raj.) 1997 gegužės 24 d. buvo atidengta paminklinė atminimo lenta Julijonui Būtėnui, tos mokyklos 9-tosios laidos (1933) abiturientui, teisininkui, žurnalistui ir tautos rezistencijos dalyviui. Lentą atidengė 18-tosios laidos (1942) abiturientas prel. Anicetas Tamošaitis, dabartinis Šiaulių Šv. Ignaco bažnyčios rektorius, ir iš Amerikos atvykusi dr. Rožė Šomkaitė, J. Būtėno mokinė. Lentą pašventino ir žodį tarė Linkuvos parapijos klebonas kan. Bronius Antanaitis. Kalbėjo mokyklos direktorius Algis Dičpetris, Ignas Kvedaras, dr. Rožė Šomkaitė ir kt. Iškilmių programoje su dainomis dalyvavo taip pat mokytojos S. Lovčikaitės vadovaujamas folklorinis ansamblis „Linkava" ir šių metų laidos keli abiturientai, pateikę literatūrinį montažą iš Julijono Būtėno gyvenimo.

Atminimo lentos iniciatoriai, padengę jos išlaidas, buvo Julijono Būtėno bendraklasiai Juozas Gruzdas, Juozas Pažemėnas ir Juozas Vitėnas. Lentos pagaminimu ir šiomis iškilmėmis rūpinosi mokyklos direktorius Algis Dičpetris.

Julijono Būtėno paminkinės lentos atidengimo iškilmėse Linkuvos vid. mokykloje kalba dr. Rožė Šomkaitė.

JULIJONO BŪTĖNO VARDO PREMIJA

„Dienovidžio" redakcija 1997 m. balandžio mėn. įsteigė Julijono Būtėno—žurnalisto, teisininko ir rezistento—vardo premiją, skiriamą autoriams už publicistinius straipsnius, vertinančius partizanų dvasios tęstinumą šiandieninėje Lietuvoje. Į „Dienovidžio" prašymą paremti šią premiją aukomis patys pirmieji atsiliepę buvo: V.A. Dambrava, A. Rudis, J. Kojelis, R. Sidrys, K. Ambrozaitis, A. Razma, N. Bražėnaitė, P. Dalinda.

Jau paskelbti ir pirmieji Julijono Būtėno premijos laimėtojai: Eugenijus Ignatavičius, Viktoras Alekna, Kazimieras Pužiškis, Algis Rupainis, Nijolė Gaškaitė, Algimantas Jukna, Petras Dirgėla.

Prof. Zigmas Zinkevičius, Lietuvos švietimo ir mokslo ministras, š. m. birželio pradžioje lankėse Amerikoje, susitiko su Čikagos ir Lemonto lietuviais, dalyvavo LFB studijų savaitėje Dainavoje.

Dr. Adolfas ir Jadvyga Damušiai šią vasarą iš Čikagos persikėlė gyventi į Lietuvą. Išleistuvių proga dr. Adolfui gegužės 25 d. Lemonto Ateitininkų namuose buvo įteikta Lietuvio katalikо visuomenininko premija, kasmet skiriama Pasaulio lietuvių katalikų bendrijos. Išleistuvės buvo taip pat surengtos ir Clevelande. Lietuvoje Damušiai apsigyveno Vilniuje.

Prel. dr. Juozas Prunskis, šiemet atšventęs savo 90 m. amžiaus sukaktį, dabar gyvenąs Ateitininkų namuose Lemonte, yra dosnus lietuviškos spaudos rėmėjas. Neseniai jis ir vėl „Į laisvę" žurnalui atsiuntė 100 dol. auką, už kurią 20-čiai Vilnijos krašto mokyklų bus užsakytas žurnalas. Mielam prelatui nuoširdžiai dėkojame.

Dalia Kuodytė paskirta naująja Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generaline direktore. D. Kuodytė yra istorikė, aktyviai dalyvaujanti grupėje žmonių, leidžiančių „Laisvės kovų archyvo" žurnalą, ir kitoje rezistencinės veiklos tyrimų plotmėje.

Poetas Julius Keleras, „Darbininko" savaitraščio New Yorke redaktorius, gavo Lietuvių rašytojų draugijos premiją už geriausią grožinės literatūros knygą. Ši premija buvo padalinta tarp J. Kelero (už poezijos rinkinį „Sauja medaus") ir raš. Icchoko Mero („Apverstas pasaulis").

Dr. Petras Kisielius, rugpjūčio 17 d. atšventė savo 80 metų amžiaus sukaktį. Plačiai dalyvaudamas lietuviškoje visuomeninėje veikloje, dr. Kisielius vis dar ilgas valandas dirba kaip gydytojas.

Dr. Kazio Pemkaus vardo biblioteka Klaipėdos universitete buvo atidaryta liepos 14 d. Savo sukauptą knygų ir leidinių turtą Klaipėdos universitetui dr. Pemkus padovanojo dar prieš savo mirtį.

450 metų sukaktis nuo Martyno Mažvydo „Katekizmo" – pirmosios lietuviškai spausdintos knygos pasirodymo buvo iškilmingai minima Lietuvoje ir kai kuriuose užsienio lietuvių telkiniuose. Minėjimai dar tebesitęsia, o Mažvydo „Katekizmą" jau galima matyti ir kompiuterių interneto tinkle.

Lietuvos mokyklai 600 metų. Rasti dokumentai rodo, kad pirmoji mokykla Lietuvoje buvo įsteigta 1397 metais prie Vilniaus katedros. Ši neparastai svarbi sukaktis pavasarį Lietuvoje buvo paminėta Vilniaus arkikatedroje ir Operos ir baleto teatro salėje.

25 metai LKB Kronikai. 1972 kovo 19 d. pasirodęs pirmasis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos numeris pradėjo visam pasauliui skelbti Lietuvos Bažnyčios ir tautos kančias. Vienas iš jos redaktorių buvo kun. Sigitas Tamkevičius (dabar Kauno arkivyskupas), kurio žodžius, pasakytus LKBK minėjime, spausdiname šiame numeryje. Kronika buvo užsieny verčiama į kitas kalbas ir pasiekdavo milijonus žmonių.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės IX seimas įvyko 1997.7.1-7 d. Vilniuje. Nauju PLB pirmininku išrinktas Vytautas Kamantas vietoj buvusio pirmininko Broniaus Nainio, išrinkta nauja taryba, šiek tiek pakeisti įstatai, daug kalbėta ir ieškota naujų veiklos kelių.

Ateitininkų Federacijos neeilinė konferencija vyko liepos 11-13 d. Palangoje. Buvo keičiamas statutas, AF vadovybė iš Amerikos perkelta į Lietuvą, nauju AF pirmininku išrinktas Vygantas Malinauskas. Konferencijoje buvo jaučiama nemaža tarpusavio trintis ir kai kurių asmenų pastangos įtakoti jaunimą.

Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos suvažiavimas įvyko liepos 19 d. Kaune. Naujuoju sąjungos pirmininku vietoje Balio Gajausko buvo išrinktas Povilas Jakučionis.

Inž. Stepas Smalinskas mirė 1997 balandžio 10 d. Livonia, MI, Amerikoje. Buvo Dainavos jaunimo stovyklos ilgametis iždininkas, ateitininkas, Lietuvių fronto bičiulių aktyvus narys, kasmet dalyvaudavęs studijų savaitėse. Jo žmonai dail. Stasei Smalinskienei reiškiame užuojautą.

Inž Vincas Seliokas, gimęs 1904 m., mirė Panevėžyje 1997, VII.22 d. Nuo jaunystės buvo ateitininkų, šaulių ir pavasarininkų organizacijų narys. Aktyviai dalyvavo antisovietinėje ir antinacinėje veikloje, 1941 m. sukilimo dalyvis, LF ir BDPS narys, 1947 m. suimtas ir nuteistas 25 m. tremties Sibiro lageriuose. Panavėžyje gyveno tik nuo 1991 m. V. Selioko prisiminimų pluoštelis iš pirmosios sovietinės okupacijos dienų buvo spausdintas „Į laisvę" žurnale 1995 m. #120.

ATITAISYMAS

Praeitame „Į laisvę" 125 numeryje, 49 psl., kažkaip nebuvo išspausdintas Henriko Kudreikio straipsnio „Lietuvos partizanai bolševikinėje literatūroje" paskutinis sakinys. Jis turėjo baigtis taip: „Tai viena iš paskutinių knygų lietuvių partizanų tematika." Autoriaus ir skaitytojų atsiprašome.

DVI VERTINGOS KNYGOS

Norime „Į laisvę" skaitytojams priminti, kad per Į laisvę fondą dar galima gauti šias dvi neseniai išleistas knygas:

• **Vytauto S. Vardžio ir Juditos B. Sedaitytės** „LITHUANIA: THE REBEL NATION", išleista 1997 m. Westview Press leidyklos Boulder, Colorado. Knyga 242 psl., joje angliškai pateikiami ir interpretuojami dar nesenos istorijos įvykiai, atvedę Lietuvą vėl į nepriklausomą gyvenimą. Apie šią knygą buvo plačiau rašyta „Į laisvę" žurnalo 125 nr. Knygos kaina užsisakant per Į laisvę fondą—tik 15 dol.

• **Juozo Kojelio** „IŠ NAKTIES Į RYTĄ", išleista „Garso" leidyklos Kaune 1996 metų pabaigoje. Plačios apimties, 504 psl., knygoje sutelkta keli šimtai autoriaus publicistinių ir analitinių straipsnių, nagrinėjančių visuomenines ir politines temas. Knygos kaina—12 dol.

Knygas galima užsisakyti kreipiantis šiuo adresu: Į laisvę fondas, c/o Alfonsas Pargauskas, 8908 Butterfield Lane, Orland Park, IL 60462. Išrašykite čekį „Į laisvę fondo" vardu. Persiuntimo išlaidoms pridėkite dar bent 2 dol.

STATE OF ILLINOIS

OFFICE OF THE GOVERNOR

CHICAGO 60601

Dear Mr. Bauzys:

As Governor of the State of Illinois, it is my pleasure to congratulate you on the 53rd anniversary of your publication I Laisve.

I Laisve has provided countless Lithuanian Americans with an excellent source of national and community news. The ethnic media of Illinois is a vital and integral part of our citizens' success in understanding different cultures. You can take pride in the many accomplishments that your publication has achieved.

On behalf of the citizens of Illinois, please accept my best wishes for an enjoyable anniversary and much continued success.

Best regards,

Jim Edgar

Jim Edgar
GOVERNOR

Sužinojęs, kad „Į laisvę" žurnalas jau leidžiamas 53-čius metus, Illinois valstijos gubernatorius Jim Edgar atsiuntė redakcijai savo sveikinimą.

Jonas Šalna. NURIMUS BANGA. Epitafijų ir lyrikos rinkinys. Autorius – Amerikoje gyvenantis gydytojas, skulptorius ir poetas dr. Jonas Šalna. Jo poezijoje išsakytos mintys apie gyvenimą, jame sutiktus bei matytus įvairiausių profesijų žmones, apie pasaulį, kuriame jie nuo amžių gyveno – viskas alsuoja autoriaus filosofine dvasia ir priverčia skaitytoją galvoti. Tai ne menas menui, bet menas minties penui poezija. Poeto stilius moderniškas: be taškų ir kablelių, be rimo ar ritmo. Tačiau skaityti lengva ir įdomu. Gražiai išleistoje 302 psl. knygoje sudėta gal pora šimtų eilėraščių. Knygą iliustravo dail. Nijolė Šaltenytė, išleido „Švyturys" Vilniuje 1996 m.

LITHUANIAN PAPERS, Volume 10-1996. Metinis Lietuvių studijų draugijos (Lithuanian Studies Society) prie Tasmanijos universiteto Australijoje leidinys, leidžiamas jau dešimtus metus. Nedidelio formato, 80 psl. numeryje, išleistame 2,000 egz. tiražu, anglų kalba spausdinami įvairūs Lietuvą, jos ekonomiką, kultūrą bei kitas jos gyvenimo apraiškas liečiantys straipsniai. Jų autoriai – lietuviai ir svetimtaučiai. Redaktorius – Algimantas Taškūnas. Adresas: P.O. Box 777, Sandy Bay, Tas 7005, Australia.

Pranas Gaida, UNDYING MORTAL, Archibishop Teofilius Matulionis – Shepherd, Prisoner, Martyr. Kun. Prano Gaidos knyga apie arkiv. T. Matulionio gyvenimą ir mirtį, pavadinta „Nemarus mirtingasis" buvo išleista 1981 metais. Ją išleido Lietuvių katalikų mokslo akademija Romoje. Ne taip seniai knygos vertimai pasirodė vokiečių, portugalų ir ispanų kalbomis. „Tėviškės žiburių" Kanadoje leidykla išleido dabar ją ir angliškai. Knygą išvertė kun. Antanas Jurgelaitis, O.P. Įvadą šiai knygai parašė kardinolas Vincentas Sladkevičius, paminėdamas, kad jau pradedama bylos eiga paskelbti arkiv. T. Matulionį palaimintuoju. Knyga labai vertinga ypač angliškai skaitantiems. Norintieji ją įsigyti prašomi kreiptis į „Tėviškės žiburių" administraciją, 2185 Stavebank Rd., Mississauga, Ontario L5C 1T3, Canada.

Artėja prezidentiniai rinkimai. Kiekvieno piliečio šventa pareiga juose dalyvauti ir atiduoti savo balsą už geriausią asmenį. Bet už ką? ... Štai kelios mintys, kurias skaitome šiame numeryje:

„Siekiame tokios valstybės, kurioje atsispindėtų mūsų krikščioniškieji principai"

„Be pilietinės moralės visuomenė žūsta, be asmeninės moralės visuomenės išlikimas yra bevertis."

„Politika turi remtis žmonėmis, kurie turi ne tik stiprius politinius įsitikinimus, bet ir gilius moralinius principus."

Į LAISVĘ leidžia Lietuviškų Studijų Centras (Center for Lithuanian Studies, Inc.) Čikagoje.

Redaktorius: Juozas Baužys

Redakcijos talkininkai: dr. Kazys Ambrozaitis, Paulius Jurkus ir Vidmantas Valiušaitis.

Redakcijos adresas: J. Baužys, 9240 Cliffside Ln., Orland Park, IL 60462-7790, USA.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Administracijos adresas: J. Prakapas, 14 Thelma Dr. , Bakersfield, CA 93305, USA

Prenumerata JAV ir Kanadoje — 10 JAV dolerių; Australijoje, Pietų Amerikoje ir Europoje — 15 JAV dolerių.

Garbės prenumerata — 20 JAV dolerių.Lietuvoje — tik 5 JAV dol.

Spausdina „Draugo" spaustuvė Čikagoje

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM)—a journal dealing with issues pertaining to the cultural and social development of Lithuania and Lithuanians throughout the world. Į LAISVĘ is published by the Center for Lithuanian Studies, Inc., Chicago, IL.

Alp(LKA) 3082
1997
Nr.126(163)